

kovara hunerî. çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

PAYIZA 2004an

*Eşîreta Reşan
Elişer*

*Rewşa aborî ya kurdên Ewropayê
Nebî Kesên*

*Tol û tirsê mirinê
M. Şirin Dağ*

*Namus veya töre cinayetleri ve kadın intiharları
Hacı Erdoğan*

*Binbaşı Noel'in İç Toroslar gezisi ve "Kürt Takvimi"
Mehmet Bayrak*

bîrnebûn

ISSN 1402-7458

Tidskriften utkommer 4 nummer per år.
Sê mehan carê derdikeve/ Üç ayda bir çıkar.

Utges av Apec-Förlag AB

Hejmar 24, payiza 2004an

Ansvarig utgivare
Ali Çiftçi

Redaksiyon
A. Çiftçi, Dr. Mikaili, H. Erdoğan, M. Bayrak, İ. Türkmen
M. Duran, Muzaffer Özgür, Nuh Ateş, Seyfê Asê, Vahit Duran

Adress
Navnişana li Swêdê
Box: 8121, SE 163 08, Spånga/Sverige
Telefaks: 0046-(0)8-761 24 90

E-post
info@birnebun.com

Internet
www.birnebun.com

Navnişana li Almanyayê
M. Özgür
Bîrnebûn
Postfach 900348, 51113 Köln/Almanya
Tel: 0049-(0)172 298 24 51

Biha/Fiyatı
Europa: 5 Euro • Türkiye: 2 500 000 TL.

Abone (ji bo du salan - 2 yıllık bedeli):
Swêd: 400 SEK • Ewropa: 40 Euro

Türkiye banka hesap numarası
F. Yıldız Vakıf Bank Polatlı şubesi
Hesap No: 00158001 445398272

İsveç hesap numarası
(Bîrnebûn) postgiro: 468 65 12-7

Almanya hesap numarası
M. Özgür, Stichwort "Bîrnebûn" Deutsche Bank-Köln
TL: 0049-(0)172 298 24 51
Konto Nr: 5912662 BLZ: 37070060

Belavkirin / Dağıtım
Türkiye
Ankara:
Nedime Yalınkılıç /Cafe Babil
Selanik Cad. No 50/6 Kat: 2 Kızılay

İstanbul:
Selahattin Bulut/Medya Kitapevi
İstiklal Caddesi, Elhamra Pasajı No: 258/6, Beyoğlu

Çap / Baskı
Apec-Tryck AB

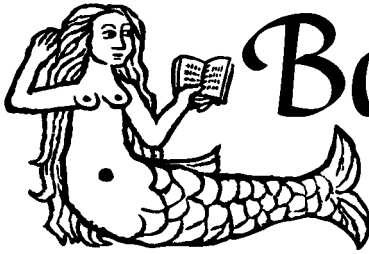
Kartêsa postê ku hin endamên çîra Berariyan a
dema gerra Noelê de diyar in.

Her nivîskar beçûrsiyarê nivîsa xwe ye.
Mañê redaksiyonê heye ku nivîsên ji Bîrnebûnê
re tên, serrast û kurt bike. Nivîs ger çap nebin jî,
li xwedî nayên veşerandin.

Waqfa Kurdên Anatolya Navîn li Swêdê û Kermela
Ziman li Almanyayê pişgîrî û kovarê ne.

<i>Ji Bîrnebûnê</i> Ali Çiftçi	2
<i>Lı ser weshana televizyonê bi kurdî</i> Can Evîndar.....	8
<i>Hin fikir li ser xweşbîniya kurdî</i> Hacı Akman.....	10
<i>Mesela Delî Yeho û Axayî Çeltûkê</i> Mîstefayê Heysîfî Facîkê	13
<i>Helbest</i>	16
<i>Rewşa abori ya kurdên Ewropayê</i> Nebî Kesen	26
<i>'Eshîreta Reshan 'Elîşêr</i>	28
<i>Kîlora ardê ceb</i> Necatî Kanoğlu.....	30
<i>Motir Nuh Ateş</i>	32
<i>Stiranên folklorîk</i> M. Xelîkan	35
<i>"Zevîyê îsal ê çîng in?"</i> Can Evîndar.....	37
<i>Tol û tîrsa mirinê</i> M. Şîrin Dağ.....	38
<i>"Keçîka te çû"</i> Can Evîndar.....	43
<i>Namus veya töre cinayetleri ve kadın intiharları -I-</i> Hacı Erdoğan	46
<i>İzler</i> Yusuf Yeşilöz	50
<i>Binbashi Noel'in İç Toroslar Gezisi (1919) ve "Kürt takvimi"</i> Mehmet Bayrak	52
<i>17.- 18. Yüzyılda Kuzey Suriye'nin Göçebe Aşiretleri Örneğinde</i>	
<i>Osmanlı Sosyal Disiplin Çabaları</i> Stephan Winter	61
<i>Kürt ve Türk göçmenlerinde göçü algılama biçimleri</i> Avdo Karataş.....	67

Bok & Bibliotek '04

Xwendavanên birêz, bi hêvîya jîyaneka bextewar careka din bi hejmara payîza 2004an em bi hev re ne. Payîz ji demsalan a herî xwedî bi berhem e. Di mehên payîzê de gelek pêşangeh çêdibin. Ji van pêşangehan yek jî ya berhemên nivîskariyê ye. Ev 15 - 20 salên dawî li piraniya welatan, curbecûr pêşangehên pirtûk û pirtûkxanan tên lidarxistin. Di van pêşangehan de her kesê xwedî berhem dikare berhemên xwe pêşkeşî xwendevanan bike. Li Swêdê jî her sal, di meha îlonê de pêşangeha pirtûk û pirtûkxanan li Göteborgê dibe. Pêşangeh çar rojan dajo. Di van çar rojan de ji derveyî pêşkêşkirina pirtûkên edebî, zanistî, perwerdê û zarokan semîner û konferans tên dayîn. Pê re semîner, bi navê *Meydana Navnetewî* pêşangeheka ku naveroka wê li ser pirs û pirsîgîrîkên navnetewî ye, çêdibe. Ji welatên Awrupa, Asya, Afrika, Amerika Latîn û Rojhilata Navîn semînerder tên anîn û pirsîgîrîkên wan welatan û yên navnetewî yên aktuel tên rojevê. Îsal 63 welat beşdarî pêşangehê bûn. Li serhev biçûk û mezin 2000 semîner/konferans hatin dayîn.

Piraniya semînerderan wek tema giranî dan ser pirsîgîrîkên navnetewî; wek ziman, mafê mirovan, demokrasî, mafê zarokan û jinan. Dema ez wek kurdekî, li van konferansan guhdarî dikim û di heman wextê de li zarokên kurdan difikirim; gelo haya wan jî zarokên kurda tune ye. Li Tirkîyê, Suriyê û Îranê hîn jî mafê zarokên kurda ku bi zimanê xwe perwerde bibin nîne! Kurd hîn jî li van welatan û li welatên Ewropa ne wek kurd tên hesabandin. Kurdên Tirkîyê, tirk, yên Suriyê, hê nebûne xwedî tu nasnameyê, û yên Îranê, îranî tene bi nav kirin.

Belê, wek van pirsan gelek pirsên din hene ku dema tu wek kurdekî di çalakiyeka wiha navnetewî de beşdar dibî, wek şerîdên filmekî di ber te ra derbas dibin. Tu di nav vê derya pirtûkan de wek wî kesê ku avjenî nizanibe û di nav deryayê de dixenike, wenda dibî û dicî!...

Li gor statistîkên komela weşangêrên Swêdê, ku jî %80î weşanxaneyên li Swêdê endam in, bazara pirtûkan jî %80î di destê wan de ye, sala 2003an 45 milyon pirtûk firotine, (hemwelatîyên Swêdê jî 8 milyon însan in.) tîtelên ku wê salê derketine jî 4000 in, li gor sala 2002an 500 pirtûkên nû pirtir hatine çap kirin. Statistîkên îsal hê ne hazir in, lê tenê yên vê payîzê jî bo pêşangehê nû hatibûn weşandin zêdeyê 2000î ne.

Li welatên Ewropa piraniya kurdên bakur û Anatoliyayê di warê fêrbûna zimanê xwe û perwerdê de gelek zahmetiyên dikşînin. Ji ber tu kurdekî jî bakur (zêdeyî 25 milyon însan) bi zimanê xwe perwerde nekbûye û yên ku îro xwedî zarok in, bi xwe nikarin zimanê xwe bixwînin û binivîsin! Gelo ew jî alîye çand û ziman de ne jenosîdek e!

Li gel ew pirsîgîrîkên ziman û perwerdê, kurdên li Ewropa jî alîyê civakî û sosyal de jî rihet nînin. Li Ewropa û hê nû rû bi rû dubendîyên jîyana pênerberîyê dibin.

Di mesela perwerdê, ziman û civata kurda ya li derveyî welet de, hê jî di navbera dam û dezgehên me yên kurda de tu hevkarî û stratejî nîne, û herwiha kurd hîn jî tu xwedî konseptekê nînin!...

Ji bo çareserîkirina wan pirsîgîrîkên li jor divê hemû dezgehên kurda yên li welatên Ewropayê,

di wan pirsgirekên hevbeş de bên ba hev û di çarçova konseptekê de li hev bikin. Dema kurd li Ewropayê bûn xwediyê konseptekê, gelek rê û rûbar li ber kurdan jî vedibin. Li welatên Ewropayê di warê parastin û pêşxistina çand û ziman de gelek îmkân hene ku em dikarin bi riheî bi kar jî binin, lê divê kurd xwedî plan û programekê bin.

Bi sernivîsa "*Cihanbeyli' de bir ilk yaşandı*" agahîyek li ser muracata kursa bi zimanê kurdî ku ji aliyê Îrfan Baysal ve li Cihanbeyliyê hatiye kirin heye. Îrfan Baysal bi xwe mamoste ye, ji gundê Hecîlara ye, bi salan li Ewropayê maye û yek ji çiroknûserê kovara me ye. Birêz Îrfan bi vê xebata xwe di dîroka kurdên Anatoliya Navîn de dibe yekem însanê ku bo kursa kurdî resmî serlêdanek jî dewleta Tirkîyê re kiriye.

Em birêz Îrfan ji dil pîroz dikin û hevîya me ew e ku dê gundên din jî vê numûneya Îrfan Baysal cesaret bigrin û kursên zimanê kurdî berfîref bikin û bi wê jî nemînin, daxwaza perwerdeya zimanê kurdî bo zarokên xwe bikin.

Birêz Hecî Akman bi sernivîsa *Hin fikir li ser xweşbîniya (toleransa) kurdî*, kurtenivîsek li ser toleransa kurdî, ji dîroka kurda bi hinek nimûnan tîne ziman. Nivîs di çend alîyan de balkêş e.

Li ser jiyana civakî ya kurdên Ewropayê, ekonomîst û lêkolîner birêz Nebî Kesen bi sernivîsa *Rewşa aborî ya Kurdên Ewropayê* nivîsiye. Nivîs bi kurtî li ser peydabûna karsazên kurd yên li Ewropayê û problemên rewşa wan a aborî ye. Birêz Nebî Kesen îşaretê çend nokteyên esasî yên karsazên kurda dine rojevê.

Birêz Elişêr jî kitêba lêkolîner M. Resul Hawar ya bi navê "*Kurd û Bakûrê Kurdistan Le Seretayî Mêjûwe Ta Şerî Duhemî Cihan*" de, ji beşa bîranînên Major Noel ku bahsa eşîra Reşîya hatiye kirin, bo kovara me ji soranî wergerandîye kurmancî. Major Noel di dema hukumeta Şêx Mehmûdê Berzencî de wek musteşarê îngilîzan li Suleymanîye kar kiriye.

Di berhevkirina çand û folklorê kurdên Anatoliya Navîn de dîsan birêz Necatî Kanoğlu çîroka *Kilora ardê ceb* bi kurdîyeka zelal nivîsiye.

Nuh Ateş bi navê *Motir* hekateka nu ya civakî nivîsiye. Hekat li ser guhartinên civakî ye. Gelek aliyên civata kurdan ya li Anatoliyê ya dawîya salên 1950î û destpêka 1960î anîye zimên.

Can Evîndar bi navê "*Zeviyê îsal ê çing in*" henekek û hekatek jî bi navê "*Keçika te çû!*" ya civakî nivîsiye. Herwiha Can Evîndar li ser weşana TRT ya bi zimanê kurdî li Tirkîyê gotûbêjek nivîsiye. Bêdengîya li hember weşanê tîne rojevê.

Dîsan birêz M. Ş. Dağ bi sernivîsa *Tol û tîrsa mirinê* hekatek jî kilameka Anatoliya Navîn wergerandîye û nivîsiye.

Hecî Erdoğan bi sernivîsa *Namus veya töre cinayetleri ve kadın intiharları* rewşa civakî ya kurdên Ewropayê anîye zimên.

Yusuf Yeşilöz bi sernivîsa *İzlergenameya* xwe ya Tirkîye nivîsiye. Yusuf di vê gernama xwe de ji vegera pênerîyê guhartinên nû yên civakî nivîsiye.

Lêkolîner Mehmet Bayrak dîsan lêkolînek ji dîrok a kurd ya destpêka sedsala nozda, bi sernivîsa *Binbaşî Noel' in İç Toroslar gezisi ve Kürt Takvimi* nivîsiye. Ji bîranînên Noel li ser gera wî ya başûr û notên wî yên li ser kurdên bakur nivîsiye.

Lêkolîner Stephan Winter ku bi xwe yek ji xwendevanên kovara me ye, ji xebatên xwe yên lêkolînên dîrokî bi sernivîsa *17-18yy' da Kuzey Suriye'nin göçebe aşiretleri örneğinde osmanlı sosyal disiplin çabaları* nivîsiye, birêz Nuh Ateş jî almanî wergerandîye tirkî.

Avdo Karataş li ser goçberîya kurd û tirkî lêkolînek bi zimanê tirkî kiriye. Lêkolîn bi sernivîsa "*Kürt ve Türk göçmenlerinde göçü algılama biçimleri*" ye. Xebata birêz Avdo Karataş li ser dîroka goçberîyeye.

Bimînin di xweşiyê de.

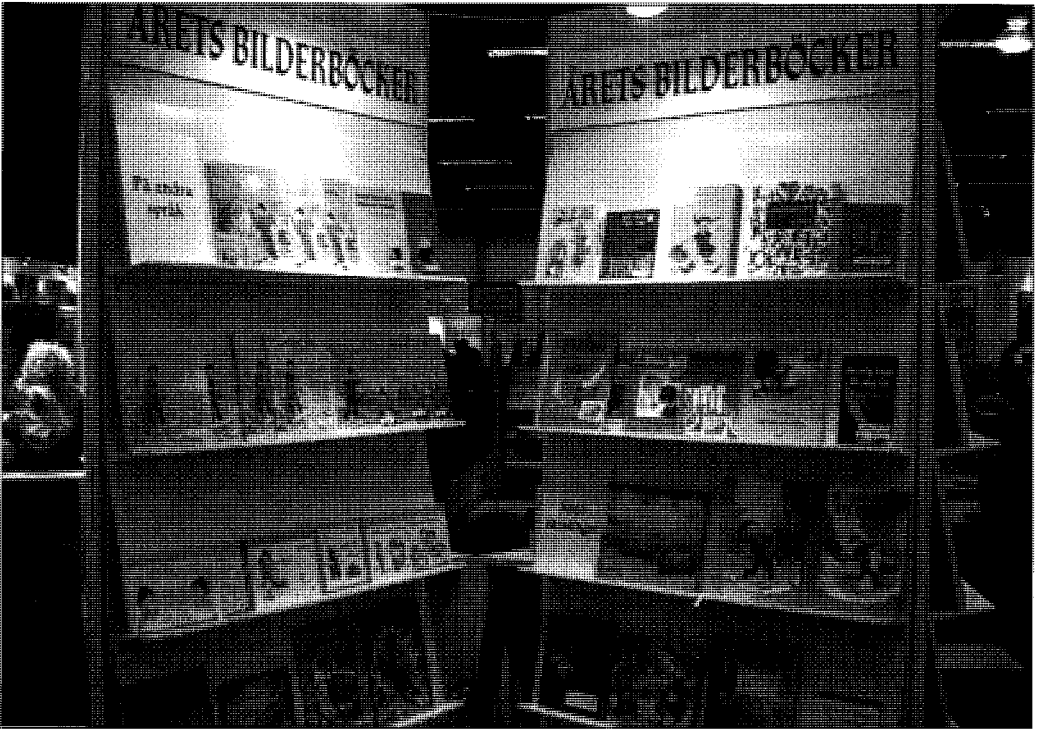
Pêşangeha pirtûk û pirtûkxaneyan a Göteborgê

(Bok- & biblioteksmässan i Göteborg, 23 -26 september 2004)

23 – 26 îlon 2004

Pêşangeha pirtûk û pirtûkxaneyan a Göteborgê, îsal ji ber 20 saliya xwe bi programeka dagirtî û berfireh destpêkir. Di sala 1985an de pêşangeha yekem bi navê Bibliotekmässan yanê Pêşangeha pirtûkxaneyan vebûbû. Wê demê tenê kesên ehil yanê kesên wek bibliotekar, nivîskar û weşangêr karibûn tevlê bibin. Wê salê 5000

kesan seredana pêşangehê kiribû û wergirê xelata Nobelê Isaac B Singer jî beşdarê wê bûbû. Piştî wê salê biryar hatibû dayin ku navê pêşangehê bête guherandin û wekî îro pêşangeh ji xelkê re jî bête vekirin. Pêşangeh piştî vê biryarê her di dawiya meha 9an, di payîzê de ji roja pencşembê heta roja yekşembê çar rojan berdewam dike.

Pirtûkên zarokan yên bi kurdî di pêşangeha pirtûk û pirtûkxaneyan a Göteborgê de, îlon 2004.

Pirtûkên zarokan di pêşangeha pirtûk û pirtûxaneyan a Göteborgê de, îlon 2004.

Li Swêdê piştî vê biryarê pêşangeha pirtûk û pirtûxaneyan a Göteborgê di jiyana weşangêrî, pirtûk û pirtûxaneyan de cihek girîng wergirtiye û bûye navendek civînên kulturî yê navneteweyî jî.

Îsal giraniya pêşangehê li ser edebiyata Brîtanya Mezin bû. Bi sedan semîner, hevdiin, li ser edebiyata Brîtanî hatin pêşkeşkirin. Li Skandinavyayê edebiyata bi zimanê îngilîzî, bi taybetî ya Brîtanî pir têt xwedin. Skandinavi hem bi zimanê îngilîzî û hem jî bi zimanê xwe berhemên edebî yê îngilîzî ji nêz de dişopînin. Gelek berhemên edebî, çî yê zarok û xortan bin û çî jî yê mezinan bin, hatine wergerandin. Gelo haya îngilîzan çiqas jî edebiyata skandinavi heye?..

Eivor Martinus di der heqê vê pirsê de di rojnama DN de wiha dibê: *weşanxaneyekê got: me nikaribû teksta Jan Guillou bigrin, ji ber ku stilek ecêp xirab e. Digotin wergeraka xerab e, lê ne tenê werger, pirtûk bi xwe jixwe bi stileka pir xirab hatiye nivîsin. Diviya min ev li vir negota*

lê, li Brîtanyayê stîl pir girîng e...

Ji derveyî edebiyata Brîtanyayê fokus li ser pirtûkên zarokan bû. Bi taybetî jî xwestibûn pirtûkên zarokan ên ku bi zimanê mînorîteyan nivîsandî ne derxin pêş. Di hinek monta de pirtûkên ku di sala 2004an de hatine weşandin derxistibûn pêş. Lê mixabin wek hersal xerîb pir kêr hatibûn.

Sala par, li goraîstatîstîkan biqasî 110 394 kesan seredana pêşangehê kiriye û biqasî 1200 rojnamevanên ji her aliyên cîhanê li ser pêşangehê agahdarî gihandine dezgehên xwe yê ragihandinê.

Di pêşangeha îsal de 63 welatan beşdarî kiriye. Hejmara serederên pêşangehê yê îsal 108 542 bû. Di van çar rojan de 2000 semîner hatin dayin.

Sala tê pêşangeh dê ji 29 îlonê heta 2 oktobra 2005an bê lidarxistin.

Îcar welatê ku bibe fokus dê Litauen be. Her wiha sala 2005an li Swêdê dê bibe sala dîzaynê jî.

CİHANBEYLİ'DE BİR İLK YAŞANDI

Dergimiz yazarlarından İrfan Baysal on yıl aradan sonra döndüğü Cihanbeyli'de bir ilke imza attı. 6 Ağustos 2004 Cuma günü Cihanbeyli Kaymakamlığı'na dilekçe vererek Kuşça Kasabası'nda Kürtçe Dil Kursu açmak için müracaatta bulundu.

Kaymakamlıkça verilen dilekçe işleme konularak, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne havele edilince kargaşa yaşandı. Türkiye'de yeni olan ve karşılaşıldığında ne yapacağını şaşırın yetkililer panikleyerek Konya'dan yardım istediler. Konya Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile yapılan telefon görüşmeleri sonucunda onların ikazı üzerine Kürtçe Dil Kursu yerine Kürtçe lehçe tanımının kullanılması gerektiği belirtildi.

Buna itiraz eden yazar arkadaşımız dilekçenin kaymakamlıkça kabul edildiğini ve bunda ısrarcı olacağını belirtince itirazlar daha da arttı. Sonuçta işlemin sadece Kürtçe lehçe tanımı ile kabul edileceğini ve yeniden yazılması gerektiği söylenince yazar arkadaş da üzerinde elle değişiklik yapıp dilekçeyi yetkililere sundu.

KAYMAKAMLIĞINA
İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

CİHANBEYLİ

a Kasabasında "Kürtçe Dil Kursu" açmak istiyorum. Gerekli işlemlerin arz ederim. Saygılarımla.

06.08.2004

İRFAN BAYSAL

ii / KONYA

İrfan Baysal

*ilçe Milli Eğt. Müd. ne
06.08.2004
Kony*

*06.08.2004
426-4233
1.44/kyg*

*Şube Müd. ne
06.08.2004*

Cihanbeyli Kaymakamlığı'na verilen dilekçe

Yapılan müracaatın cevabını bekleyen arkadaşımız, bu konuda gerekeni yapacağını, özelde Kuşça Kasabası'ndaki aydınlara genelde de Orta Anadolu Kürt bölgesi aydınlara görev düşeceğini ve olumlu bir sonuç alınırsa çalışmalara başlayacağını açıkladı.

Muzaffer Özgür

GÖLSAĞ KONYA'nın Çalışma Toplantısı

Dernekler, esas olarak; toplumsal amaçların gerçekleştirilmesine yönelik etkinliklerin yürütülmesi temelinde gönüllü olarak bir araya gelen insanların kendi iradeleriyle oluşturdukları kurumlardır.

GÖLSAĞ KONYA'nın Çalışma Toplantısı 29/08/2004 tarihinde Dernek Merkezi olan Nalçacı Cad. Gürler İş Hanı No:98/108 adresinde, yoğun bir katılımı gerçekleştirildi. Toplantıya Belediye Başkanı Mulla ŞİMŞEK de katıldı. Toplantı Gölsağ Konya

Başkanı Hüseyin KERPIÇ'in konuşmasıyla başladı, ardından Belediye Başkanı Mulla ŞİMŞEK bir konuşma yaptı.

Konuşmalardan sonra derneğin çalışma programı ve mali raporu Sekreter Kemal BÜYÜKGÖL ve Sayman Suat CELEPCI tarafından okundu. Çalışma Komisyonlarının oluşturulmasına geçilerek, altı Çalışma Komisyonu oluşturuldu. Toplantıya katılan üyelerin ve konukların düşünce ve görüşlerini belirtmesiyle toplantı sona erdi.

GÖLYAZI'DA FESTİVAL HEYECANI VARDI

Cihanbeyli'ye bağlı Gölyazı Kasabası'nda 25 Temmuz 2004 tarihinde Belediye'nin organizesi ile Gölyazı Kültür ve Dayanışma Festivali yapıldı. Festival günü kasaba ve çevre köylerden insanlar bir araya gelerek bayram havası içerisinde hem eğlendiler hem de beraber olmanın mutluluğunu yaşadılar.

Festivalin ilk olması coşkuyu arttırmıştı. Cihanbeyli'den mülki erkan hazır bulunurken, bazı çevre ilçe ve kasabaların belediye başkanları da oradaydı. Ankara ve Konya'dan DEHAP yetkilileri, bazı yazar ve sanatçılar da

davetliler arasında idi.

Avrupa Gölsağ kurumunun kasabada hizmete sunduğu Morg Arabası ve yürütülen bir Kütüphane açma faaliyeti takdirle karşılandı ve belediyenin satın aldığı kaldırımtaş ve bordür makinası hizmete açıldı.

İlk olması nedeniyle eksikliklerin olması doğaldı. Fakat Kürt Kültür ve sanatı konusunda eksikliklerin olması üzüntü vericiydi. Bazı sanatçıların Kürtçe şarkılar söylemesi tek tesellimiz oldu.

Cihanbeyli / Hasan M

YEŞİLYURT KÖYÜ ÖRNEK KÖY SEÇİLDİ

Kulu'ya bağlı Yeşilyurt -Celika- köyü Konya valisi tarafından örnek köy olarak tanıtıldı. Cayvak ve İl Özel İdaresi'nin köye yaptığı hizmetlerin açılışı için 16 Temmuz'da köye gelen çok sayıda misafir coşkuyla karşılandılar ve Kürt geleneksel kültürü gereğince ağırlandılar.

Celikan'da kanalizasyon çalışmaları bitirildi. Atık suların depolandığı yere arıtma tesisi kurulması çalışmaları yıl sonuna kadar tamamlanacak. Yeni bulunan su kuyusundan

suyun alınıp şebekeye bağlanması çalışmaları devam ediyor. Cayvak'ın satın aldığı çöp toplama arabası törenle köylülere teslim edildi. Tüm köy yolları onarıldı ve kumlandı. Çok yoğun olan inşaat ve yeniden yapılanma köyün yapısını tamamen değiştirmiş durumda.

Cayvak yetkililerinden aldığımız bilgilere göre hizmetler devam edecek. Celikanlılar 25 Aralık 2005 tarihinde Hollanda'nın Den Haag kentinde bir gece organize ederek bir araya gelecekler.

LI SER WEŞANA TELEVÎZYONA BI KURDÎ

Weke tê zanîn Tirkîye di televîzyona xwe TRT da dest bi weşana bi kurdî kir, her çi qas weşana bi kurdî gelek kurt be jî di dîroka Komara Tirkîyê da weke şoreşekê ye, cara siftehê îdeolojiya resmî ya Tirkîyê ji hole hêdî hêdî radibe.

Tirkîye ji ber ku têkeve nav Yekîtiya Ewropayê, ideolojiya xwe ye resmî hêdî hêdî terk dike, her çi qas ne bi têrayî be jî ji bo destpêkê guherînên weha girîng in, Tirkîye ber bi demokrasî dibin. Tirkîye zimanên ku heta nuha hatibûn qedexa kirin, bi tirs û bêdil serbest dike. Mîdeta ku ew ji bo weşana bi kurdî dide komedîyeke mezin e! Qenala ku ew weşan tê da dibe, TRT 3 ji aliyê pir kesan va naye naskirin. Ji bo ku têkeve nav Yekîtiya Ewropayê Tirkîye mîna formalîtekê weşana kurdî dest pê dike, parlamenterên kevn ên DEPê ber dide. Ew ne bi têrayî ye, lê dîsa jî weke ku me gotî ji bo destpêka demokrasî û azadîya li Anatolyê ew gelek girîng e.

Gelê kurd heta niha her tişt ji dewletê pa, ji partî û rêxistinên xwe yên legal û îllegal pa, ji bo wê jî ji bo dewletê û partîyan her tim bûne potansiyel, mîna keriyên pezan, dewlet an jî partîjê re bûne şivan. Hiro dewletê ji bo weşana kurdî gavek avêt, ew gav pir bi kêmasî ye, lê gelê kurd li ku derê ew gava rexne kir, li ku derê ji bo ku weşana bi kurdî bi têrayî bibe çalakîyên xwe yên demokratîk û aştî kirin? Kengê çûn ber deriyê TRTê, kengê gotin "weşana me ya bi kurdî hindik e, em hîn pir dixwazin"? Kengê kurdan gotin "Înstîtuyên kurdî li ser zimanê me pîspor in, em dixwazin wan di weşana televîzyona kurdî da bibînin"?

Dema ku kurd li meydana hevdu dibînin, çalakîyan dikin, daxwazên xwe nînin ziman, sloganên partîyan tavên, li legalîtê xwe radikal dikin paşê jî di girtîgehan da bi salan ceza radikevin!

Ji bo demokrasîyeke bêkêmasî divê kurd van rastîyan bibînin!

Can Evindar

Kürt Kültürü ve Tarihine Katkı

OKUYUCU MEKTUBU:

Sayın Baylar,

2002 yılından itibaren Birnebûn dergisi benim işyerim olan Erfurt (Almanya) Üniversitesine gönderilmekte. Bunun için çok teşekkür ediyorum. Ancak ben işyerimi değiştirmiş bulunuyorum ve şimdi Quebec a Montreal Üniversitesi'nde (Kanada) görev yapıyorum. Derginin bundan böyle, yeni adresime gönderilmesini rica ediyorum. Ayrıca, derginin 17. ve 19. sayılarından birer adet gönderirseniz memnun olurum.

Yakında, Kürdoloji çalışmalarını destekleme kurumu (Berlin) tarafından yayınlanacak olan bir çalışmamı ekte gönderiyorum. Bu çalışmamın muhabiriniz Nuh Ateşi ve derginizin 21. sayısında yayınlanan yazısıyla öne çıkan araştırmacı Ayşe Yıldırım'ı ilgilendireceğini düşünüyorum.

Ayrıca, daha önce yayınlanmış ve Kuzey Suriye Kürtlerini konu alan bir yazımı da ekte gönderiyorum. Son olarak, Birnebûn dergisinden çok yararlandığımı ve bir bütün olarak Birnebûn dergisinin, Kürt kültür ve tarihinin yaygınlaşması konusunda önemli bir biçimde katkıda bulunduğunu belirtmek istiyorum.

Kalpden selamlar ve gelecekte ortak çalışmalar umuduyla.

Stefan Winter

Histoire du Proche-Orient et du Maghreb
Université du Québec a Montreal

Ji raya giştî re

Di van rojên dawî de li hinek gundên kurdên Anatoliya Navîn bûyerên ne xweş rûdan.

Ew bûyerana bi taybetî kurdên Anatoliya Navîn û bi giştî ji gelê kurd bi tewayî alaqa der dikin.

Kurdistanîyên ku gundên wan hatin şevitandin û wêrankirin, bêcare xwe li kurdên Anatoliya Navîn girtin û piştî 1992 an li vir bi çih bûn. A niha dewlet ji nêzîkbûna kurdên Kurdistanî û yê Anatoliyê aciz e û dixwaze wan bi destê hêzên xwe yê veşartî, bîne hember hev.

Planên provokasyonî çêdike û gotinên wek "ew" yanê yerlî û "ew" yanê macir bi nav dîke û dijminî dixe navbera insanên me. Dijmîna dixwaze dîsan kurdan bi kurdan bide kuştin.

Em li vir bangê hemû aliyan dikin û dibêjin ku li hember van provokasyonên ku ji aliyê hêzên dewletê yê veşartî ve tene kirin, hişyar bin û neyên van listikan.

Em bûyerên ku heta roja îro rûdane protesto dikin.

Waqfa Kurdên Anatoliya Navîn
Kovara Birnebûn
Kovara Veger

Kamuoyuna

Son günlerde İç Anadolu'nun bazı Kürt belde ve köylerinde gelişen olaylar, özelden yöredeki insanlarımızı genelde de Kürt halkını yakından ilgilendirmektedir. Kürdistan'da köyleri yakılıp yıkıldığı için İç Anadolu'nun Kürt yerleşim bölgelerine gelen Kürdistanlı aileleri ile yerli Kürt aileleri karşı karşıya getirilmek isteniliyor.

Bazı köy ve beldelerde insanlarımız arasında nahoş olaylar yaşanıyor. İnsanlarımızın bazızaafılarından yararlanılarak birbirilerine düşürülmek, "biz" yani yerli ve "onlar" yani muhacir diye ayırdıcı kavramlar kullanılarak devletin karanlık güçleri tarafından yörede çok ciddi ve üzücü olaylar planlanıyor.

Bu tür olaylar Kürt halkına karşı oynanan oyunlardan başka bir şey değildir. Devletin Kürdü Kürde kındırma politikasının bir uzantısıdır. Herkesi bu tür planlı provokasyonlara karşı duyarlı olmaya çağırıyoruz.

Bu güne kadar yapılan tüm provokasyonları lanetliyoruz.

İç Anadolu Kürt Kültür Vakfı
Birnebûn dergisi
Veger dergisi

Hin fikir li ser xweşbînîya kurdî

Xweşbînî (tolerans) awayekî têkoşîna însanî ye ku her terefek di eynî wextê de îtirafa lirêtiya şertên hevrikê xwe dike. Ji aliyekî de tengijîna (tensiyona) di navbera liberxwedana tamdijber ji alî din jî qebûliyeke hevdu ya dualî heye. Ji bo lihevkhirînê (kompromîs) qebûlkirina lirêtiya (legitimicy) şertên hevrik bingehêkî esas e. Heta ku ez bifkirim ku hevrikê/a min exlaqiyen şaş e lihevkhirîn ê rengaş be. Helbet gava şertdanînên min neadil bin ez tenê dikarim di riya berjewendiyên xwe yê zordar re wan derxim pêş.

Xweşbînî di civakeke bi grûbên xwedan berjewendên rikeber û dijber de her ew qebûliya dilxwaz e ya ku bi mafê hebûna berjewendiyên dijber û têkoşîna ji bo wan razî ye. Bi vê minasebetê em dikarin axaftina Platon bibîr bînin: pluralizm ew mefhum e ku ji bo civakeke modern karibe li kar be, mecbûr e wê pêk bîne, lê xweşbînî ew awe ramiyarî ye ku rê vedike û mimkin dike da meriv bikêrhatinên xwe qenc pêk bîne.

Xweşbînî serbestiya wîjdanî di wê maneya wê ya herî fireh de - serbestiya fikrî û bawermendî, ya qesdkirin û rêgihîştinan ji her aliyê ve- ferz dike. Xweşbînî serbestiyeke welê ferz dike ku em xwe bi xwe berjewendiyên xwe hilbijêrin, wan biparêzin, rê û dirbekê bidin ber wê jiyana xwe ya ku bi taybetmendiyên me bi xwe re lihevhatî be.

Li ser vî esasi, meriv dikare mînaqêşe bike ku xweşbînî çawa dikare di civakeke pîrralî ya kurd de bibe meziyeteke demokratîk.

Xweşbînî di civaka kurd de tengaviyeke (dilemayeke) dijwar e. Ji aliyekî dîroka kurdan bi buyar û şexsiyetên ku şahidiya xweşbînîyê dikin dagirtî ye, ji aliyê din jî mînaqêşeyek berdewam e ku meriv di civaka kurd de kirinên nemeqbûl -ew mîrasên civakî yê dilpênexox, kuştina ji bo namûsê, heyfa xwînhilanînê, dijberî û piçûkxistinên ku ji gelek aliyan ve dibin sedemên texribatên rasterast ên şexsî û civakî- çawa tolere bike. Ez dikarim nimûneyên pirjînî, kuştina ji bo namûsê, rencîdekirin û piçûkxistinê bidim. Mînaqêşeyên lîserxweşbînîyê divê çavkaniyên xwe ji dîrokê bigrin lê divê meriv ew di nav perspektîvên civaka nûjen de rengvedin. Civaka kurd, ber bi hin guhertinan dihere da bikare wan nuxteyên xwesipartinê bibîne yê kur ê li ber serpêhatî û perspektîfên nuh vekin. Adetên govend û stiranên gelêrî yan jî elementên kulturî yê din ên civaka kurd dikarin berpêçûna hevaltiyê û hezkirina li ser Kurdistanê xurt bikin.

Civaka kurd, bi saya bihevrebûna mînorîteyên cuda yê wekî ermenî, asûrî û rûm û li gel wan gelek grûbegelên din ên ku bi sedsalan rex li rexên hev li Kurdistanê jiyane xweşbînîyek ava kiriye. Pîrralîtiya etnîsîteya kurdan bi xwe xwedan taybetiyeke dîrokî ye ku heta niha nehatiye dîtin û nivîsîn.

Melayê Cizîrî (1570-1640) û Selaheddîne Eyyubîyê Kurdî (1137-1193) herdu jî temsîla xweşbînîya dînî dikin. Pîrralîtiya etnîkî ya di civaka kurd de di riya mekanîzmayên

pluralîst re him ji alî têkiliyên siyasî, him ji yên şexsî ve derdikeve meydanê. Kurdistan ji alî etnikî, nîjadî û dinî ve têkilhev e, ku her grûbegelek li pey berjewendiyên xwe dimeşe. Nimûneyeke baş ew e ku li Kurdistanê her grûbeke civakî ya bawermend, îbadetxane, dêr û camiyên xwe hebûne û di nava aşti û aramî de ew parastine. Gava meriv van perçeyên cuda tîne ber hev rismekî pirtir nuanskirî yê pluralîzmê li ser erda Kurdistanê tê ber çavan. Pirsar esasî ew e ku ev risim çawa dikare ji bo qenciya civaka kurd di praktîke de bê bikaranîn.

Bi vê minasebetê ez dixwazim kurdekî derxim pêş ku bû qehreman û pêşengê doza îslamiyê û wek mezin, siyasîmedar û dewletmedarekî dinya misilman hate binavkirin: Selaheddîn Eyyubî yê Kurd. Ku ew di civaka kurd de zêde wekî nimûneyê rênîşanderiyê nehat nasîn dikare gellek sedemên wê hebin. Panîslamiya Selaheddîn ramyariyeka herêmî nedigirt nava xwe, ji ber wê ji meriv wî wek kurdekî dernaxe pêş û qebûl nake. Rexneyeke li ser wî ew e ku ew di hemberî daxwazên kurdan ên li ser xeyala Kurdistanekê de rawestiyayî bûye. Gellek kurd Selaheddîn nasnakî, her wiha ew nizanin ku di nivê dawîn ê sedsala 1100ê de temamiya dinya îslam kir yek. Wî Qudîs ji xaçparêzan di 2ê oktobra 1187 ê de roja înekê rizgar kir. Wî gellek guh daye ku gorra pîroz neyê talankirin û rê vekir ku xiristiyân û yahûdî karibin li bajêr bimînin. Bi hezaran feqîrên fileh ku nekaribûn pereyên ji bo serbestiya xwe ya derketina ji bajêr bidin bê pere hatin serbestkirin. Hem dîroknasên xiristiyân hem ji yên misilman xwedantolaransiya wî û dûrbîniya wî binav dikin û derdixin pêş. Danteyê helbestvan di "Komediya Xwedayî" de wî li gel Homer, Platon û Vergil, li gel "ruhên dilbirehmên

mezin ên cîhanê" dihesibîne. Xweşbîniya Selaheddîn a kurdî hê li Kurdistanê diji, muamela wî ya dilovanî û xweşbîniya ya li hemberî dijminê xwe divê bê fikirîn.

Selaheddîn Eyyubî yê Kurdî kurê mîreki kurd bû. Ew li Tikrîtê li Iraqa îro 39 salan piştî dagirkirina Qudîsê ya ji bal xaçparêzan ve hat dinyayê. Wî di bin emrê apê xwe Şerkuh de yê ku Misir fetih kir kar kir. Gava Şerkuh mir bi navê "emîrê serkeftî" bû wezîr. Selaheddîn Eyyubî yê Kurdî li Şamê li binê dareka zeytûnê bi rengaşî mir. Ew 55 salî bû.

Berî ku ez li ser gotina ku ez bi navê xweşbîniya kurdî karakterîze dikim rawestim, ez dixwazim pirsarê wê yekê bikim ku mefhûma xweşbîniyê ji çi pêk tê û ew bi giştî di civakê de hem di civaka kurdan a diasporayê hem jî ya Kurdistanê de çawa reng vedide. Bi vî awayî ez dibînim ku xweşbîniya kurdî eleqa xwe bi "tehamulkirinê" a ku ez pirtir bala xwe li ser temerkuz dikim, lê ew her wiha eleqa xwe bi "qesdkirin" û "îfadekirinê" jî heye. Armanc ji xweşbîniyê ew e ku her kesek bi bîr û baweriyên xwe re bijî û wan bilind ke bîyî ku ferz bike an şertan deyne da ev fikir sed ji sed wekî fikrên din bîn qebûlkirin û qîmetkirin. Gellek lirê ye meriv egeran li hember fikrên din bîne, lê ji bo ku meriv egerên xwe li hember fikrekê diyar bike divê meriv mihaweke bike û têbigihê ka ev fikir çima û bi çi awayî derketiye meydanê. Bi awayekî din ne lirê ye ku meriv li dijî xwediyê van fikran raweste, piçûk bixîne, heqaretan lê bike û yan jî wî taqîb û tehdîd bike.

Mijara xweşbîniyê kare tiştêk, dîtinek, şexsek (xweşbîniya dikare berpêçûneke dilovanî be li ser kesekî bi qesdên ku vegehin ser şexsê meriv bi xwe) be. Prensîb dikarin bîn qebûlkirin an redkirin lê ne ku tehemmulkirin. Xweşbîniya rastîn nayê maneya laqayidîyê, bileks yê ku xweşbîn e

divê di mihaweleyeka xurttir a anîna eger û argumentên hember be. Meriv dikare bêje ku xweşbînî tê maneya viyana hezkirin û tehamulkirina anîna egerên fikra hember, dayina ciddiyetekê, liberçavdanîna hemû mafên qesdkirin û xwe îfadekirina fikr û baweriyên e. Ne mimkin e meriv israr bike da bi navê "xweşbînî" yê, baweriya bi heqîqet û qenaeta mirovan bê înkarkirin. Meriv kare tenê di riya qenaetpêanîna rastiyeke din îtrif bi qenaeta yekî din neke.

Xweşbînî tengaviya (dilemaya) demokra. siyê ye, buhura çûna ber bi demokrasiya

plural ve ye. Xweşbînî tê maneya ku riyeke diyarkirî ya ji bo derbirrîna fikr û dîtînên cuda heye, xweşbînî berdeyamî pêşdikeve û xwe diguhere.

Xweşbînîya siyasî, ew aqliyet û rewşa civakî ye ku demokrasiyeke pîralî (pluralî) li dar dikeve, rast û durust kar dike û îdealên pluralîzmê bicîh tîne. Pluralîzm nezeriyeyek û modelekî îdeal e li ser wê yekê ku civaka kurd a modern li kar be. Lê di eynî wextê de pluralîzm ferqkirina restgeriyana serpêhatiyên e.

Çavkanî: Malcolm Cameron Lyons and D.E.P Jackson (1982). *SALADIN: The Politics of the Holy War*. Cambridge

Bi kurdî dengkin!

Bi kurdî bixwînin

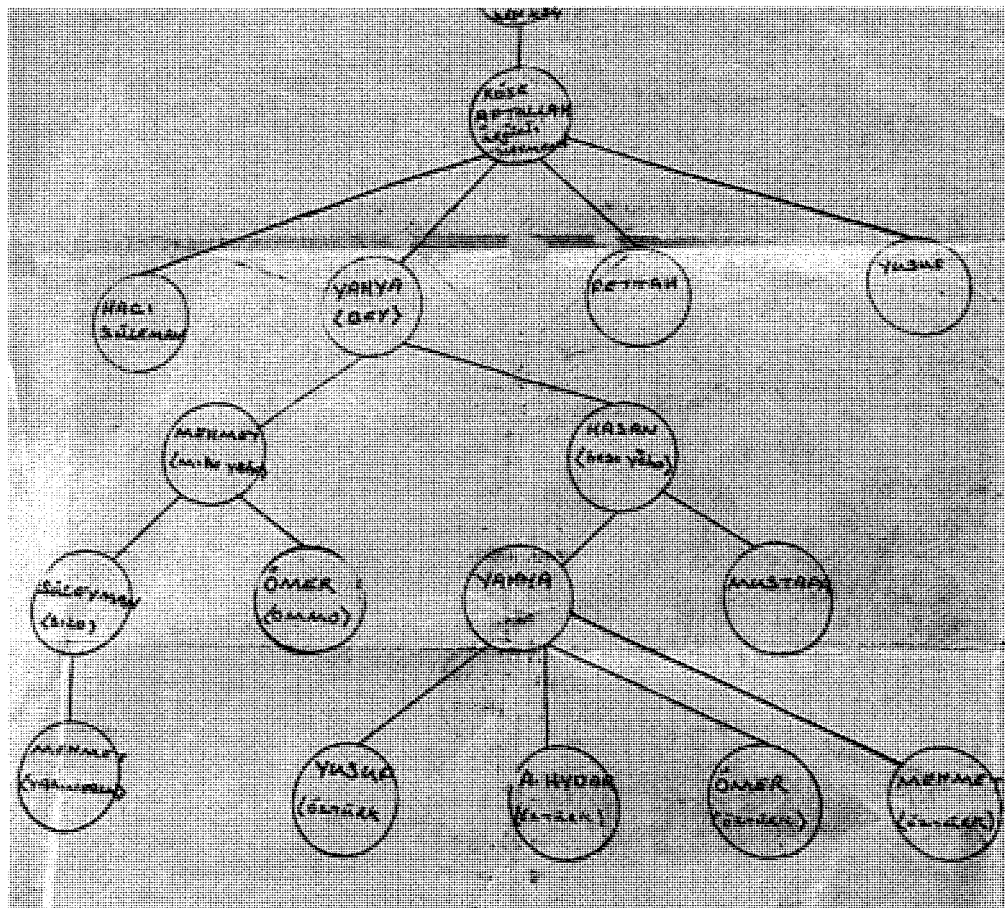
û binivîsînin!

Ziman hebûna me ye!

MESELA DELI YEHO Û AXAYÎ ÇELTUKÊ

Axakî jî hêla Çeltikê pir zulumkar û dewletî (dewlemend) hewuyî. Ew axa hertim li dora Anatoliya Navîn digeri û li mala kesê navdar û axa jî dima, wa malana jê ra mivandari dikir. Nêzika 40 sîwarî xû jî hewuyî. Rokê jî tê Mikaila li mala Deli Yeho (Yahya Beg) diwe

mivan. Wî axayî pir jî xarina baş û zewka xû hez dikirî. Li ku derê diwû mîvan jê ra xarina baş û jineke delal jî tînan. Ew jinik xizmeta axê diki. Deli Yeho jî wî û siwarîyî wî ra pir xizmetek baş diki, hurmetek mezin diki. Xarina evarê duxun, dû ra cilê axê datînin.

Secera malbata Husî Xanê

Ji malbata Hecî Yusufê Fatê Çûk

Siwarikî axê tê ji Deli Yeho ra diwêjî; Axao, ev axayî me diçi cem kîjan axakî, diwi mîvan, jê ra jinek delal didin xizmeta axê. Heta siwê di xizmeta axê da dimîne. Ma çima we war nekîr? Axa nika wayê çav diki.

Delî Yeho bi xu xu ra diwêjî "wargî" û tere çi kincên jina hene li xu diki û xencera xu di nav cilî xu da vedîşêri û terî li derîyî axê dixîni û dikeve hundir.

Axe diwê qey ew jina jê ra hatiya şandini. Axa diwêjî:

– Ware li kêleka min, li ser cilî min rune.

Deli Yeho jî bi camerî û egîtiya xu va dihat

naskirin. Ji boyî wê, wî ra digotin Deli(dîn) Yeho. Axakî ji hêla Çeltikê pir zulumkar û dewletî (dewlemend) hewuyi. Ew axa hertim li dora Anatoliya Navîn digeri û li mala kesê navdar û axa jî dima, wa malana jê ra mivandarî dikir. Nêzika 40 siwarî xu jî hewuyi. Rokê jî tê Mikaîla li mala Deli Yeho (Yahya Beg) diwe mivan. Wî axayî pir ji xarina baş û zewka xu hezdikirî. Li ku derê diwû mîvan jê ra xarina baş û jineke delal jî tînan. Ew jînik xizmeta axê diki. Deli Yeho jî wî û siwarîyî wî ra pir xizmetek baş diki, hurmetek mezin diki. Xarina evarê duxun, dû ra cilê axê datînin.

Siwarikî axê tê ji Deli Yeho ra diwêji; Axao, ev axayî me diçi cem kîjan axakî, diwi mîvan, jê ra jinek delal didin xizmeta axê. Heta siwê di xizmeta axê da dimîne. Ma çima we war nekir? Axa nika wayê çav diki.

Deli Yeho bi xu xu ra diwêji "warg i" û tere çi kincên jina hene li xu diki û xencera xu di nav cilî xu da vedîşêrî û terî li derfîyî axê dixîni û dikeve hundir.

Axe diwê qey ew jina jê ra hatiya şandini. Axa diwêji:

– Ware li kêleka min, li ser cili min rune.

Deli Yeho jî bi camerî û egîtya xu va dihat naskirin. Ji boyî wê, wî ra digotin Deli(dîn) Yeho.

Tere li hêla axê rûdini û bi qirika axê digire wû davêje bin xu. Zopaki, kutukî baş davêje axê û xençera xu derdixîne û didi ser qirika axê. Diwêji, "Tu ye li vê şun da yan va karî nebas cibihêli, yan jî ez ê te îro di vir da bikujim. Tu yê soz bide min. Va karî nerind tu yê tobe kî."

Axa di destî wî da sond dixu û li ser wê îdi va nebaşiyana bi cî dihêle.

Demeke dirêj derbas diwi, axa difikire, diweje; "tu kesî heta nika ji min newêrî min ra ha biki. Le ew axayî Mikaila pirî camer û egîd e. Ew ji min û sîwari min netirsîya û ew karê min î nebaş bi min da terikandin, da tobe kirin." Ez ê herim keçikeke wî ji lawî xu ra bixazim.

Tê Mikaila û keçikek Deli Yeho ji lawî xu ra dixazi û di navbera wan da meritî peyda diwi.

Deli Yeho kesekî pir camêr bû yî. Demaki Mikaili li şuna gund iro cî digrin ji wana bêtir Moda (Tirk in) û Memela jî li wir cî digrin. Hin ji wa derana ra Kaniya Moda û Korta Memela tê gotin.

Bi zora Deli Yeho Mikailî wana ji vir derdixînin.

Eşîra Moda terin li Heymanê; gundî Katranci ava dikin û Memela jî Gundî Memela...

**Perwerda bi zimanê kurdî
bo zarokên xwe bixwazin!**

Ziman hebûna me ye!

Bi kurdî deng kin!

Bi kurdî bixwînin û binivîsînin!

Bı hıstırên çavan tên nıvisin helbestên me

M. Emin Bozarıslan

Lı gırtixanan
lı gırtixanên teng û tari
lı pey der û pêçıkên hesini
lı pıšta diwarên bılınd
dı nava kêzık û mışkan da
tê çandın tovê edebiyata me
û dıkemile diroka me

Bı hıstıran
bı hıstırên çavan
bı hıstırên çavên zarûkan
ku dirıjin lı rıya bavan
lı rıya bavên lı gırtixanan
tên nıvisin helbestên me
û dıkemile diroka me

Bı axinan
bı axinên junên cıwan
bı axinên bûkên ter û teze
ku tên kışandın ji kûrayıya dılan
lı rıya malxoyan
lı rıya malxoyên lı gırtixanan
tên raçandın çirokên me
û dıkemile diroka me

Bı xwinê
bı xwina keçên xama û xortan
bı xwina pêřmergeyên qehreman
ku tê rêtin lı ser çıyan
lı serên çıyayên Kurdistan
tên afirandın marř û stranên me
û dıkemile diroka me

Îlhama me
ne ji lêvên sor e
ne ji çavên kıldayi ye
ne ji dêmên guli ye
Hıstırên çavan e
axinên dılan e
xwina keç û xortan e
kana ilhama me
sıra lı me
û perıya dilê me

11-09-1971

Gırtixana Eskerriyê lı Amedê (Dıyarbekırê)

ÇEND HELBEST JI DR. MIKAÎLÎ

Bûme bayê surê,
Li ser gaza Sêbîrê,
Li newala Çorê.
Bû me stêrka siwê,
Li ser Çêl û Boxaza Qelê.

Bûme çuçikik çolê,
Li ser kura Eftêr û hozê.
Difrim ber bi bivîlê, ber bi taxa Maxrê.
Bi eşqa quncî Firatê.

7 ê Gucigê 1999

GAWESTÎ

Bi kerasikî ji êr, wek serî beranekî,
Bi tavê ro, neqş bûyî.
Çîn bi Çîn
Xençera ji roniyê, lê dixistin.
Çavê wana mîna birûskê dibirîqin.
Çilusk, çiluskî wûn.
Dizanîn!
Bi bin nediketin.
Ewna ji welatî Ro hatiwûn,
Û diçûn ber bi Ro.

18. Nîsana 1993 Elmanyaya

EZ ERD IM!

Ez erd im,
Erdê Kurdistanê.
Ji ro, ji êr û ji gul û gupika çêbûme.
Bi kuştin, bi qirkirin û bi zeftkirin,
Nawim ê xelkê bejiya.
Tu kes heta nika newû xadane min.
Hatim dinê wek Kurdistan
Û bi vî navî heta doya dinê.

Her zarokî min,
Wek ar û pêtiyê ye.
Mîna şêr û piling e.
Wexta ku neyar tên,
Diwim brûska nav rohilatê.
Bê aman û bê însaf,
Li hember wan.

Herford 03. 10. 1994

CARIN

Ew di dilî welêt da,
Welat di dilî wî da
Hêvî di dilî me da,
Nê ji bîrkirin.

DILÊ

Leva sor, çavê belek,
Kenî te dil dihelî.

Nava zirav, gulli dirêj,
Bi dîtina te, dînn diwe merî.

Li serî gaza
Li berbanga siwe,
Li çîya û hoza.
Hez bikim te,
Di bin dareke goza.
Navik û pêsîra gewr.
Û binî çenga.

WELATÊ XERÎWÎYÊ

Ji rîya roke biharê wû.
Û ji bihara biharik.
Eyam xaş,
Her der bi gul û gupik wû.
Bilbizeyên şirîkî,
Pîvangên zer û sipî bîhn dida û dikenîyan..
Omaxa li ber bayî biharê seri dileqandin.
Ez bi tenê, bi dilekî tevîzî,
Û bi dilekî wêran,
Digerîyam li van deran.

02 Nisan 1994 Elmanya

SINGSELEGE BÊ BASK

Ez sîngselek im,
Bê pî û bê bask.
Difirim ji kura Eftêr,
Heta welatî dût.
Li ser ewrekî spî û nerm
Û ber bi bayî sur.
Bi şev û bi ro.
Ji nişka va bîhnek nas tê poz û bivîle min.
Ew bîhna ji xevnên kûr,
ew bîhna him nêzik û him jî ji min dût,
Ew bîhna welatî hezar salî.
Hûr ...hûr....

PAYÎZ

Payiz hatî
Dil bê evîn e
Dil bê ronî û
Dil şikestî ye.

Ji Ûsivê Bagoyî Miste

Kurtejiyan

Rabûm hatim sibê berbang e
Ne nan dixwazim ne jî dan
Maçekê bide min ji herdu lêvan
Ez diherim, bi xatirê ez heyran

Veke delal deriyê xwe, ez hatim
Xerîb im, bêkes im û dilşewat im
Ne zêr, ne jî zîv, ez jî te ra xelat im
Doh usa bû, îro jî bê welat im

Ava kanîyê çiqas sar e
Birîna dilê min hezar par e
Ez biyan im dil bi zar e
Nexweş im laşê min li dar e

Ro çû ava êdin bû tarî
Hênîk hênîk befir barî
Ez diherim, bila tu jî binalî
Bê nav û nîşan tirba vî kalî

Gundê Min

Navbera îna û çiya
Ava bû ji aliyê heft bira
Tên ji konfederasyona Reşiya
Gundê min gundê Qemera

Berî sêsed salî bû cîranê Romiya
Yanzdeh mal bi hev re bûne bira
Jîn di nav zinar zeviya
Gundê min gundê Qemera

Car caran bîra te dikim
Mal bi mal xeyal dikim
Kal û pîr mirin, xorta nas nakim
Hezar sal jî derbas be te ji bîr bikim

Zivistan e mij û duman e
Befir heft bosta li ser malan e
Dicemidim ne ar e ne dar e
Dil dişewite, pêşî bihar e

NETİRSE

Here dû xwe nenêre
Netirse
Çiya bi mij, baran ê şil e
Bi mikra giran
Jiyan him stîrî him gul e

Berê xwe bide çiya
Tijî xwe bilind û mij girtine
Zinarekî bike star
Tenê mayînê netirse
Xem nîne
Kevokên aştiyê
Tim û tim bask qeliştî ne

Rê li xezalan jî girtine
Avên sar şêlî herimandine
Wek hîva gewrîya şevê de
Serê hilde
Tarîtiya şevê bidirîne.

Mem Xelikan

Xaltîya min!

Jina delal û cefakar
Ya vêrik û vefakar,
Ya mîna min xerîb û dilşikeştî
Ya dilbixwîn û dilêşa!
Xaltîka min!
Runîya çavên min,
jîr û jihatî û welatparêz
Ji min ra herdem bi qedir û qîmat û serfiraz

Ka, ka Miçê min!
Xaltîka min, mînaka jîyana min!
Kaaa rêbarê min,
zavê min?

Te ew li ku veşart, mal avayê?
Li kijan welatî, di kijan gorê da?
Di goristanê Hacı Xamolê,
yan jî di yê Eçqalilîyan da?

Cihê wî germ, ne sar e?
Bibim jê ra batanîyek
yan jî sîyek û sîdarek?
kûpek av û tasek?

Maçek bidim wî, gulek!
Jina jinan, sergola jinan,
ji wî ra nûva bikim bûkek
kêfa wî xweş bikim li berbangek!

Min xatir nexwest ji zavê xwe, xemgîn im
bo vê çav şil im, çav baran im,
keder kûr û dilteng im!

Li ser xebera reş ser û bar im
Miçê min, zavê min,
dilnêrm û dilgerm,
di bîra min da herdem,
mejoyê min dideqe, serê min germ

Ji min dûr mekev, piştê mede min
Ez bi ku da herim, kanî cihe min
Bi ser kê da bigirîm, ki ye xwediye min
Zavê min, Miçê min?

Yusuf Polat

Li Frankfurt, di 12.08.2004

AX AX

Helbestek bi dimilî (zazakî):

Ti esta la ti...
Decê zerê mi belayê sarê mi
Ax.. ax...

Ti vilikê koyê sipî
Ti zarecê warê heydêr
Ti halînê sêr şarîg

Ti esta la ti...
Decê zerê mi belayê sarê mi
Ax.. ax..

Ti helegê vêr begon
Ti şilelê min î mergon
Ti ticê aşmê hezîron

Ti esta la ti...
Decê zerê mi belayê sarê mi
Ax.. ax..

Ti çirê xirabi di okê reyê murad
Ti kelaxsi di lemegê gema sareg
Ti kerê kapuna ribêsê wisara verîn

Ti esta la ti...
Decê zerê mi belayê sarê mi
Ax... ax... ti esta la ti

Ko sipiden eserdi deli rûzgar
okşar geçerdi tenimi..
anlam verilmezdi tanrılar divanında,
nerden gelir bu ölüm aşkı...
Şarîg yaylası susamıştı kanına,
kendi insanların...
kime anlatacaksın bunu, loo...
Kelaxsıdan bu yana bir sevdadır kavga...

Ramazan Seçer

HEMAL HEMO

Bar girano, derd werano
Belangaz î tim xizano
Tu bêkes î
Hemal Hemo

Tu digeri tim li karan
Ne beliye nav û nîşan
Li ser milan barê giran
Bê qezenco hemal Hemo

Xwarina te tim nanê hişik
Pîzawa tûj û dewê tîrşik
Te pi nîv terî tim kir şukur
Ev çi hal e, Hemal Hemo?

Hemo mêbej ew qeder e
Ewa hatiyê a weng here
Seri rake li dor binere
Ka tu li ku yî Hemal Hemo?

Heta kîngê tê hemal bi
Li ber deriyan perişan bi
E di bes e tu şîyar be
Dile mino Hemal Hemo.

Kemal Harımcı

PAÇ KİM

Paç kim rindê te henîyê da
Ro biriçî di çava da
Gul vebû di lêva da
Gulîştan bû di dilan da

Herim rindê herim
Ez xwe bi rî ya te dim
Serî xwe bi ser sînga te dim
Xewa sibê li ba te bim

Efe Apaydın

WELAT

Welat te em bîrkinî
Bîna te em dîn kirinî
Li sûrgunê wenda kirinî
Welat te em bîrkinî

Welat te em mezin kirinî
Ji yada ra sîyar kirinî
Gund bi gund bela kirinî
Ji welat yad kirinî

Mezin bunî
Dîyar dîyar li te digerinî
Dîya welat bi hesreta te
Te bîrnakin, bîra te dikinî

Efe Apaydın

GÜN

Gözler görebilseydi
Akıl kolları sevseydi
Alnın damlaları okunabilinseydi
Topraktan tad alınsaydı
Çıplak ayaklarla bahar toprağının
sıcaklığı
Kanda hissedilseydi
Evler beyaza boyansaydı
Aşk için
Dişler kanatılseydi
Yıldızlarla yatıp kalkınsaydı
Güneş ve karanlık öğrenebilinseydi
Tanrılar karanlık suların
Karaya çıkartılabilinseydi
Bir başkası yapsın felsefesine
dilencilik yapılmınsaydı
ve rüşvet verilmemeseydi
kanlı ayinlerde
meleklerin ırzına geçilmemeseydi
teselli,
güvenlik
ve sorulara cevaplar gökte aranılmınsaydı.

Seyfi Doğan

FIRAT

Çıkarsın Kürdistan'ın yanık bağrından
Okşayıp Nemrut'u öpersin Arap Çölü'nü
Kurak kışı sıcak yazları sen bilirsin
Ey deli Fırat

Sana susamış topraklara can verirsin
Kurumuş ovalara kan verirsin
Baharda çiçek zılgıtını sen bilirsin
Ey deli Fırat

Kimler istemedi ki seni kimler
Arap, Türk, Asuri, Acem, Rum, Ermeni
O isyanları katliamları sen bilirsin
Ey deli Fırat

Sana hasret toprakları, susamış canları
Birgün akmaz diye nice tasa ve kayguları
Bağrına dökülen mazlum kanları sen bilirsin
Ey deli Fırat

Nice aşklara şahit oldun ve ayrılıklara
Bazen derman bazen sebep oldun yaralara
Karalar giymiş taze gelinleri sen bilirsin
Ey deli Fırat

Özgürce akarsın olanların ardından
Benim o tutsak güzel yurdumdan
Düşmana inat selam sana dostlarından
Ey deli Fırat

Ayetler der kurursa Fırat kopar kıyamet
Üstüne nice kavgalar buna değil mi alamet
Sensiz nice ulusların toprağında olur felaket
Ey deli Fırat

02-02-2004

Üstü Bağcı

Rewşa abori ya kurdên Ewropayê

Kurd li her dewletên Ewropayê dijîn, lê, kes nikare tişteki li ser hejmara wan a rast binivîse. Em dikarin texminekê bikin. Tenê li Elmanyayê nêzikî 600 hezar kurd hene. Bê guman ji milyonekî zêdetir kes ji Kurdistanê iro li welatên Ewropayê dimînin.

Civata kurd li Ewropayê ji aliyê civatî û çandî, aborî û xwendayî ji hev pir cuda ye. Çima ku, kurd ji aliyêkî, ji ber perçebûn û belavbûna xwe, ji aliyê din jî ji ber tesîra dewletên ku gelê kurd bindest kirine pirr qedemeyên ji hev dûr derbas kirin. Di nav kurdan da çend zarava (lehce) û ol (dîn) hene. Ji bona vê kurdên Ewropayê ne civatek homojen in.

Dîsa jî, mirov dikare bêje ku kurdên Ewropayê ji aliyê netewî wek hev in. Ne hewce ye ku bê gotin: kurdên ji Kurdistanê Başûr an Bakur, yên Qamişloyê an Amedê, yên Lûbnanê an Konyayê xwe wek xwişk û bira dizanin. Di hundirê partî, rêxistin, komel û înisyatîfên kurdî da ji her aliyên Kurdistanê û dewletên din ên endam hene û kar dikin. Hevpişkîya (pardariya) wan nasnameya kurdî ye. Tarîx, ziman û çand, kurdên Ewropa dike beşeke netewê kurd.

Iro rewşa kurdên Ewropayê ji çar aliyên (bi abor, siyasî, civakî û şexsî) gerek bê westan bê naskirin. Em nikarin hemû van tiştan li vir binivîsin. Xwestina me ew e kû, xwendevan û nivîskarên kurd li ser rewşa kurdên Ewropayê lêkolînên xwe pêş da bibin û ji bo siyasîvan û perpirsiyarên dewletên Ewropayê eşkere bikin. Bi sedan kurdan li Ewropayê xwendine û bûne nivîskar. Ew lekolin û nivîsên xwe pirrê caran bi zimanên din (tirkî, îngilîzî, elmanî, frensî û hwd.) derdixînin. Bê şik, ev karên ûlo ji bo

naskirin û qebûlkirina şexsiyetên kurd giring in û gerek bê berdewamkirin.

Civata kurd li Ewropayê bi pirranî di nav dewletên endamên Yekîtîya Ewropayê (YE) de dimînin. YE rexistineke sernetewî ye (ingilîzî: supranational) û armanca wê eşkere ye. 25 welat dixwazin ji aliyê siyasî, aborî û çandî ve wek hev bin, bibin yek dewlet. Entegrasyona wan dewletan tesîra xwe li ser kurda û rewşa wan ya aborî dike. Ji bona vê, em dikarin bêjin, rewşa aborî ya kurdên li Ewropayê û pêşdaçûna YE bi hev ra giredayî ne.

Tarîxa kurdên Ewropayê ne dirêj e. Berî 40 salan kurd wek karker hatin welatên Ewropayê. Pirr kesên kurd ne xwende, ne hunermend bûn û ji gundên xwe dîrek hatin bajarên (metropolên) Ewropaya Rojava. Armanca hatina kurdên koçer tenê qezenckirina peran bû. Di dilê wan da ji çend salan şûnda vegera welat hebû. Lê zeman çû û kurdên koçer jin û zarokên xwe anîn Ewropayê. Êdi vegeyriyana welat hêdi hêdi di aqil û dil da wenda bû. Ji 1975a vir da koçkîrînek siyasî dest pê kir. Bi hezaran mirov ji besên Kurdistanê ku di dest Îran, Irak û Suriyê mane riviyan welatên Ewropayê. Di nav wan kurdan da, xwendevan ji hebûn. 1980yî cuntayak fasist li Tirkîyê hate ser hukim. Ji ber êriş û zilma cuntayê bi sed hezaran kes bûn koçer û hatin Ewropayê.

Kurdên li Ewropayê di deh salan da xwe guherandin. Berî deh yan ji bîst salan kurdên li Ewropayê karker û feqir (xizan) bûn. Di salên paş da pirr kurd bûn xwedîmal û karsaz. Hinek kurd mesleg hîn bûn, hinekan jî dibistanên mezin û universîte xilas kirin. Êdi li welatên Ewropayê kurdên binavûdeng jî hene.

Em iro dikarin bêjin, kurdên Ewropayê ne tenê karker in, ew bi deh hezaran karsaz in û alikariyek mezin ji bo aboriya dewletên Ewropayê dikin.

Karsazên kurd yên li Ewropayê roj bi roj pirr dibin. Di hemû sektorên aborî da faaliyetên karsazên kurd hene. Em dikarin li her bajarê Ewropayê lokanta, dikan, firin, buroyên wergerandinê, firmên malçêkirinê hwd. bibinin. Pirrê caran karsazên kurd navê herêmên kurd (Ararat, Amed, Munzur, Tigris hwd.) û navên mirovan yên kurd (Evin, Azad, Firat, Delal hwd.) didin kargehan. kurdên Anatoliya Navin ji navên gundan wek „Yeniceoba Pizzeria“ didin kargehên xwe.

Çi karsazên berhemhênanê (îmalatê), çî yên karê xizmetan dikin, bi navê kurd berhemên nû derdixin pîyasa Ewropayê. ZELAL, AVAŞÎN, ZOZAN, NEWROZ, MUNZUR ji bo markên kurd çend numûne ne. Bi rastî, ji aliyê aborî kurdên Ewropayê gavên mezin davan.

Bê şik, karsazên kurd bi îmkanên xwe, ku ew pirr kêr in karê ticaretê pêş da dibin. Em dikarin bejin ku, ji bo karsazbûnê qet dewlet yan ji rêxistin alikariya karsazên kurd nakin. Dilên banqeyên dewletên Ewropayê ji mutesebisên kurd ra naxwazin, yan jî alikariya wan bi dilsarî dikin. Sedemên kêmasiya alikariyê pirr in. Lê, karsazên kurd bi kar û keda xwe di sa ji gavên gir davejin.

Ji alî strukturê, wek karsazên kurd gelek kêmasi û tengasiyên me hene. Ew problem gerek bên zanîn û hel kirin. Ji wan probleman sê tişt cihêkî mezin û giring digrin.

Yekemin: Karsazên kurd pirrê caran bê plan û armancên dîr û direj dest bi karsazkirinê dikin. Bona vê jî ew karsazên me zû dest ji karê mutesebisiyê ber didin. Ji aliyê piyasa, teleb û finansman di nav karsazên me da nezanin pirr mezin e. Nezanîna ziman jî li cem wan problemek mezin e. Karsazên kurd ji

kesên xwendî û pispor (expert) şîretan nagirin. Ewuqat, muşawir hwd. ji bo wan ne “hewce” ye, çima ku ew pere dixwazin. Lê, bê pispor tu kes û firma li dinê kar nakin.

Duwemin: Karsazên kurd ji aliyê piştgirî û hevkarî dijî hev in. Mixabin, karsazên kurd, ku ew dikevin sinifa sermiyandaran (kapitalistan), armanc û berjewendiyên netewî pirrê caran ji bîr dikin. Ji bona vê meseleyê di nav karsazên kurd da piştgirî û hevkarî kêr e û sermaye (pere) tune.

Sisemin: Karsazên kurd ji aliyê politikaya îstihdamê (personel) paş da mane. Karkerên wan pirr caran yan ziman nizanin yan jî ji bo karê profesyonel ne baş in. Ji aliyê din, kesên ku li cem karsazên kurd dişuxulin kêr pere distînin û bê mafên sigorte ne. Tiştên ûlo li hemû dewlatan qedexe ye. Gerek karker pere bistînin û karê baş ji xwedîkar re pêk bînin.

Karsazên kurd li Ewropayê dikarin xwe ji aliyê kargehî û aborî de pêş da bibin. Ew gerek pirr tiştên nû hîn bibin û faaliyetên xwe gir bikin. Xwedîkarên me di nav hev da piştgirî û hevkarîyê bikin. Ji bona vê di sala 2001an da “Komela Karsazên kurd” (KARSAZ) hat awakirin. Her şexs û dezgehên huqûqî dikare bibe endamê wê komelê. Gerek karsazên kurd alikariya hev bikin û mezin bibin. Ew îmkan li piyasa yên Ewropayê heye.

Kurdên karker jî dikarin rewşa xwe aborî pêş da bibin. Bi zanîn û zehmet em dikarin qezenca xwe mezin bikin û jiyana aborî di rîya rast da bigrin. Bi vî awayî kurdên Ewropayê dikarin xizmetên nû û mezin ji bona netewê kurd û Kurdistanê bikin. Kurdên ku li Ewropayê dijîn, lazim e ne muhtacê alikariya dewletê bin û pere ji dewletê wek “sedeqe” bistînin.

Kijan demê kurd ji aliyê aborî pêş da çûn, ewqas fêda wê yê bi rewşa civakî û siyasî bibe. Aborî bingehê jiyana civakî û siyasî ye. Gerek ew her dem bê zanîn.

'EŞÎRETA REŞAN

Major Noel, di dema hukumeta Şêx Mehmûdê Berzencî ya yekê de (1919), ji aliyê ingilîzan ve wekî musteşar jê re tê şandin. Ew komiserê siyasî yê Silêmaniyê ye. Şarezatîyêke wî ya baş di derheqê kurdan de heye. Gelek jî nêzik ve û bi germî bi kurdan re dide û distîne. Piştî ku ew ji wezîfeya xwe ya Silêmaniyê tê rakirin, navbera ingilîzan û Şêx Mehmûd xera dibe.

Qasî ku mirov jê derdixe, danûsandinên wî û Celadet Bedîrxan Beg û Qedri Cemîl Paşa hebûne. Di sibata sala 1919an de ew û Fayîq Tapo bi hev re derbasi Kurdîstana Tirkîyê dibin û bi Celadet Bedîrxan Beg û Qedri Cemîl Paşa û gelek kurdên bi nav û deng re hevdiştinan çêdikin. Carên qasî tê ditin, ev hevdiştinên han di çarçoveya programêkî de û bi hûnek armançan tên kirin.

Ew di vî gera xwe de wek em li xwarê dibinin, ji lêkolînan paş ve namîne û gelek zanyariyên heja li ser kurdan berhev dike û wan di dokumentan de ku dane hukumeta xwe û di bîranên xwe de tîne ziman û drêşîne.

Ev nivîsa xwarê gelek bi kurtî di kitêba "Kurd û Bakurê Kurdistan Le Seretayî Mêjûrwe Ta Şerî Duhemî Cihan" a M. Resul Hawar de hatîye weşandin.

Mîna heja dit ku ev kartezyariya han ji bo xwendevanên kovara Birnebûnê bê amade kirin. Ji ber ku ev perçeyek ji dîroka kurdên Anatoliyê ye. Ez hevîdar im ku hûnek lêkolîner orjînalê van dokumentan bi dest bixin û biweşînin, da ku em bikarin jê baştir û firehtir istifade bikin.

Elîşêr

Major Noel, di wan dokumentên ku bîranînên xwe tê de belav kirine, di rûpela 29an de behsa Eşîreta Reşan kiriye. Li gor wê dokumentê hejmara vî eşîreta han nêzîkî 4000-4500 aile bûye û li van cîyên xwarê rûniştine û hejmara aileyên wan wekî xwarê bûne:

1- Yên li qezaya Kextayê rûdiniştin, 2030 aile bûn û 94 gundên wan hebûn.

2- Yên li qezaya Hisnîmensurê rûdiniştin, 1417 aile bûn û 17 gundên wan hebûn.

3- Yên li qezaya Meletyeyê rûdiniştin, 455 aile bûn û 12 gundên wan hebûn.

4- Yên li qezaya Beyhesinê diman, zozan û zivistangehên wan hebûn û koçer bûn û gundên wan tunebûn (behisa aileyên wan nekiriye).

Li gor vî, hejmara aileyên wan ên li van

herçar qezayan diman 4082 bûn û 123 gundên wan hebûn.

Major Noel, di eynî rûpela wê dokumentê de, bi vî awayî behsa qebîleyên girêdayê vî eşîreta han kiriye:

- 1) Qebîleya Karçur, 2) Qebîleya Kuta, 3) Qebîleya 'Elîxan, 4) Qebîleya Birinça, 5) Qebîleya Ceyla, 6) Qebîleya Ziravkan, 7) Qebîleya Kewêduşat, 8) Qebîleya Yarlex Xidirsûr, 9) Qebîleya Koçer Xidirsûr, 10) Qebîleya Çelikan, 11) Qebîleya Bulam, 12) Qebîleya Alguran, 13) Qebîleya Mulkan, 14) Qebîleya Mamurk, 15) Qebîleya Giluman, 16) Qebîleya Mamsûr, 17) Qebîleya Taşikan, 18) Qebîleya Darêyusif, 19) Qebîleya Dalan, 20) Qebîleya Kusan, 21) Qebîleya Çaklan.

Noel, di bîranînên xwe de behsa serokê van qebîleyan kiriye. Pişt re behsa dûrî û nêzikahiya her yek ji zozan û zivistangêhên wan ji hev weşandîye û gotiye: 'Eşîreta Reşan, rewşa seviya jiyana wan tu çiqas bixwazî ewqas bilind e, mêvanperwer in, dilpak in û bi van heyîyên xwe nav û deng dane.

Noel, di eynî bîranînê de, di derheqê 'Eşîreta Reşan de gelek zanyarî berhev kirine, em kurtiya wê li xwarê diweşînin:

Dînê 'Eşîreta Reşan: Hemî eşîret, ji bilî Qebîleya Xidirsûr û nivê Qebîleya Bulam, girêdayê Mezhebê sûnnî ne û ew herdu qebîleyên navên wan derbas dibin elewî ne. Zewac û jinxwaziya di nav van herdu milan de kême.

Cilûberg: Şal û kirasên renga reng ên sor û reng li xwe dikin. Çakêtê wan ku jê re Takulla dibêjin, bi kitêlên derziyê yên sor tên dirûtin. Ji kumê serî re jî çît dibêjin.

Zimanê wan zaravayê kurmancî ye, ihtimal e ji sedî 6-7 ferqa wê bi devoka navçeya Diyarbekirê re hebe. Xelkê wan gundên mezin ên li ser rê û dirbên bajaran bûn tirkî dizanîn, lê di nav gundên din de kême kurd hene ku bi tirkî bizanin.

Dîroka 'Eşîreta Reşan: Bêguman Noel wekî nimûneke ji 'eşîrên bakurê Kurdistanê, dûr û dirêj di rûpela 30an a wê dokumentê de behsa dîroka 'Eşîreta Reşan kiriye:

300-400 sal beriya niha, 'Eşîreta Reşan yek ji wan eşîretên koçer bû ku zivistanan li Behesneyê dijîyan û havînan jî ber bi aliyê Enqereyê ve koç dikirin. Di zemanê kevin de tirkan gelek car êrîşê vê 'eşîreta han kirine û di netîceya vê de, ji bo mayîna wan a havînan sînorek hatiye tesbîtkirin. Bi vî awayî hinek ji vê eşîretê li navçeya Deşta Haymanayê bi cih bûne û heta îro jî (heta dema geşta Noel) her li wir mane.

Beşeke zêde ji vê eşîretê ber bi xwarê ve jî bo navçeyên çiyayî yên Beyhesenê û Meletyeyê hatine û gundên nû avakirine. Beşeke din a vê eşîretê li dora Kilîsê rûdinin û dibêjin niha beşek ji vê eşîretê bûne Celalî û li ser sînore Îranê rûdinin û jî 'eşîreta xwe ya Reşan dûr ketine.

Helwestê Siyasî yê Reşan: Vê 'eşîreta han bi mîrxasî û şerkeriya xwe nav û deng daye.

Xwediyê nêzikî 1000 tivingên nû û 2000 fişekdan in û çî çaxê bixwazin dikarin 2000 şerker amade bikin. Heta niha (1919) nêzikî hezar kesên wan ji şer (mebest Şerê Cihanê yê Yekem e) baz dane. Ew hezar kesên din ên baz nedabûn, tenê sed kes ji wê bi selameti vegeyabûn. Hukumeta tirk, piraniya malên ew kesên baz dabûn şewitandibûn. Ev yek bûbû sebab ku gelek kerbê wan ji tirkan vebe.

Noel, di rûpela 31an a wê dokumentê de behsa serokên Reşan kiriye ku yek ji wan Hacı Bedir Axa ye. Gotiye, ew mirovekî bejinbilind û rûxweş e û temenê wî 45 sal e. Di nav 'eşîreta xwe de gelek gelek bi rêz e. Her çend qasek beriya niha, hejmarek zêde ji eşîreta wî ji eskeriyê baz dabûn û kerbê wî ji tirkan vebûbû û ew teslîmê hukumetê nekiribû û li ser wê hatibû girtin, lê karbidestên tirk jî hivza xwe jê dikin. Du birayên Hecî Bedir Axa hene, Zeynel Beg û Heyder Beg. Zeynel Beg, mirovekî gir û zebellah e, lê di nav eşîretê de destekî wî yê nerewa heye, Heyder Beg jî xortekî xweşik û bîaqil e.

Ji bilî 'Eşîreta Reşan, Major Noel di bîranînên xwe de behsa 'Eşîreta Atmî jî kiriye û gotiye: 'Eşîreta Atmî, çend sed sal beriya niha hatiye navçeya Gumuşme'denê. 2565 aîle ne û ji wan 1505 aîle koçer in û heywanan xwedî dikin. Li qezaya Bazarcikê, Besmeyê, Bostanê û Aqçedaxê rûdinin.

Ev eşîreta han di Şerê Cihanê yê Yekê de 200 esker dabûn hukumetê, lê heta niha tenê 30 kes jê sax vegeyane. Ev jî wekî Reşan zaravayê kurmancî diaxivin û devoka wan wekî ya Diyarbekirê ye. Nivê 'Eşîreta Atmî sunnî û nivê dîn jî elewî ne. Lê tu asteng di nêvbera wan de tune û dikarin ji hev bizewicin û cilûbergê dîni di nav wan de gelek kême tê dîtin.

Her çend 'Eşîreta Atmî gelek mîrxas û şerker hatine naskirin, lê gelek zehmet e bê zanîn ku çend çekdarên wan hene. Bihayê tivingên tirkî di nav wan de 8 pawen e, fişekdanek tiji ji sed fişekan pêk tê û bihayê wê 5-10 mecîdî ye.

Kilora ardê ceh

Çi hebûye çî tunebûye, li wext û zemanekî mêrekî parsek hebûye. Rojekê ku ew mêra parsê dike, malekî feqîr, ji bo ku wan şûna genim ceh hêritîye, kiloreke ji ardê ceh didine wî. Ew dihere maleke din û li deriyê wê malê jî dixwe. Bermalîya malê derdikeve der û li wî pirsdike: “Tu çî dixwazî?”

Ew dibêje: “Ez tiştêkî naxwazim. Lê ku hûn bikaribin vê kilora min veşêrin heta ku ez têm, ê pirr baş be.”

Bermalîya malê wê kilora wî dibe dike nav nanê xwe ku ew wenda nebe. Çend roj derbas dibin, dema ku ew jinika şîvê çêdike û dide ser sivrê, bîhnek genî dikeve hundir malê. Ew li her aliyê malê mêze dikin tiştêkî nabînin. Dema ku dest bi xwarinê dikin, ferq dikin ku ew bîna ji nên tê. Hînga têye bîra jina malê ku parsekekî kilor dabû wê. Ew di nav nanê xwe da wê kilorê derdixe û davêje kûçikan. Kûçîk wê kilorê di du gezan da xelas dikin.

Hîn ku ew li ser şîvê ne, deriyê wan lêdikeve. Ew derî vedikin ku ew parseka li ber derî ye. Parsek dibêje: “Ka kilora min.”

Jinik jî dibêje: “Ew kilora te bîhn ketibûye. Ji bo wê me ew avêt kûçikan.”

Parsek dibêje: “Ew wekî emanet li cem we bû. Hun çawa dikarin emanetê min bidin kûçikan.”

Jinik li ser vê gotinê pirr fedî dike û dibêje: “Ez şeşek nan bi te dim. Ger tu bi wê ne qaîl î, ez teştêk nan bi te dim.”

Parsek wê jî qebûl nake. Jinik vê carê li

wî ra dibêje: “Tu çî dixwazî bixwaze ez ê bi te dim.”

Parsek dibêje: “Ez qîza we dixwazim. Ew pirr xweşik e, hûn ê wê bidin min.” Ew bê çare radibin boxça qîza xwe tev dikin û bi parsek ra tevhev dixin rê.

Parsek wê qîzê li xwe mar dike û dibe mala xwe ya ku bi tenê li nav çîyan da ye. Ew mala wî nivê xwe di bin erdê û nivê xwe yê din jî li ser erdê ye. Teqeke xwe î tenê heye ew jî li ezmana mêze dike. Çend roj, çend hefte derbas dibin, jina parsek fahm dike ku ew însanan dixwe. Kinc û tiştê însanên ku ew dixwe jî di oda xwe ya tahrî da vedîşêre. Jinik rojekê kincê xûçka xwe a ku çend sala berê nişkavan da wenda bûyî jî dibîne û pirr ditirse. Ew dixwaze ku bireve lê nikare. Jinik di aliyekî din da jî li çareyek xelasbûne digere. Parsek tirsra jina xwe ferq dike û kiltîten giran li deriyen odên xwe girê dide. Parsek rojekê xwe dike delqê diya jinika xwe û têye cem wê. Li wê pirs dike ku ew li mêrê xwe razîye an na. Ew jî ji bo ku diya xwe li ber nekeve, dibêje mêrê min pirr baş e. Rojek din ew xwe dike delqê bavê wê, ew jinik dîsa dibêje ew pirr baş e. Çend roj dikevin navberê, ew wê carê jî xwe dike delqê hevala wê û li wê pirs dike: “Mêrê te çawa ye?” Jinik dibêje: “Ew merîyan dixwe.” Parsek wê gotinê şunda jinika xwe wekî dijmin dibîne û pirr kercan bi wê dike.

Rojekê ku parsek sibê zû da li malê derdikeve û ji jinika xwe ra dibêje: “Ez îro

diherim daristanê êzinga bişkînim. Ez ê dereng werim malê.” Ku ew li malê derdikeve şun da, jinik biryara xwe dide ku ew wê rojê çi li dest wê tê, bike ku li wê malê û li parsek xelas be. Ew li hundir malê wek tişt çi dibîne, li nava odê ku teqê têda heye, dide ser hev. Ew bi wan tiştan va hildikçe û xwe digîjîne teqê. Ew wê teqê dişkîne û derdikeve ser xênî. Jinik li ser xênî mêze dike ku li dûr da bezirganek derbas dibe. Ew xwe li wî bezirganî digre û bervê dimeşe. Ku ew xwe digîne bezirgên hal û mesela xwe li wan ra qal dike. Ew gunê xwe bi we dînin û bi wê ra dibêjin: “Em ê te xelaskin.”

Pirr wext derbas nabe, parsek tê malê. Dibîne ku jinik ne li mal e. Derdikeve derva û dikeve ser şopa wê. Ji bo ku jinik pêxwas revîyaye, lingê xwe xûn bûne. Parsek xwe li wê xûnê digre û dihere. Ew tahrîya şîva da digêje bezirgên. Li serbezirgan pirs dike ku ew rastî jinika wî hatine an na. Ew dibêje: “Na, qet kesek bîyanî rastî me ne hat.” Li ser wê ew dixwaze bixwe bezirganê li serî heta paşîye mêzeke. Ew dibêjin: “Mezeke!” Ji bo ku wana kincê jinikê guhertine û ew kîrîne delqê xortekî, parsek wê nasnake û ew ji bi vî awayî li wî parsekî xelas dibe.

Serbezirgan di wan rojên rêwitîyê da pirr ji wê jinikê hezdike û bi wê pirr qaîl e. Ser wê yekê ew wê li xwe mar dike. Zeman zû derbas dibe. Wana du zarokên xwe dibin: Lawik û keçîkek. Lê parsek jî wê bûyîne qet bir nake. Tûrê parsê dide ser milê xwe û serê carê xwe dike delqê însanek din, gund bi gund digere. Ku dere jinek an jî qîzek xweşik dibîne, baş lê mêze dike, kanê ew ne jina wî ye. Rojekê dîsa ku ew parsê dike rastî wê jina xwe tê û

qet xwe nade nasîn. Ew dizane ku berêvarê li gund şahîyek mezin heye û herkes ê here wê derê. Lê tenê, ji bo ku jinik dergûşa xwe heye, ew nikare here wê derê. Parsek, dema ku hemû gundî li ber mala şahîyê dicivin, bilûra xwe ya bi sir derdixê û lê dixê. Ew însanên ku li wê derê civiyane gî dikevin bilûrê. Parsek bilûra xwe dide bin mile xwe u dihere li derîyê mala jinika xwe a berê dixê. Jinik derî vedike şunda ew xwe dikeve delqê xwe ê rastî. Jinik pirr ditirse û li ber wî digere ku ew tiştêkî neyne serê wê û zarokên wê. Libergerîn qet feyde nake. Jinik mêze dike ku qet çare tune, dibêje bihêle ku ez nimêya xwe bikim. Parsek wê daxwaza wê qebûl dike. Jinik destmê digre û dihere ser şîjdê. Ku ew xwarî erdê dibe, dengê dikeve guhê wê: “Bilûra wî ji qamîşekî tenik e. Xwe bi bilûrê gîne û bişkîne. Ew însanê ku wî kiribûn bilûrê ê derkevin maderê û ê we xelaskin.” Dema ku nimê diqede, jinik xwe digîne bilûrê û wê dişkîne. Gundî gî li wê derê peyda dibin. Jinik hal û meselê li gundiye xwe ra dibêje. Gundî li parsek dicivin, wî çênî çênîyî dikin lê ew dîsa tê ser hev. Çend cara wuha dibe. Parsek dibêje: Ku hun dixwazin ji min xelas bin, min di sitilekî da bikelînin ez ê bibim topek qîr, ji wê şunda ji min bi mîrkutan bikutin. Ku ez bûm toz jî, min berbahkin. Ew kesên ku min heta nuha xwarine, ê dîsa werin dinyayê. Gundî wekî ku parsek gotî dikin. Ku ew dibe bejîkek toz, berbah dikin û dibînin ku pirr kesên ku wenda bûne dîsa derdikevin rûyê dinyayê. Ew xuçka jinikê ku wenda bibû jî derdikeve rûyê dinyayê. Ew gundiyan wê şahîya ku nivçe mabû bi xurtî dibin serî û hemû aşiq û maşûq tevhev kal û pîr dibin.

Motir

Mirişk û culiq li dorûpaş motirê (traktor) civibûn û qîteqît û wîtewîta wana bû. Hen ji wana firiyabûn ser tenteyê (remorq) motirê û bi nikulên xwe “tik,” “tik,” “tik” hewên gênim û ceh ên ku di qeliştên tênte da mabûn berhev dikirin û dixwarin. Sewa hewek êm bi ser serê hevûdu da difirîyan. Hen jî helkiştibûn ser serê motirê û li wê jorê bi dîqet ber bi jêr mêz dikirin, te yê bigota, wê bilindîya ku ew lê ne kivş dikine. Di deng, çûyîn û hatinên wan ra dixûya, ku ew ê bi hebûna motir şa ne.

– Kiş, kiş, mêratno! Hec Bekir bi hêrs got û pê ra jî, foter a xwe ya li kêleka wî helna û tê ra bakir ku pê wana bitirsîne. Lê çi fêde, ew î tenekî ji wana dûr bû, loma jî ne xema mirişk û culîqa bû. Ji ber giraniya gowdeyê mezin yan ya axatîyê, wî bi xwe ra nikanî ku rabe ser xwe û here kişe wana bike.

– Lo, lo, keç, keç, kesek tune ku va mirişk û culîqana ji ser motirê biqewtîne! Ne, ew ê bi motirê min î ecer da zîrç dikine. Xopanino, nizanin ku min lodek pere li wê dane! Wî got. Ku bihîstibûn jî, tu kesî dengê wî di xwe negîhand. Jin û rençberê malê çend gavan dûrî wî, di aşxanê da bûn.

Hec Bekir li ser çardaxa xanîyê malê yê ku wî berî çend salan bi kevirê reş dabû çêkirin, rûniştibû. Ew î girûgerîya, mîna qedenekê bû. Zik û bin çenê berdayî bû. Dev û pozê wî gir û bi xof bûn. Pişt a xwe dabû ber du balîfa û li ser du mîndera rûniştibû. Mînder di bin da panûpûç bûbûn; kênar û kûjên wana ber bi jor bel bûbûn, te yê bigota, ew ê hewl didine

ku ji bin Hec Bekir biflitin. Hec Bekir yek ji axelerên gund ên qatê jor bû. Derûdor bi çêra dewlemendiya wî bûn. Jê ra digotin, “mal û milkê wî mîna derya ye, ne serî ne jî binî xuya ye; her du lawên wî ji hêlekê da, rençber û şivan ji hêla din da didizin, lê haya wî jê nabe.”

Wî li Motira xwe ya ku li meydana fereh ya li pêş xanîyê ecer hatibû sekinandin, mêz dikir. Wî bi çava ew diparazt. Tiştê wî yê bi qiymetir nuha ew bû. Hîn salek nebûbû, wî ew bi sermîyaneke mezin standibû. Merivên wî yên li Stambulê pê dabûn standin. Sewa wê, wî hesp û semerek pez ji keriyên xwe yê mezin firotibû. Merqeya motir *jondere* bû. Rengê wê heşinê tarî bû. Ew motira gund a yeka bû. Xelkê gund navê wê “motir” lê kiribû. Carina jî jê ra digotin, “Jonderî malê kek Hec Bekir.”

Wexta ku Hec Bekir motir stand, ew î di gumanê da bû. Çinkî, ji meriyên wî û axelêren derûdora wî hen bi vê nerazî bûn û digotin, “ma tu dîn bûyî ku tu hespên xwe yê kumêt û henîbeş ên wekî brûskê û pezê xwe yê gewrî bi xêr û bereket dikî ber dezgehekî ku bi dêtê gawira hatiyê îcat kirin. Va yeke ku bibe!” Rûniştîyên gund gişt ketibûn nav merem û mineqeseyên li ser motir standinê. Hena lê dida, hena jî dipesand. Lê li dawiyê, Hec Bekir bi gora merivên xwe yên li Stambulê kir û Motir stand. Wexta ku wî pezê nêr dibire Stambulê difroşt li ba wana dima. Wana hingê jê ra gotibû ku, “motir bi qasî bîst-sî hespa bi quwet e û karî ku hesp dikin, ew ê deh cara ji

wana zûtir û bikêrtir bike. Bi rû da, tu yê bi motir qezencê jî bikî, bi bedel cotê xelkê bajoyî û zevîyê wana birîşînî.“ Van gotinan bi Hec Bekir xwaş hatibûn, ew kiribûn nav xeyalên hîn dewlementir bûnê. Û nuha, wexta dît ku zevîyên wî yên ku li peyîza çûyî bi motir hatibûn rişandin, qat bi qat di ser yên din ra ne, ew pê xenê bû.

Ji xaniyê aşxanê yê ku li axzê çepê yê xaniyê malê yê ecer diket, dengê jina, teqereqa kawûkacaxa û bîhna xwarina sirerûnê dihat. Jinên malê qaydeya xwarinê û ya pez dotin û dangkirinê dikirin. Qîrara du seeta şûn da, pezê bişîr ê bihata ser malê. Kuçikê malê, Devreş li hemberî xaniyê malê, li ber dîwarê hewşê ya mêzin û bi du derîyê fereh ku dorûpaş xaniyên malê girtibû, li ser zik ketibû. Nigên xwe yên pêşîyê ber bi pêş dirêj kiribûn û serê xwe jî dabû ser. Kuçikên ku bi vî awayî ketî, dikanin bi lez rabin ser pîyan. Berê wî ber bi motir bû. Çav berdabûn ser motir. Di awirên wî ra xuya dikir ku ew î jî hebûna motir ne razî ye û bi wî îtîmad nakê. Ku meriv bixwazta awir û awayê ketina wî bîna zar, ê bigota, ewî dibê; “va dezgehî gir û bi xof jî ku da hat? Qet xûna min nekeli ser. Berê li wan deran di ser lêketina min ra deng tunebûn. Lê dengê wê di ser yê min ra ye. Jikî ku ew hatiye, şûn li min teng bûye. Min pirr êmeg da vê malbatê, lê ji ber vê va, ji min ra tolikek bilem çenekirin. Ku hate motir, hîn ew yê duh ne pêhr e, jê ra li şûna axirê hespa motirxaneyekê (geraj) çêdikin. Berê, ez li vê meydana pêş malê serbest çetx dibûm û dilî min ku der dixwazt, li wê derê diketim û bê tirs û xem min çav didane hev û vêdisyam. Lê niha, ez î jî ber motir nawêrime ku çavan bidim hev. Nihevsê, ku bi rê dihere û dike guregur û patepat, tu yê bibêjî herdî di bin da dilerize. Yek jî, di qula wî ra dûman û bîhn û bexek derdikeve, ne bê ne qala bike, bîzê însên ê jê va tê. Fisa min li herdê wê,

misk û embel e. Hîn ew nû hatibû, rokê jî jêr da “gur”, “gur”, “gur” dihat. Min xwe berdaye û çend cara dev avête lastikên pêşîyê, min got, qe ew ê bitirsê û rêya xwe bigûhêre. Taho, qet ne xema wê bû.“

Çend gavan ji kûçik ber bi jêr, di kûncê hewşê da gasin (pulixê hesinî) li ser kêlekê wergerî sekinibû. Heta nivî di nav xwelî û xûbarê da mabû. Destîyê wî bi zîrçên çûcika yên ku li ser wî hişk bûbûn, belek dikir. Di dema xwe da, wexta ku ew hîn nû hatibû standin û ketibû şûna gasinê darînî, ew î pirr bi qiymet bû. Lê niha, motir derket şûn da, ew jî mîna gasinê darînî jî bîr bûbû û partela wî jî avêtibûn ser kulinga dîrokê. Va kûncê hewşê, wekî goristanê hacet û dezgehên kevn bû. Gasinê darînî jî li vê derê binxwelî bûbû.

Di bin ezmanekî sayî da, roj ber bi nîvro diçû. Tenê li axzê rojava çend kerî ewrê gewr ên mîna herîya berxan hebûn û di cîhê xwe da qet nedilivîn, te yê bigota, ew ê benda rojê ne. Tîna tavên germ ê gav bi gav zêde dibû. Şewqa rojê dida ser hûrûmûrê metalî, caminî û kevirên heste yên li derûdorê û ew mîna cewahir dibirqandin. Ji axzê aşxanê da dengê, mîna sînyala alarmekê, bênavberdayîn dihat. Dengê culiqekî piçûk bû, yê ku li ber dîwarê aşxanê li ser kêlekê ketibû. Ew î bi birin bû. Duho, devdevê êvarê tekera motir ya pêşîyê bi ser nigê wî yê rastê da çûbû û ew panûpûç kiribû. Kewanîya malê bi paçekî nigê bibirîn pêçabû, êm û av dabû ber. Ji duh pê va, qirîniya wî bû. Di dengê wî da, hewar û nalîn hebû û ew mîna peyva, “tîvîçîyo” ya ku bi lez û li dû hev dubare dibe, di hate guhê meriva. Kingê ku kerîye culîqa nêzikî wî dibû, hîngê ew piçekî şa û rihet dibû. Lê wexta ew jê bi dûr diket, wî bask û perikên xwe diçirpandin û li ber xwe dida ku rabe ser pîyan û here bigêhe hemcîsnê xwe, lê nedikanî. Dengê culiq cinên Hec Bekir radikirin. Wî dev û lêv guvaştin bi

piltepill got, “ de min û çiste û wîsta wî, çima neterikand!” Paşê, bi dengê bilind bangê axzê aşxanê kir û got, “ Zexê, Zexê, keç hun çima vî meratî culqa serjê nakine, wî heş bi serê min va nehîştin!” Dû ra pa, ka bersivêk tê an na. Tu kesî li wî venegerand. Hec Bêkir vê cara kire qîrînî got:

-Lo,lo, çima tu kes dengê min di xwe nagihînê! Lo Meço, tu li ku yî lo, zû ke ware!

Bi bangê wî ra, Meço hema ji aşxanê pekî derva û mîna eskerê ku ber bi efserê xwe dihere, bi lez meşîya çû ber çardaxê.

- Ezî va me, kek Hec Bekir, kerem ke, emirê te li ser serê min! Wexta ew hîn nû wekî rençberê mala Hec Bekir hatibû ragirtin, şorên wekî “kek” û “emirê te li ser serê min” bi wî neçê dihatin. Ne edeta wî bû, li mala bavê, ji bavê xwe ra jî nedigot “kek”, bi nav bangê wî dikir. Paşê, di deriyê xelkê da mecbur hû bûbû van gotina. Di destpêkê da, carcaran xwe şaş dikir û digot, “Hec Bekir”, peyva kek ji bîr dikir. Bi ser şîret û azaran da, mîna tê gotinê, hatibû rê.

- Min qirika xwe dirand, çima kes li min venagerîne!? Hec Bekir bi hêrs got.

- Ez li aşxanê bûm, min berdestîya kewaniya malê dikir, Meço bi dengêkî nizm lê vegeand.

- Meço, cikê berê, va mirîşk û culiqana ji ser motir bi dûr xe! Wana bi motira ecer da ek kirin, eek! Paşê, li motir sîwar be û here bi ser zevîya li kevirî qûl ra mêz ke. Bekçiyê zevîya duho got, “ yekî bêşeref bi dizkî pez berdaye zevîya te.” Ku ez bizanim kî ye, ez ê niha herim malê, ber bi çavên wî, di ..zî dayik-make wî nim.” Wî va şora bi dengêkî bilind got. Jina wî, Zexa Mamê di aşxanê da bihîst û li mêrê xwe vegeand.

-Towbe, towbe..Lê va mêrika qet şorê devî xwe nizane! Eyb e, eyb! Va şorên sist ji te ra ne! Tu qet fedî û heya nakî! Tu yê gunekar bibî!

- Kek Hec Bekir, îznê bide ku ez berê herim dukana berber por û rîyên xwe kur kim, paşê herim ser zevîyê, Meço bi awayekî mehçûp got.

Erê erê, de here, rêya te vekirî be û diqet ke, giran biao! Ha, ji bîr meke, li hatinê, ji kuleka ra, piştîyek gîya bi xwe ra bîne.

Di vî devî da, lawê Hec Bekir, Hemîd yê ku nû ji xewê rabûbû, hate ser çardaxê. Hec Bekir di bin çavan ra neçê li wî mêz kir û wekî her car got, “lawê min va çi çax e, rojê tê nîvro, tu yî hîn raketiyî. De, tu jî hazirîya xwe bike, bi Meço ra here ser zevîyê!” Hemîd kire, “nirç” inî, dû ra got, “ez naherim!” “Him, naherî, magî binaro, qet tu li min neçûyî!” Hec Bekir bi tonekî sivik, di ber xwe da lêvegerand.

Hemîd xortekî şanzdeh-hefdeh salî bû. Bejnzirav, cansipî û term bû. Dest û pî tenik, mîna qîtê bûn. Di nav hevalan da, navê wî qîto bû. Ew bi ro radiket, bi şev digeri û bi xumarê dilîzt. Mîna berduşa dijîya. Dest nedîavête karekî. Delal û xag bû. Bavê lome lê dikir û dixazt ku ew qet nebe here ser motir û bi ser rençbera ra daweste. Lê Dîya wî qîreta wî dikşand û nedihîst ku ew destê xwe şil jî bike. Ew li ba wê delal bû, çilka ser sêr bû. Ji xêyri Hemîd, lawekî malê ê din jî hebû, bi sala piçûkê Hemîd bû lê bi exlaqa li rêya wî bû. Sê keçikê malê hebûn, jê dudu yê lê mêr bûn.

Meço jî di salê Hemîd ra bû. Bi bejnê qût bû. Bi sîng û qoncên pan û fereh, bi stû, dest û pîyên qalîn û pît, wî mîna pewlanekî xuya dikir. Jîr bû, kar ji ber direvî. Du sal bûbûn ku ew î di deriyê mala Hec Bekir da rençber bû. Her ku Hec Bekir ew didît, lawê xwe Hemîd dihata ber çavên wî û di ber xwe da digot, “xwazîka lawekî min î mîna Meço hebûya!” Dû ra, bi ber xwe diket. Meço jî dilê xwe dikete Hemîd û di xeyalan da, xwe tim dikire şûna wî û lome û şorên xerab li qedera xwe dikir.

(Paşî heyê)

ŞIVAN

(2. Versiyon)

A yî birêket A yî birêket
Bû çûçika bi ber bê ket
Xeberdara xeber da min
Go vê çûçikê qurşin lêket.

De loy loy loy şivano
Sal biçûkî dil nizano
Here lo lo loy şivano
Canê ablê biçûk qurbano.

Berjor mere berjor ba ye
Berjêr were yarê va ye
Tu min direvînî birevîne
Narevînî navê ker şivanî li ser te ma yê

Pezê şivên mor qoyîne
Berjêr mere meçêrîne
Çoyê xwe bavê ber axê xwe
Bê here şivanekî xweyî din bivîne.

Viyê viyê şivan viyê
Dameweste li pî bêriyê
Çerx meke qiranê mîyê
Ser singê ablê nekeve alma xuh yê.

Pezê şivên kar û berxe
Giran giran bide berxe
Min direvînî birevîne
Nerevînî navî ker şivanîyê mede
Ser xwe.

Şivan qarke şivan qarke
Rawe kerê xwe barke
Kûzî xwe tiji ava sarke
Kûzî xwe tiji ava sarke

Bange kûçkê qerebaşke
Ablê biçûk li xwe marke
Ablê mezin bi qurbanke.
Goma şivên li neqewê
Ser ra çerx divim mîna kewê
Heta can di canê min heyê
Şivên bejna kotî de nakim xewê

Pezê şivên pezê zayî
Te çêrandî min av dayî
Huro şeşin tu wendayî
Kuva çûyî tu li ku mayî

Şeve şeve şivan şeve
Berê tola şivana berve hevê
Berf û baran lê dikeve
Ê ku bidilê xwe zewicî
Li mala xwe têr radikeve

Ê ku bidilê xwe nezewicî
Li ber germa axistosê kûrm dekeve
Şişê afsînikê bi dest nekeve
Bi kûçikê du kerîya be
Bi rengê xwe keve.

Şivanîyê şivanîyê
Rokê baranê pêrşaniyê
Kulavê ji şeş hoqa yî
Li keskê sû yê.

Îne îne şivan îne
Were yara xwe biwîne
Çoyê xwe bavê ber axayê xwe
Bê tu neyî kûrî şivanekî din bivîne

Pezê şivên areng kirî
Li girî pêş malê bavi min mexel kirî
Şivan dilê min nekete rindîya te
Dilê min kete şivanîya te ya namdayî

ŞEVE

Şev e şev e Durdê şev e
Derî hakîm û savci berve heve
Yê ku nabera dilê me keve bigrî
Serê dil qûrşîn lêkeve

Bayekî tê wo dilorîne
Ava bîra diherimîne
Yê ku navbera dila keve
Serê dil kêr lêkeve.

HEVALO

Lo hevalo ware vira
Kilamekê bêm ji te ra
Ez bêm tu jî bigrî
Ma arê kezzebê'm vemira

Lo hevalo lo hevalo
Megrî megrî lo hevalo
Çima lo lo ji niha da
Canê şêrîn li te bû bela

Hevalê minî deng nakê
Sîva hatî li felekê
Çima seva keçika xaîn
Vê qarê bi xwe dikê.

Lo hevalo çima deng nakî
Ustî xwe bi ser xwe da xar dikî
A te jê hezkir xaîn derket
Tu lomê xwê ji kê dikî.

"Zevîyê îsal ê çing in?"

Xelîl ji Xelîka ye. Ew li Xelîka zewicîye, ji bo ku karekî ji xwe ra bike derdikeve der, li Ewropê ci dibe. Çavê wî tim li jina ye. Cîraneke wî ya Elman heye. Ew cîran bi Xelîl pir rind tê, pir dixwaze ku bi wê jine ra deng ke, bi wê ra tevhev li derekê tiştêkî xwe vexwe. Va ji wî ra dibe xeyaleke ku meri tênege. Her ro ew jin dema ku ji kar tê di ber mala Xelîl ra derbas dibe, lê qet jî li Xelîl mênake. Jin dibîne ku Xelîl tim li wê mênadike, rokê slavê dide Xelîl û bi wî ra dikene. Xelîl ji hev da dixele û dihele, ew destê xwe di hev da mist dide û dibê «Dilê jinîka Elman jî ber ve min e.» Ew bi vê pir xenê dibe. Roke din jina Elman bi Xelîl ra dibê «eger tu kerem dikî em tevhev yek tiştê xwe li derekê vexwin.» Xelîl bi vê daxwazê şa dibe, qebûl dike û yek tiştên xwe vedixwin. Xelîl bi ser ve va êdin nare

qehwexanê û slavan jî nade hemgundiyên xwe.

Roke din jina Elman Xelîl daweta nanxwarinê li restaurantê dike. Xelîl bi ser ve va êdin ji gundê xwe ra telefon nake û jinîka xwe ya li gund jî ji bîr dike.

Roke din jina Elman, Xelîl daweta mala xwe dike. Xelîl bi ser ve va dixwaze jina xwe ye li gund berde, di serê Xelîl ra plana ku ji jina xwe ra telefon bike û bê, «em ji hev ra nabin» derbas dibe.

Hîn plana ku ji jinîka xwe ra telefon bike û berde di serî wî ra derbas dibe, Xelîl dibîne ku jina Elman bi merikî va dikeve malê. Bi ser ve va, Xelîl ji jinîka xwe ya li gund ra telefon dike û dibê:

«Zevîyê îsal ê çing in? Hûn qet şik nabin ji min ra telefonê bikin!»

Tol û tîrsa mirinê

Şivanê Çoko serî bi birîn û laşê xwe di bin xwînê de hate ber malê. Çoko “wana bêa’rane kir weng ne ye?” got.

Şivan got “Erê, gotin ‘carek din pêz mîne vira. Waya mer’a me ye.”

Çoko li gundê xwe jî , li gundê doralîyên xwe jî bi cêmerîya xwe dihate naskirin. Kesî li ber dest helnetîna. Cêmerêkî ji cêmera berjortir bû. Ji bo netuyî hing û şer nedikirin. Lê fersand jî nedida bêheqan. Li hember bêheqîyê wû. Yekî dest-pê gir, bejn zirav û dirêj wû. Meriv li bejna vî mêsdikir ditirsî, hovê digirt ser însên.

Gundê Çoko û gundekî cîran çend salan li ser mer’ayê şer dikirin. Mer’a a me ye an jî ne a me ye. Ji kîjan gundî yekî şivanekî gundê din an jî merîyekî vî gundî didît û çavên xwe jî ew dibirîn lêdixistin, xwîn bi ser de tînan û diêngavtin, dişandin gundê din. Herdu gund bûbûn dijminên hev. Dor bi dor, hing dikirin tola xwe ji hev digirtin.

Axayên gundên doralîyê wan ketin navbera herdu gundan û ew li hev û du anîn. Di navbera wan de aştî çêkirin. Herdu gundan ji hev du re nan kirin û hev û du kirin mîvan û ku dijminîyê rakin. Di destê axayên cîran de şor dane hev û du ku ji bo erdê û mera’yan şer nekin.

Hilma biharê ketibû erdê. Tîna rojê bi meriv xweş dihat. Zivistan çûbû. Merivan hêdî hêdî karê xwe yên biharê dikirin. Hin diçûn zozana , hin diçûn terleyên xwe. Hin jî di bax û baxçeyên xwe de dişixulîn. Birayê Çoko

Ehmed bi dergistî wû. Dixwast hetanî mehekê daweta xwe bike. Di sibeke wê biharê a germ û xwaş de, li ereba xwe ya hespa siwar bû, ku here qezê, Yunaqê. Ji bo dawetê kêmasîyên xwe bike. Ehmed li Yunaqê karê xwe xilaskir û bi rê ket ku vegere gund.

Roj ê xwaş bû. Ehmed li qezayê bi gerê westîyabû. Bi rê de di serê wî de dol û dawet hebû. Mehekê şûva bi Melê ve maleke xwe çêkine. Êdî Mel bermaliya wî ye. Ew ê bigihêjine ber miradê xwe. Herdû jî li hev bi dil wûn. Bi van xem û xeyelan Ehmed gêhişte ser bîra avê ya ku li ser rêya vî bû. Hespê xwe kişandin ser bîrê. Aweke sar li dest û serçavên xwe kir û bîhna xwe fireh bû. Av da hespên xwe jî.

Heso jî , pezên xwe av dabû, hemilî mêrga dikir. Ehmed dît silav da wî û hal û xatirê wî pirsî. Lê dilê Heso kute kut bû. Ji bo şerê mer’aya gundan birayê Ehmed î mezin Çoko rokê li Heso xistibû. Ji bo Heso roj hatibû dawestîya bû, dem dema tol girtinê wû.

Ehmed: “E Heso, çi dikî baş î? Tu yî rind î, kurik û kulfetî çing e?” got.

Heso: “Xwedê yî ji te razi be, tu yî çing î, xwaş î Ehmed?”

Ehmed: “ Welle meşeqeta din û derewin e, vir da û wê da çeng dibinî, Xwedê xwaşîyê bide.” got û cixarek ji berîya xwe derxist, direje Heso kir, jê re vêxist. Got:

“Heso de bi xatirê te, rêya min dûr e ez dixwazim bi rê kevîm.”

Ehmed helkişte ser ereba xwe û piştta wî

di Heso albû. Heso sîleha xwe ji ber benê xwe kişand, aştî û mêranî ji bîr kiriwû. Di serê wî de derba ku ji Çoko xwarî hebû. 5-6 qurşin li ser hev di canê Ehmed de sar kirin. Bi teqe reqa qurşina hespa seri heyman û bi çol û banîyan da toz-dûman bi ser xwe xistin, revîyan. Gem û dîzgînên hespa li dest û lingên Ehmed piçikîn û ew ji erebê de ket. Dû hesp û erebê de bi xure kişiya. Dû hesp û erebê ve meytê Ehmedî di nav xwînê de, di nav toz û dûmên de, di nav xwelî û xubarê de nedihatî naskirinê.

Hesp û ereba Ehmed gêhiştin gund, ber mala Çoko. Çoko, zanî nerîndiyek hatibû serê Ehmed. Ev nerîndîya ji kêderê hat, kê anî serê wan dizanî. Li hespekî sîyar bû û kete rê. Çend meriyên xwe û gundîyan jî dane dû wî. Hat li nava rê di nav xwelî û xubarê de di nav xwînê de meytê Ehmed î birayê xwe mêskir û çerx bû gundîyan: "Hetanî dijminê xwe, hetanî qetilê Ehmed, hetanî xwînîyê xwe nekujim, ez li nav gund nagerim." got.

Dadgaha Yunaqê, bi ser gilîyên Çoko û gundîyan de Heso girtin, avêtin girtigahê. Sê mehan Heso di girtigahê de ma û ew azad kirin, derket derve. Heso ku derket derve şuva, Çoko jî ji gund derket, sîlaha xwe li nava xwe girêda û derket çîya. Ev zinara yê te ye, vava jî yê min e got û çîya bi çîya gerîya û Heso çavkir ku canê wî bi deste xwe ji dest vî bigire. Çar sala çîya bi çîya gerîya, Lê Heso ji mal dernediket. Xwe qul bi qul vedişart. Çar sala bi şuva zanîbû bi veşartinê paşîya jîyanê nedihat. Rojeke biharê mala xwe barkir çû zozanê gund. Çoko xeber heynayibû. Ew jî dora din e rojê çû wî zozanî, mala xalê xwe raket. Şevêkê li mala xalê xwe ma. Şeva din kete mala Heso. Heso bi tenê di hodekê de rûniştibû. Ku Çoko dît, tirsira mirinê kete dilê vî. Li ber Çoko digerî: "Min kir tu meke. Kûçikê ber deriyê te me. Zarokên min biçûk

in, koma min hûr e, qurbanê te me, min kir tu meke."got.

Çokoyê ku mirin ketibû ber çava, cêmerê ku xelkê bi serê wî sond dixwarî, camerê ji bo ku Heso bikuje û xwînîyê xwe bi dest xwe di erdê ke, tola Ehmedê birayê xwe bigire bi ser gotinên Heso de hate îmanê. Soza ku dayîbû xwe û gundîyan ji bîr kir. Gerîna xwe ya çar sala, raketina xwe ya li bin zinara di sar û serma de ji bîr kir. Qurşinek tenê berda zikê Heso û "Xwedê bela te bide te" got û derket, çû.

Qurşin li hesînê palisqa nawa Heso ketibû. Heso, tu birîndar jî nebû. Du-sê daqa şûn va ji derva dengê merivnan hat û deriyê hoda Heso tê de ji hev bû. Heso, sîleha xwe kişand û serhev arkir. Qîrini bi zarokan ket û bêcan gêrbûn. Heso bi xwe û xwe goti bû "Çoko vegeyîya ku min bikuje".Lê dengên keça xwe ya 12 salî Eşê û lawê xwe yî 15 salî bihîst, qîrini bi ser ket "Eyvax gundo, mala min şevitî!" got. Heso hate xwe û zanî ku ji tirsira Çoko re zarokên xwe kuştibûn. Çoko mêraniya xwe mirandibû, Heso hewaleye Xwedê kiribû. Heso jî him zarokên xwe kuştin him jî çû dadgaha Yunaqê go: "Çoko û birayên wî ketin mala min, zarokên min kuştin ez jî birîndar kirim."

Çoko û sê brayên vî ketin girtigahê. Çoko di girtigahê de hiş winda kirin û dîn bû. Du sala di nexwaşhana Baqirkoyê de ma û mir.

Not: Temayê vê hekatê min ji kilamake şîna girt. Kilameke Kurdên Anatolîya Navîn. Çavkanî; ji Koma Xelikan Ergîne. Jê re spas dikim.

Weqfa Kurdî ya Kulturî li Stockholmê:

"120 hezar kitêbên kurdî li Tirkîyeyê û Kurdistanê çap û belav dibin."

Weqfa Kurdî ya Kulturî li Stockholmê bi alîkariya SIDAyê (Swedish International Development Cooperation Agency - Dezgeha Swêdî ya ji bo Pêşdebirin û Hekariya Navneteweyî) projeyeke ji bo çapkirin û belavkirina pirtûkên kurdî dimeşîne.

Ligor agahiyên berpirsên weqfê di dest pêkê de biryar ew bû ku 20 kitêb bihatana çapkirin û li Tirkîyê û li Kurdistanê belav bihatana belavkirin. Bi alîkariya diravî ya ku weqfê ji SIDAyê girt, biryar hat derxistin ku hejmara kitêban bibe 28. Dawiya gulana 2004ê 18 kitêb li Îstambulê hatin çapkirin û li wan derên ku zarokên kurd lêne belav hatin belavkirin. Ji yê çapkirî 7 kitêb bi kirdkî (dimilî-zazakî) û 12 jî kurmancî ne. Kitêb hemî bi wêneyên rengîn û cildkirî hatine derxistin. Ji deh kitêbên mayî jî çar jê kirdkî û 6 yê kurmancî ne. Deh kitêbên mayî jî wê payîza 2004ê bîn derînan û belavkirin. Hekara weqfê ya belavkirina kitêban li hundurê welêt Enstituya Kurdî ya Stembolê ye.

18 pirtûkên ku ji bal Weqfa Kurdî ya Kulturî li Stockholmê li welêt hatin çapkirin û belavkirin.

Yek ji wan kitêbên çapbûyî KEJÊ ye ku çirokeka folklorî ya kurdên Anatoliya Navîn e. Ji bal nivîskarê kovara Bîrnebûnê Seyfî Dogan hatiye berhevkerin û wênekêşekî navdar ê swêdî Ulf Löfgren ew wêne kiriye.

Ev proje bi 3 milyon kronên swêdî bi tevayî ji bal SIDAyê hatiye finanskirin.

1. Öküz ayağı olacağına buzağı başı olmak daha iyidir.

Ji dêlva lingê gayekî meriv bibe serê golikekî hê baştir e.

KAŞGARLI MAHMUT

2. Hangi kabadayı fare kedinin boynuna çingirak takabilir ?

Ma kijan mişkê peyagir ê zengil bi stuyê pisikê ve ke ?

DOSTOYEVSKI

3. Bilen kişiyle dost ol, çünkü seni aydınlatır, bilgisiz kişilerle dost ol çünkü seni onları aydınlatabilirsin. Bilmediğini bilmeyenlerden hemen uzaklaş, çünkü onlar aptaldır, seni de aptallaştırırlar.

Bibe dostê merivên zana, yê te ronî bikin, bibe dostê merivên nezan tu yê wan ronî bikin. Ji yên nezaniya xwe nizanin bi dûr keve, ew hişsivik in, yê te ji hişsivik bikin.

KONFUCIUS

4. Kadehin içinde denizden daha çok kişi boğulmuştur.

Di hundirê qedehê de ji behrê pirtir meriv fetisîne.

METELOKA ALMAN

5. Cahil kişi gül ise de koklama.

Merivê nezan gul be ji bihn meke.

AŞIK VEYSE

6. Kendi onayınız olmadan kimsenin sizi küçük göremeyeceğini bilin.

Zanibe ku bê îzna te kes nikare te piçûk bibîne

T. ROOSEVELT

7. Beklemekten vazgeçtiğimiz zaman her şeyimiz var demektir.

Dema me dest ji bendewariyê berda, wingê her tişteki me heyê.

BUDİ

8. Bir kişiyi uygarlaştırmak istiyorsanız işe ninesinden başlayınız.

Heke hun dixwazine merivekî bikin medenî ji dapîra vî dest pê bikin.

VİCTOR HUGO

9. Kitapsız büyüyen çocuk susuz ağaca benzer.

Zarokê ku bê pirtûk mezin dibe; wek dara bê av e.

METELOKA ÇİN

10. Savaşla gelen ün ve onurun sonu gömütlüktür.

Namdarî û rûmeta bi şer re were paşîya xwe gor e (mezal e).

THOMAS GRAY

11. İt ağzını kemik tutar.

Devê kûçik hestî yê bigire.

HATAYI

12. Yaşam arkadaşlıktan daha büyük armağan vermez.

Jîyan ji bevaltîyê mezintir tu ûda (xelat) nade.

VOLTAIRE

13. Bir tilki onu görenin değil, ele geçirenindir.

Rovîyek ne yê ku wî dibîne, yê ku vî bidest dixîne ye.

METELOK

14. Bütün vahşet katı yüreklilikten ve güçsüzlükten kaynaklanır.

Hovîtî gîştîk, ji dilbişkî û bêteqetîyê pêk tê.

SENECA

15. Aptal tavuk kediyle evlenir.

Çûçîka hişşîvîk ya bi pisîkê re bizewice.

METELOKA AFRIKA

16. Tanrım bu dünya yalansız nasıl döner?

Xwedêo ev dînya bê derev çawa çerx bibe?

ŞAKESPEARE

17. Bilgi kişiyi kuşkudan, iyilik acı çekmekten, kararlı olmak korkudan kurtarır.

Zanîn meriv ji şîkê, rindî ji êş kişandinê, bibiryarî ji tîrsê xilas dike.

KONFİÇYUS

18. Yalanın dostu, gerçeğin düşmanı çoktur.

Dostên derewa, dijminên rastîyê gelek in.

D. GIRARDIN

19. Kadınsız ev susuz değirmene benzer.

Mala bê jin wek aşê bê av e.

METELOKA ERMENİYA

20. Alçalmak yükselmekten daha kolaydır.

Nîzmketî ji bilîndbûyîne hê tir e (qole ye).

A. CAMUS

"Keçika te çû!"

Xebera ku ew jê ditirse hat. Gotin: "Keçika te çû".

Zewo her roke xwe bi tirs, bi xof derbas dibû, digotin "keçika te ê here, a di nav tiştî bidiskî û xeter da ye". Lê dîsa jî Zewo bawer nedikir, digot "keçikek nare tu dera, ne tişt e ku cara bûye"

Dema ku ew xebera hat, Zewo li ber malê rûniştibû, xebera ku li nav gund belav bûyî zû geşte Zewo; cîrana Zewo hate hêla Zewo rûnişt û bi dengêkî nizm û veşartî go: "Li nav gund belav bûye dibên keçika te çû". Dema ku Zewo ew xebera bihîst xuzi di dev da nema, dev lê miçiqî, benz lê zer bû, mîna ku zom li seri keve ew xebera di guhê we da deng da; "Keçika te çû!!! Keçika te çû!!! Keçika te çû!!!"

Rabû serxwe kete hundirê malê û deri li ser xwe kilit kir, derbase oda pêşiyê; oda rûniştinê bû, li ber pencerê rûnişt, li derva meskir, mala wan li perî gund bû, di hêla mala wan ra rêyek derbas dibû; rêyêke dirêj û zirav, rê diçû dûrê û li dûrê, di bergêhê da zirav dibû. Zewo di pencerê ra li vê rê mesdikir, Wê qet tu cara li vê rê ewqas mesnedikir, niha ew rê bi Zewo dihate maneya veqetîn, dûrketin û venegerinê. Kelgirî bû, bêdeng girîya, ji çavên Zewo hestirk mîna dilopên baranê barîn.

Gundî; cîran, dost, heval li ber malê kom bi kom civiyabûn, dixwestin awnî bikin, lê Zewo deri venekir, nexwest deng bike. Li navberê çavên wê li televîzyonê ket, televîzyon ji hev bû û xeber hatin gotin: "Sayin seyirciler, bugün güvenlik güçlerinin bir çok eve yaptığı baskında, yasadışı faaliyetlerde bulunan çok sayıda öğrenci, beraberindeki yasadışı yayınlarla suçüstü yakalanıp gözaltına alındı". Zewo go: "Xweziya keçika min jî ma neçûbûya, ma

hatibûya girtinê, ma hepsî bûya, hînge min dikarî keçika xwe bibînim, zîyaret bikim, lê niha bêxeber, bêedres, bêşûn ew kî dizane li kuderê ye!"

Rabû serxwe, derbasê odeke din bû; oda keçika xwe, oda ku keçika xwe lê ders dikirî, lê radiketî. Odê da masek hebû, li ser masê pirtûkên li ser hev, li hêla pirtûkan resimek; resimê keçika xwe; ew resima ecer kişandibûn, di resim da jî keçika xwe rûken bû. Li ser ruyên wê tim ken hebû, di navbera wan da bû; navbera dê û bavê xwe... Her destekê xwe li ser milên dê û bavê xwe bû. Keçika wan bi qîmet e, li ba wan. Ew bi tenê ye, bê xung û bê bira ye. Loma jî navê keçika xwe kiribûn Yekpare. Zewo çavên xwe ji resim heyran, li diwaran mes kir, li refên diwaran, ref ji pirtûkan tiji bûn, pirtûk di rêze da bûn, Zewo xwendin nedizanî, gotina Yekpare hate bîra wê. Yekpare digo "di van pirtûkan da, ji siyaset, felsefe, ekonomî heta dîrokê her tişt heye". Zewo di dilê xwe da go "ev pirtûk bûne sebeba keçika min". Teqata wê nemabû ku zêde li oda Yekparê bimê. Resim ji ser masê heyra, kire paşla xwe û ji odê derket.

Deriyê malê lédiket, merê Zewo bû. Zewo deri ji hev kir, gundiyên ku li ber malê civibûn belav bûbûn, kes tunebû. Merê Zewo seri di ber da derbase ode bû, qet deng nekir. Zewo jî derbasê ode bû, perdeyên pencerê kişandin, hundirê odê şereş bû, bê ışq di odeyê da rûniştin. Mala wan bêronî bû, dinya li wan tarî bûbû. Bavê Yekparê li ser mînderê seri di ber da, xwe topehev kiribû, bi hêrs û bi dengêkî kelgirî li jina xwe xulî bû û go:

"Tu bûyî sebeba Yekparê, min go em neşinin universîtê, keçikek bi tenê li bajarên

dûr, nenas, tu çi dizanî a çi bike? Xelasîya welat ji keçîka te ra ma ye? Ma here, bela serê xwe bibîne, ez qet hestirkekê ji van çavan nakime xware”.

Dema ku bavê Yekpare ev gotin digotin, ji xwe bêxeber, hor-hor digirîya, hestirk ji çavên wî mîna dilopên baranê dibarîn. Zewo li mêrê xwe mes kir; li girî û nalîna wî, ew jî hate ber merê xwe rûnişt, ji paşîla xwe resime Yekpare derxist, tev hev girîn, lê Yekpare ji wan bêxeber hîn di resim da dikenîya. Zewo li resim mes kir û go:

“Yekpare! Min heta hiro bi te qet tu kar nekir, min destê te şil-zîyo nekir, me bi xwe nexwar, venexwar da te, me go ma tu nebî bermalîyek, me tu şandî unîversîteya bajar. Emsalên te gîşk ji mêrên xwe ra bûne kole, bûn bermalî, ew çi serê we yê bêaqil e, bi derketina ser çîyan tu yê çi xelas bikî?”

Zewo resim ji dest xwe avêt ser erdê, li mêrê xwe mes kir, li çavên wî yên tijibûyî, li çavên wî yên ku kûr kûr difikirin, li bêdengîya wî, li keser kişandina wî... Di dilê xwe da go: “Ew çi hezkirina welat e, ku keçîk û xortan ji mal dûr dixê, ji dê û bavan vediqetîne, welatparêzîya ku keçîk û xortan ji malbatan dûr dixê, diêşîne heşê min qebûl nake. Ma merî nikare bê derketina serê çîyan têkoşîna xwe bike? Yekpare çîqes pirtûk xwendibin jî, ew hîn pîr tiştî nizane, fam nake.”

Ro çû ava, şev bi ser gund da dihat. Lê dinyaya dê û bavê Yekparê, berî şeva bi ser gund da hatî tarî bûbû. Îdî tiştê ku ew bikin tunebû. Ew şeva bê deng, bê xwarin û vexwarin bi ser wan da hat. Bi xem, bi keser serê wan di ber da rûniştibûn. Li derva baran dibarî, dilopên barane dipişqîn cama pencerê, birûskan vetenîn, tarîtiya odê pê ronî dibû, dengê birûskan dikete guhên wan. Zewo go: “Yekpare li van baranan bê war, bê mal çi dike?” Teqeta Zewo û mêrê wê nemabû, bi xew va çûn. Bê cî, bê lihêf ketine xeweke kûr.

Di şeva tarî da, di nav dengê baran û birûskan da, di nav xewa ku Zewo tê da dengê

lêxistina derî dihat. Zewo rabû ser xwe, ber ve derî çû. Deriyê wan tu caran li van sihetan lênediket. Bi meraqeke mezin derî ji hev kir. Kes tunebû li ber derî. Zewo serê xwe dirêj kir, qeratîyek xay dikir, berî xwe bi wî ali da kiribû, di şeva tarî da nedihate naskirin, qocikekî qut li xwe kiribû, yaqa qocik li ber çex kiribû, bejinzirav bû, por şitil bû, giran giran berê xwe çex kir; Yekpare bû! Zewo ew zû naskir, rukenîya wê dîsa mîna berê li ser bû, dilopên baranê li ser ruyê wê bû. Qîrîni kete Zewo, bang kir: “Yekpare! Keçîka min! Rindika min! Delala min! Min dizanî tu me cînanî, terk nakî”

Zewo bi hêrs Yekpare kire hembêza xwe, seri da ser sînga xwe. Horîna wê dinya heyna û go: “Te çima em veng êşandinî, tu dizanî heyîn û tuneyîna me tu yî.” Serê Yekpare li ser sîngê Zewo û di navbera her du destên we da bû. Zewo destê xwe li nav porê Yekpare digerland, por şil bû, go: “Delala minê were em derbase malê bin, tu ya veng nexweş bikevî, ez te zîya bikim, xwarineke germ ji te ra bikim”. Yekpare serê xwe heyna ji sînga dayîka xwe, bi rukenîya xwe li dayîka xwe meskir û go: “Ez nakevim malê, ez ê herime, hevalên min li benda min in! Dayê ez dizanim ji bo te zor e, welatê me jî mîna te dinale, bi sedan salan e ew dinale”. Zewo go: “Delala min! Te ez gêj kirim, tu dixwazî min dîn jî bikî? Oda te, masa te, pirtûkên te gîşk li wir in, li benda te ne! Li van baranan tu herî ku?” Yekpare destên dayîka xwe ji nav porê xwe giran-giran derxist û go: “Bi xatirê te daye!” Zewo bi qesî quweta xwe bang kir: “Mere!!!... , Mere!!!...”

Dema ku Zewo bang kir “Mere!!!...” çavên xwe ji hev kirin, sibe bû, tîji xu bûbû û mêrê Zewo bi ser wê ra dawestî bû. Zanî ku xevn e. Yekpare di xevnê da jî neketibû malê. Bejna Yekparê ya di xevna Zewo da tim dihate ber çavên wê û di guhên we da gotina Yekparê ya ku digot “Bi xatire te daye!” hebû.

Peyama Kurd

Rojnameyeke giştî ya heftane

Rojnameyeka kurdî ya giştî ya hefteyî ya bi navê Peyama Kurd dest bi jiyana weşanê kir. Hejmara wê ya 1ê di 10ê îlona 2004 ê de li Almanyayê derket. Xwediyê rojnameyê Peyama Kurd Verlag e. Navnîşana wê li Bonnê ye. Rojname xwerû bi kurdî ye û bi sê diyalektên kurdî tê weşandin. Kurmancî û zazakiya rojnameyê bi tîpên latînî û soraniya wê bi tîpên erbî ne.

Redaksiyan kurmanciya jorî: Fadil Özçelik (edîtorê bakur, FO), Sîrwan Hacî Berko (edîtorê rojava û diyasporayê, koordînatore redaksiyonê, ŞB), Silêman Alîxanî (SA), Z. Pîrkemal (ZP)

Kirdkî (zazakî): Seyîdxan Kurij (edîtor, SK)

Kurmanciya jêrîn (sorani): Dana Alî, Baxtiyar Alî, Sîmkan Azîz, Nîzar Caf, Cotyar Darfiroş, Mansûr Sidqî ne.

Heta niha çar hejmarên rojnameyê derketine. Li bajarên Almanyayê ew li

pirtûkfiroş û rojnamefiroşên navnetewî Bîrnebûn berî her tişî Peyama Kurd pîroz dîke û di riya çapemeniya kurdan de jiyaneke dûr û dirêj jê re dixwaze.

Namus veya töre cinayetleri ve kadın intiharları -I-

Namus veya töre cinayetleri denince aklıma hep yaşanmış bir örnek gelir. Karşılaştığım bir örnekten çok etkilendim ve bazen duygularıma hakim olamadığım anlar oldu. Bizim meslekte yani terapistlikte profesyonel çalışan insanın duygularına hükmetmesi gerektiği, bunu başaramayan insanın profesyonellikten nasibini almamış olduğu yaygın kanı olduğu halde umrumda değildi. Ağladığım anlar oldu. Kızdığım anlar oldu. İnsan olarak etkilenmemek mümkün değildi. Bu örneği olabildiğince anonimleştirerek vermek istiyorum:

Kuzey Kürdistan'dan 70'li yıllarda Almanya'nın herhangi bir kentine işçi olarak gelmiş bir baba ve onu aşan çocukları. Baba iki evli. İlk eşi biraz yaşlanınca baba ikinci evliliğini yapmış. En büyük oğlan çocukları da iki evli.

Günün birinde kızları Kürt halk derneğinde bir Alevi Kürtle tanışıyor ve evlenmek istiyorlar. Görücüler gitmesine rağmen salt Alevi olduğu için kızın ailesi evliliğe karşı çıkıyor. Ancak kız ve Alevi çocuk halk tabiriyle "kaçıyorlar". İşte olan bundan sonra oluyor. Aile efradı mahkemeyi kuruyor ve "namuslarının temizlenmesi" gerektiğine karar veriyorlar. Kimin namusu? Babanın

mı? Kızın mı? Bu ayrıntı kimseyi zaten ilgilendirmiyor. Önce kıza haber veriliyor ve kendisinin af edildiği söyleniyor, eve gelip gelinliğiyle kocasına gitmesi söyleniyor, kız ikna ediliyor. Kız geliyor. Birgün kardeşi; "gel seninle çeyiz almaya gidelim" diyor. Kızı ormana götürülen kardeş, polis raporlarına göre diz çöktürüp kurşunu kafasına sıkıyor. Yine polis raporlarına göre kızın çok direndiği, yalvardığı anlaşılıyor.

Bu cinayeti işleyen erkek kardeş onbeş sene sonra intihar ediyor ve kızın diğer kardeşleri -ki o zaman daha küçük- da farklı psikolojik sorunlarla boğuşuyorlar. Bu tür olayların ailedeki bireylere, sonraki kuşaklara nasıl yansiyabileceğini ve ne tür sağlıksızlıkları yaratabileceğini gerek analitik gerekse sistematik metodla çok basit bir şekilde açıklayabiliriz.

Kardeş yaptığı eylemin ruhsal etkisini üzerinden atamayarak, yıllar geçtikçe ve yaşlandığı süre içinde eylemin boyutunu da kavrayarak suçluluk kavramını hep kendisiyle tartışmış, kız kardeşini ve yaptığı eylemi bilinç altından atamayarak, adeta gece gündüz onunla yaşamıştır. Bir yandan rüyasında kız kardeşini, onun çocukluğunu, gülümsemesini, yaşam

dolu gözlerini diğer yandan aile fertlerinin sürekli hep bir ağızdan töre adına namusun temizlenmesi gerektiği ve bunu da kendisinin yapması gerektiği telkinleri, öte yandan diz çöken, yalvaran kızkardeşi ve kendisi tarafında çekilen tetiği görmüştür. Artık öyle bir moment gelmiştir ki, tanrı onun cezasını çekmesi gerektiğini kendisine iletmiştir. O ceza olarak ölüme gitmek zorundadır. Yoksa hergün, her saat, her dakika beyninde zelzeleler yaratan, onu uyku uyumaz hale getiren ruh hali nereden gelmektedir ki? Yaptığı eyleme karşı tanrı tarafından kurban olarak istenmiştir. O da intihar ederek kurban olur. Amacı cezasını çekerek, "öteki dünyaya", kardeşine gitmek, af dilemek, onunla tekrar kucaklaşmak, kardeşinin o güzelim sırma saçlarını okşayıp yanaklarından öpmektir.

Küçük kardeşler ise anlayamadıkları, kafalarında biçimlendiremedikleri bir ceza sonucu, ablaları, onlarla oynayan, kendilerine yemek yapan, masallar anlatan o güzelim ablalarının öldürülmesinin acısını içten içe yaşamışlar, ayrılığına özlem duymuşlar ve büyüdüklerinde neden öldürüldüğünü öğrendiklerinde ise, birilerden bunun öcünü almak istemişlerdir. Herşeyden anne ve baba sorumludur. Ablalarını onlar bile bile öldürmüşlerdir. Onlara acı çektirmek, hayatlarını mahvetmek lazımdır inancı bilinç altına yerleşmiştir. Ama salt o da değil, sevdikleri ablaları için sürekli yas tutmak da gerekli. Bu ise eroınman olmaktan geçiyor. Hem acıyı unutturuyor, hem babaya, anneye acı çektiriyor hem de yas tutuyorsun bu yolla.

Bu yaşanan örnek de de görülüyor ki, salt evin kızı ölmüyor, aksine evdeki yaşamın hepsi acı çekiyor ve bir nevi son buluyor.

Namus veya töre dendiğinde hemen bizim

gibi toplumlarda kadın ve kadına yönelik şidet eylemleri akla gelir. Son yıllarda da Kürdistan'da bu yönlü şidet eylemleri sıkça kamuoyuna yansdı. Gerek Türkiye metropollerinde gerekse de Avrupada yaşayan göçmen Kürt topluluklarında da namus ya da töre adına işlenen cinayetler hem bu ülkelerin kamuoyunu ve hem de göçmen Kürtleri meşgul ediyor.

Özelikle Uluslararası Af Örgütü'nün son Türkiye raporunda dile getirilen gerçeklikler de gösteriyor ki, Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da kadına yönelik şidet, tecavüz, öldürme eylemlerinde artış görülmektedir. Burada yasal açıkların yanında, içselleştirilmiş toplumsal kültür de büyük bir rol oynuyor.

İslamın kadına bakışı, İslam ülkelerindeki şidet kültürü ve kadına karşı işlenen şidetin islamda yer alması, şidetin özendirici faktörleri olarak görülebilir. Ancak şidet fenomeni salt Kürt ve İslam toplumlarına özgü değildir. Tüm toplumlarda var olan ve değişik formlarda kendisini dayatan bir fenomendir. Fakat İslam toplumlarındaki şidet fenomenini belirleyen ve özellikle de kadına yönelik şideti biçimlendiren en önemli faktörlerden birisi de tarihsel dinsel boyuttur. Namus adına şidet, recm, kadına zorla evliliklerin dayatılması, kadının kapanmaya zorlanması, ev içi şidet, başlık adı altında kadının satılması vb.gibi. kadını yok sayan bir çok faktörü dinsel hukuk dayatmaktadır. İslamın reformlarla liberaleştirilmesini tartışmıyoruz, bu tür bir reformun olup olamayacağını ve başarılı olup olamayacağını bilmiyoruz. Ancak islam hukukunda kadına yönelik şideti meşrulaştıran bir çok olgunun da olduğunu vurgulamak ve tartışmak zorundayız.

Peki Namus nedir? Bu kavram bizim toplumlarda neyi ifade etmektedir? Namus

ve töre adına neden cinayetler işleniyor? Bu tür cinayetler salt bugün mü işleniyor, eskiden de vardı da kamuoyuna mı yansımıyordu? Bu tür sorular daha da çoğaltılabilir. Ancak bu sorulara cevap armadan önce, şiddet kavramını açmak daha doğru olur düşüncesindeyim.

Peki şidet nedir? Şidet acı ve zarar vermek, hatta yok etme metodudur. Bu alanda araştırma yapan uzmanlar daha farklı cevapları ruhsal boyutta da aramaktadırlar. Şidet; bireyin biçimlenmemiş, ciddiye alınmamış, varsayılmamış kimliğini, tüm normları hiçe sayarak 'bilinçsizce veya bilinçli de olabilir' kendisini sonradan biçimlendirmek, var saydırmak, ciddiye alıp, bir değere ulaştırma metodudur. Şidetin iki farklı boyutunun oldu söyleniyor. Aktiv şidet ve pasiv şidet. Aktiv şidet başkasına zarar ve acı vermek, hatta yok etme metodudur. Bu yolla aslında başkasıyla birlikte kendisini de normları, değerleri hiçe sayarak hem var etme ve hem de yok etmektedir. Kaybedeceğini bildiği halde, bu yolla normlarla, değerlerle çarpışarak onlara bir tür isyan etmektir. Butür şidet içinde intiharları da sayabiliriz. Ki intihar şidetin en uç ve en çarpıcı şeklidir. Çünkü bu tür şidet bireyin kendisine yönelttiği ve salt tüm değerleri, normları red etmekle kalmadığı, aksine kendisini insan olarak birtür momentte redediği, yok saydığı durumdur. Pasiv şidet ise; salt kendisine zarar veren, acı çektiren ama bu yolla da intihar eylemlerinde bulunan durumdur. Aktiv şidette de, pasiv şidette de ortak temel yön; var olan sistem normlarını, değerlerini red etmek, yadsmaktır. Diğer ortak önemli özellik ise her iki metotta da bireyin çok derin psikolojik sorunlarından kaynaklanan bilinçaltı oluşmuş, uç bir bencillik yani daha doğru söylemek gerekirse egoizmdir.

Şidet boyutuna böyle baktığımızda namus veya töre adına işlenen cinayetleri daha da iyi kavramış oluruz diye düşünüyorum.

İntiharlarla namus adına işlenen cinayetleri birbirinden ayıran tek fark işleniş biçimleri ve kime karşı işlendiğidir. Şöyle ki istatistiklere göre, intihara başvuranlar genellikle şizofrenik, bordelayn ve depressiv gibi rahatsızlıkları olan insanlardır. Biz burada bu hastalıkların nasıl ve ne zaman çıktıklarına değinmeyeceğiz. Ama bu tür toplumlarda görülen şidet türlerinde depresiv durumun etkisinin olduğu da artık uzmanlarca kanıtlanmıştır. Depresiv durum genellikle gelip geçicidir. Sıkça tekrarlanabilir. Ekonomik zorluklar, zorunlu göçler, aile içinde sevilen birinin yaşamını yitirmesi, aşk sorunları, toplumun dayattığı normlarla, değerlerle bilerek ya da bilmeyerek çatışmak, sosyal ve hukuki sorunlar, boşanmalar, çocuklarda çıkabilecek ağır hastalıklar veya sakatlıklar vb.gibi birçok sorun depresiv durumu yaratabilir. Depresiv durum umutsuzluk, çıkış yolu bulmamak gibi bir ruh halini de beraberinde getirmektedir. Bu ise şiddet, intihar gibi sorunların doğmasına neden olabiliyor.

Peki tüm bu sorunlar sistemin kendisinden bağımsız mı geliyor? Tabiki hayır. Bölgesel dengesizlikler, iktisadi gerilikler, savaş halleri yaşamın tümünü derinden etkilerken, yaşam kalitesinin de tümünden düşmesine sebep olabilmektedir. Nitekim Kürdistan'da süren 15 senelik kirli savaş milyonlarca insanın kendi yurtlarını, köylerini bırakıp, tanımadıkları, bilmedikleri yaban ellere göçlerini beraberinde getirmiştir. Önce orda başlayan ekonomik sorunlar, sağlıklı, eğitim sorunları ve bunlardan da öte kendilerini temelden etkileyen uyum sorunları başgöstermeye başlamıştır. Bu

olguların insan ruhunda ne tür derin etkiler bıraktığını göçmenlere yönelik psikolojik tedavi merkezleri kuran Avrupalı sosyal kurumların araştırmalarına baktığımızda görmekteyiz.

Namus cinayetlerini de bu boyutla açıklayabiliriz. Ancak namus cinayetleri salt bugün ortaya çıkmadı, dün de vardı. Ancak namus cinayetine yönelen geçmişteki toplumsal normlar, kurallar, dinsel yasalar bugünün normlarından, yasalarından, kurallarından, dinsel düşünüşde temelden farklılıklar olmamasına rağmen, kalitede bir farklılığın olduğu görülmektedir. Gerek eskiden gerekse bugün İslam ülkelerinde var olan hukuk, bir nevi namus adına işlenen cinayetleri motive edip cinayetlerin işlenmesini daha da kolaylaştırır. Düne kadar Türkiye’de de böyleydi. Bugün AB’nin dayatığı Kopenhag kriterlerini yerine getirmek için bazı yasal iyileştirmeler yapılmasına rağmen, gelecekte butür cinayetlerin olmayacağını söylemeyiz. Çünkü artık yukarıda da söylediğimiz gibi bu tür cinayetler sosyal ve toplumsal psikoloji kültürünün bir parçası olmuşlardır. Bu kültür yaşamımızın her boyutunda kendisini göstermekte, hatta yaşam konseptimizin

oluşmasına biçim vermektedir. Örnek olarak toplumun en devrimci, radikal, dönüştürücü kesimi olduğunu iddia eden ve kendisine Marksist, devrimci diyen gurupsal oluşumların kadına teorik bazda yaklaşımları ve pratik yaşamlarında kadına bakış ve davranışlarını gözlemlememiz yetmektedir. Kadın onlar için aşık olunabilecek, sevilbilecek bir arkadaş, dost, yoldaş insan yerine, kadın, korunması gerekli bir varlık olarak görülmektedir. Bu bakış açık söylenmese de, pratikte böyledir. Geçmişte yoldaşına bacı diyerek hitap eden anlayış, günümüzde onun evliliğine, arkadaş edinmesine dahi “toplumsal, devrimci” ahlak kuralları adına karşı olabiliyorsa, bunun aslında İslamın bizlere içselleştirdiği feodal kültürden bir farkı yoktur. Yani bizlerin ilerililik ve devrimcilik adına yaptığımız da, içselleştirdiğimiz o toplumsal-psikolojik kültürün dayatmasıydı. Kendimizi aşabilmemiz salt teorik bilgilerle olmuyordu. Bunun bir evrimsel dönüşüm gerektirdiği ve bu dönüşümü içselleştirip, hayatın her alanında yaşamaktan geçtiği olgusunu bir türlü kavramamıştık. Bunun böyle olduğu da ne yazık ki gerçek yaşamda bize hergün görülmektedir.

25-06-2004

İZLER

Türkiye'ye izine gitmeye karar vermek benim için kendim ile aylarca bocalama anlamına gelir. Sanırım bu davranış, Kürt kimliği ile bir şeyler üreten ya da yayımlayan çoğu arkadaş için aynıdır. Bazen fazla mı korkuyoruz diye sorduğum da oluyor kendime. Diğer yandan, sadece altı kelimedenden ibaret bir cümle için Türkiye'de altı ay hapis cezası almış biri olarak, bu endişemin yerinde olduğunu düşünüyorum. Seyahat acentasından bileti aldığım günden itibaren, bir yandan "oraları" görmenin sevinci, diğer yandan 1996 yılında havaalanından polis karakoluna götürüldüğüm resimler, günlük yaşamıma hakim olur ve bu izin öncesi hiç bir işte, günlük insani ilişkilerimde bile yoğunluk bulamam. Belki de şu an arzuladığım en ivedi şeylerden birisi: Kürt kimliği ile yazan veya film yapmış birisi olarak Türkiye ile bu ilişkilerimin normal bir seyre girmesi.

Yağmurlu bir Temmuz günü Zürih havaalanında uçağın kalkış saatini Türkiye'ye gidecek diğer yüz kadar yolcu ile beklerken, sözünü ettiğim endişem artık yüz hatlarıma bile damgasını vurmuş. İzin zamanımı yakınlarımdan izin zamanlarına meşguliyetimden dolayı uyarlayamadığıma içerliyorum. En azından refakatçim olurdu. Her yolculuk öncesi zaten insanın içine bir ağırlık iner, belirsizlik baş gösterir. Sadece taşınan çanta ya da giyinen ayakkabı ağır gelmez, insanın kendi saçıt-başı bile fazla gelir. Hele yapılacak yolculuk belirsizliğe doğru ise!

Derin bir yalnızlık hissine kapılmış, Türkçe gazetelerin magazin sayfalarına bile konsantre olmada güçlük çektiğim bir an, gözüme tanıdık

bir yüz ileşiyor. Sahibini bulmuş" bilmem ne" misali, kalkıp bizim çevre köylerden olan, İsviçre'de kendisi ile ilişkilerimde, bilmediğim sebepten, cimri davrandığım Osman'a doğru gidiyorum. Aklıma ilk gelen şey, yakalanırsam, havaalanında beni almaya gelen yakınlarıma haberimi iletebileceği.

Uçağın içinde geçirdiğiniz üç saat belki üç sene oluyor, Pasaport kontrolü kuyruğunda beklediğiniz üç beş dakika ise bir ömür gibi uzun geliyor. Terliyorum.

Her neyse, Gümrük Polisi, giriş mühürünü vuruyor. Mobil telefonu ile normal bir yolcu muamelesi görmenin verdiği sevinçle oraya buraya haber salıyorum. Daha sonra kendim bile davranışlarımdan anormal olduğunun farkına varıyorum. Artık göze çarpmamaya dikkat etmek istiyorum.

Otobüste beni almaya gelen yakınımaya yaylamızın (hala tanıdığımız) tüm insanlarını tek tek sorduktan sonra, kendisi yolculuk yaptığımız saatlerde Gölyazı'da Kültür ve Sanat Festivali olduğunu söylüyor. Sabah beş-altı araçlık bir jandarma konvoyunu da Gölyazı yolunda gördüğünü ekliyor. Gölyazı'da Kültür ve Sanat Festivaline izin veriyor devlet! Ne değişti? Zaman mı yoksa Türkiye mi? Aklıma gelen ilk soru: etkinlik ne kadar Kürtçe olacak? Geçmişe dalmamak mümkün olmuyor. Yurt dışına çıktığım gün benimle birlikte bir araca binmek için Gölyazı - Cihanbeyli makasına kadar yürüyen Cafer'i anımsıyorum; çocukluk ve gençlik arkadaşı, Metalurji Fakültesi öğrencisi, sonraları gerilla, daha sonraları 1995 Güney Kürdistan da şehit. Hafızamızda önemli bir yer. Herşey bir film şeridi gibi...

Ellerinde saz, davul ve zurnayla otobüse binen yüzü güneşten yanmış üç genç adam düşüncemden alıkoyuyor beni Tavşancalı'ya düğüne gideceklerini söylüyorlar muavine. Birazdan konuşmaları eğittikleri güvercinlere geliyor ve kuşların havada ne güzel "artistik hareketler" ettiklerinden söz ediyorlar. Yeni bir terim duyuyorum. Biz de çocukken güvercin tutardık, "havada takla atıyorlar" derdik. Ne hoş, bu gençler hala bizim sürekli özlediğimiz "çocukluğumuzu" yaşıyorlar. Onların sohbetine kulak vermenin, otobüs televizyonunda oynatılan kavgalı döğüşlü Japon filmine rağmen, içimi rahatlattığını ve o yoğun günün yorgunluğunu atmama neden olduğunu sezinliyorum.

Aslında "harman zamanı" oralara gidenler için, sürpriz olmayan düğünler, nişanlar, harman borç alıp verme karmaşası, yani yoğun bir hareketlilik hakim. Geçmişe dair yoğun bir sohbet mümkün olmuyor. Kimileri çocuklarını evlendirme telaşında, kimileri ise evli olan çocuklarının çeşitli "sorun"larının anlatımı ile meşgul. Avrupa'dan izine giden işçiler ise bir bayrak gibi görülüyorlar; gerek davranışları ile, gerek "Avrupa'dan gelmiş" konumlarının verdiği damga ile, ya da göze görünen, bir çok insanın hala gıpta ile baktığı "Avrupa arabaları" ile atmosfere bir nevi hakim olan onlar. Genelleme yapmak istemem. On yıllardır süregelen, içinde Avrupalı işçilerin cebi para dolu kişiler olarak gösterilen varsayımın yıkılmamasında, izine gidenlerin de katkısının olduğunu düşünüyorum. Buralardan giden insanların bir kaç haftalık da olsa göçmenlik yaşantısı, sorunlarından uzak, imrenilen gözde insanlar olarak yaşamak istemeleri, psikolojik bakımdan anlaşılır. Diğer taraftan çoğu zaman futursuzca yapılan gösterişli harcamaların ya da göçmenlik yaşantısının sorun çekirdeğini gizleyen, hatta onu bazen güzelleştiren davranış ve anlatımların sorumsuzca olduğu, toplumsal

dokuyu zedelediği de görülmeli. Bizim toplumumuzda tüketici, dış görünüş ve "sahip olma" daha cazip gelir. Sayıları son seneler nispetten çoğalmış "üniversiteliler" bu tür olaylara tabii farklı bakıyorlar, gereken yerde kendilerini ifade ediyorlar.

Sohbet esnasında alışıık olunmayan bir örnek göstermek istiyorum: Avrupa'ya yeni gidenlerin konumlarını, eskiden bizim buralara Karapınar'dan çalışmaya gelen mevsimlik işçilere benzetiyorum. Aynı sohbette, İsviçre'den Audi marka arabası ile gelen, ilkokul mezunu genç ile, o gencin harita mühendisi olan ve bir ilde Kadaastro müdürlüğü kariyeri edinen, fakat "sadece" eski şahin marka otomobil alabilen ağabeyi karşıma arguman olarak çıkıyor. İçimden, kendilerine göre haklılar, herkes belirli bir çarktan geçmelidir diyerek, sözü değiştirmeyi tercih ediyorum.

Gözle görülen bazı karşıtlıklar kafamızda soru işaretleri yaratmıyor değil: Şehirde yaşayan annenin başı açık, kızı ise kapalı ve resettürlü. Anne köyde alıştığımız elbiseler içinde, yanındaki genç kızı "body" ismini taktıkları omuz kısımları açık askılı penyeli. Köyün içine öylesine yerlere atılmış boş Coca Cola pet şişeleri, köydeki koyun sayısını geçmek üzere. Ve nice örnekler.

En önemli izlenimim, Türkçe'nin dışarıdan gelenler tarafından günlük yaşamda çok fazla kullanılması. Kürtçede bazı isim ve filler hiç dile gelmiyor, yerlerini, "Türkçeleri" doldurmuş. Diğer taraftan Kürt kimliği bilinci daha çok gelişmiş. Bu konu hakkında argumanlar ise Türkçe.

Bir çok sıradan basit karşılaşma "dışarıda" geçirdiğiniz 17 yada 20 yılı yalın bir biçim hissetiriyor. Sürekli göç veren toplumumuz değişim içerisinde, erezyon geçiriyor, kendi dilimizle söylersek: nadas ediliyor.

Dışarıda olan bizler de, bu süreci dışarıdan izliyoruz gibime geliyor.

BİNBAŞI NOEL'İN İÇ TOROSLAR GEZİSİ (1919) VE "KÜRT TAKVİMİ"

Kemalistlerce bir zamanlar "*Kürt Lawrens*"i olarak adlandırılan ünlü İngiliz Binbaşı Noel, Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerinden İngiltere'nin kimi Osmanlı topraklarını işgal etmesinin ardından önce Güney Kürdistan'da, 1919 yılının ikinci yarısında da Kuzey parçasında incelemelerde ve görüşmelerde bulunur.

Binbaşı Noel, daha Güney Kürdistan'da iken ünlü Kürt aydını *Refik Hilmi Bey*'den Kürtçe dersleri almış ve İngilizce, Fransızca ve Farsça'nın yanısıra Kürtçe'yi de öğrenmişti. Refik Hilmi Bey, o dönemler Güney Kürdistan'da kısa süreli bir Kürt yönetimi kuran Şeyh Mahmud Berzenci'nin emriyle görevlendirilmesini şöyle anlatır.

"Şeyh Mahmud'un emriyle, ben tercüme işlerinde Binbaşı Noel'e yardım ederdim. Ayrıca ona Kürtçe dersler verirdim. Binbaşı Noel Süleymaniye'ye geldiği zaman ona refakat eden sadece bir doktorla bir mühendis bulunuyordu. O, Farsça'yı iyi bilirdi ama Kürtçe ve yabancı dil bilen birisine ihtiyacı vardı. O dönemde iyi İngilizce bilen Şeyh Mahmud, Fransızca'yı iyi bildiğim için Binbaşı Noel'e yardım etmemi emretti. Ben tercüme işlerinden başka ona Kürtçe dersleri de verirdim." (Bkz: Refik Hilmi: Şeyh Mahmud Berzenci Hareketi/Anılar; Nujen yay. İst. 1995, s. 22)

Irak'taki İngiliz yönetimi, Noel'i 1919 yılı başlarında şeyh Mahmud Berzenci'nin müsteşarlığı görevinden alıyor ve yerine Binbaşı Soane'u atıyor. Noel, bundan sonra Türkiye Kürdistan'ında görevlendiriliyor.

Noel, bu gezide Refik Hilmi Bey'in de kendisine eşlik etmesini istiyor. Ancak o rahatsızlandığı için, daha önce Süleymaniye'de yargıçlık yapmış olan Faik Tapo (Ahmet Faik Bey), kendisine eşlik ediyor ve Şubat-1919'da Revan-Musul yoluyla Kuzey Kürdistan'a geçiyorlar. Daha sonra İstanbul'a geçen Binbaşı Noel, burada başta Bedirxanlar olmak üzere Kürt liderleriyle görüşüyor. Burada varılan anlaşma sonucu, Celadet ve Kamuran Ali ile Diyarbakir'den Cemilpaşazade Ekrem'in kendisine eşlik etmesi benimseniyor.

Daha önce, Güney Kürdistan'da bulunan Binbaşı Noel, özellikle *Fırat'ın Batısı*'ndaki Kürtler'in toplumsal durumlarını ve siyasal eğilimlerini belirlemek üzere 1919'da Diyarbakir'dan başlayıp Antep-Maraş-Malatya-Adıyaman mihverinde devam eden bir inceleme gezisi yapar. Binbaşı Noel'in bu gezisi, biri Türkçe, biri Rusça diğeri İngilizce olmak üzere üç çalışmaya yoğun olarak konu olur: 1-Doç. Dr. M. Kemal Öke: İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E. W. C. Noel'in Faaliyetleri 1919, TKAE yay.

Ank. 1988; 2– Prof. Dr. M. S. Lazarev: Emperyalizm ve Kürt Sorunu (1917-1923); ilk bas. Moskova, 1989, Türkçe basımı Öz-Ge yay. Ank. 1992. 3– Prof Dr. Robert Olson: The Second Time Around Britiş Policy Toward the Kurds (1921-1922), Die Welt des Islam, Cild-27, Leiden, 1987.

Bunlardan M. Kemal Öke, konuya ilişkin çözümlerinde "Kemalist" söylemi esas alırken; Sovyet araştırmacı M. S. Lazarev ise "Sovyetik" bir yaklaşım sergiler. M. Kemal Öke'nin değerlendirmelerinde Noel'in Günlüğü'nden kimi zaman saptırmalara gidilirken; Ermeni kökenli Sovyet bilimadamı Lazarev de ona çoğu kez tepkiyle yaklaşır. Bunda, Noel'in belirlemelerinin, çoğu kez Ermeni iddialarına ters düşmesinin etkili olduğunu sanıyorum. Buna karşın Lazarev'in, Noel'in misyonuna ilişkin değerlendirmesine kısaca yer vermek istiyorum:

"Nisan 1919'da politik çalışma yapmak ve bilgi toplamak için buraya Kürt işlerindeki önemli uzmanlardan biri olan Binbaşı Noel gönderilmişti. Noel, Nusaybin'den, Diyarbakır'a kadar olan bölgeyi ziyaret etmiştir. Bu bölgedeki politik güçlerin dağılımını açıklamayı başarmıştır. O Kürdistan'ın tam bağımsızlığını isteyen 'Pankürdist bir partinin' beklenildiği gibi Anti-Britanist olmayacağı yargısına

1919 yılında Fırat'ın batısındaki Kürtler arasında inceleme gezisi yapan İngiliz gezgin ve Siyasi subay Major E. W. Noel

varmıştır. Noel, Britanya askeri yardımını isteyen Hıristiyan azınlıklarla da ilişkiler kurmuştur. Noel, 'bağımsızlık rubuyla' faaliyete gösteren ve bu nedenle Haziran 1919'da kapatılan Diyarbakır'daki Kürt Kulübünün faaliyeti hakkında değerli bilgiler toplamıştır.

Fakat Noel'in başarısı sonuna kadar sürmemiştir. Londra'da, Delhi ve Bağdat'ta endişe uyandıran pek çok şey açıklanmadan

kalmıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu'daki Kürt hareketiyle Türkler arasındaki (İttihadçı organizasyonların aktifleşmesi kastedilmektedir) bağlantılar endişelendirmişti. İngiliz yöneticiler, Kürtler ve Türkler arasında bir kopukluk yaratmaya karar vermişlerdi ve bunun için (doğal olarak Batı Kürdistan'daki diğer görevlerin de gerçekleşmesi için) Eylül 1919'da Noel'i tekrar Türkiye Kürtleri'ne gönderdiler. Bu kez grupta İngiliz taraftarı Kâmuran ve Celadet Bedirhan vardı.

Bu zamana dek şeyh Mahmud'un Irak'taki isyanı bastırılmıştır, İngilizler de Kürt bölgesinde kendilerini güvende hissediyorlardı.

Noel'in araştırma gezileri, Britanya hükümetine Türkiye Kürdistan'ı hakkında değerli bilgiler verdi. Antep'ten Malatya'ya dek bu geniş bölgeyi gezen Noel, bu bölge halkının % 80'inin Kürt olduğunu tespit etmiştir. Buradaki Ermeni nüfus bütünüyle kaybolmuş (uzun yıllar

süren soykırımın trajik sonucu); sonuç olarak 'savaş öncesi ırk sorunu' kalmamıştır. Bölge Kürtleri'nin %75'i Şii, geri kalanlar Sünnidir. Güneydoğu Anadolu'nun halkı dağıtılmış, korkutulmuş ve savaştan yorulmuştur. Genelde Kürt kabileleri anti-Türkçüdür, fakat nefreti temelde kendi felaketlerinin suçluları olarak gördükleri Jön Türkler'e yöneliktir." (M.S. Lazarev: Emperyalizm ve Kürt Sorunu (1917-1923), Öz-Ge yay. Ank. 1991, s. 106)

Hemen belirtelim ki, Lazarev'in bu yaklaşımına karşın, "Binbaşı Noel'in Günlüğü", yakın dönem Kürt tarihi açısından büyük önem taşıyor. Yalnızca Kürt tarihi açısından değil, Kürt toplumsal yaşamı bakımından da ilginç ve özgün nitelikler taşıyor bu "Günlük." Bilindiği gibi, Orta Anadolu Kürt Toplumunu günümüze kadar yeterince incelenmemiş bir kesimdir. Özellikle de Kürdistan'ın en batı

Binbaşı Noel'in gezdiği bölgeyi yansıtan 1909 yılına ait bir harita

yakasında yer alan Kürt Toplumunu, çok az bilinmekte ve tanınmaktadır. Bu nedenle, Karşı-Toroslar olarak da nitelendirilen Binboğa Dağları'nı adeta çevreleyen Maraş-Malatya-Adıyaman mihverindeki "Kürt Aşiretleri" konusunda başka hiç bir kaynakta bulamayacağımız son derece önemli bilgiler içeriyor bu kaynak. Kürtçe'yi de bilen Binbaşı Noel, bu bilgisiyle günlüğünü daha da zenginleştiriyor ve ilginç kılıyor.

Bölgedeki Kürt aşiretlerinin Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki ve sonraki toplumsal konumları irdelendiği gibi; bölgede yaşayan Sinemilli, Rışvan, Atma, Bezki, Kürecik, Balyan ve Barazi gibi Kürt aşiretleri konfederasyonları ya da aşiretleri konusunda da önemli bilgiler veriliyor. Bu aşiretlerin yaşadıkları köyler ile bunların inançsal ve kültürel yapılanmaları, gelenek ve görenekleri konusunda önemli bilgiler sunuluyor.

Öte yandan, Fırat'ın batısında kalan Kürtler'in gerek Osmanlı İttihadçılarına, gerekse Kemalistler'e bakışaçıları konusunda ilginç saptamalar bulunuyor. Bu arada, özellikle Ermeniler'in İttihadçı katliamından kurtarılması konusunda da ilginç anekdotlara ve verilere yer veriliyor.

Tüm bu nitelikleriyle, Mustafa Kemal'in "İngiliz Casusu, Kemalistler'in 'Kürt Lawrens'i" olarak nitelendirdiği Binbaşı Noel'in "Günlüğü"; kritik bir dönemde Kürtler, Türkler ve Ermeniler dışındaki yabancı bir gözlemci kimliğiyle gelişmeleri, tarihsel ve toplumsal olguları sergileyen önemli bir

Binbaşı Noel'in 1919da İç Toroslar'da yaptığı inceleme gezisinde kendisine eşlik eden Kürt aydınlarından Kâmuran ve Celadet Bedirhan. [Kaynak: Noel]

"tanıklık" olarak tarihdeki yerini alacaktır

Cemilpaşazade Ekrem, Binbaşı Noel'in gezisine katılanları şöyle sıralıyor:

"Major Noel ve iki İngiliz arkadaşı. Celadet ve Kamuran Bedirhan Beyler, ben ve Abdurrahim (Zapsu) Efendi (Hakkarili meşhur şairimiz. İstanbul'dan Major Noel ile beraber gelmişti. Major'a Kurmanci dersi veriyordu). Yayan arkadaşlarımız da şunlardı: Celadet Beylerin

Binbaşı Noel'in 1919'daki gezisine Diyarbakır'dan katılan Ekrem Cemil Paşa, Sinemili Aşiretinin reisi Tapo Halil Ağa'nın Engizek Dağları'ndaki yazlık çadırında bir grup Kürtle birlikte. Ortada oturan Ekrem Cemil Paşa. [Kaynak: Noel]

İstanbul'dan beraber getirdikleri hizmetçileri, benim hizmetçilerim, Major Noel'in üç Kürt muhafızı (üçü de Süleymaniye Kürtler'inden idiler. Cesaretleri ve silahşörlükleriyle şöhret kazanmış kimselerdi) ve Süleymaniye civarından beş Kürt genci. Bu durumda 7 atlı, 10 yayandan ibarettik. Toplam 17 kişi. 3'ü İngiliz, 14 Kürt." (Ekrem Cemil Paşa: Muhtasar Hayatım, Brüksel Kürt Ens. Yay. 1991)

Geziye ilişkin olarak da şunları söylüyor:
"Ben Haleb'e vardım.

Halep'te Kürt ve İngilizler'den mürekkep bir heyete rast geldim. Kürtler, Bedirhani Celadet ve Kamuran Bey'lerdi. İngiliz heyetinin reisi de Major Noel idi. Major Noel, Osmanlı Hükümeti'nin müsaadesi ile bundan iki ay evvel Diyarbekir'e gelmiş ve belediyenin misafiri olmuştu. Ben bu İngiliz Bey'i müteaddit defalar Diyarbekir'de görmüştüm ve sayfiyelerimizin birinde Major Noel ve maiyetine bir ziyafet vermiştim. Celadet Bey, Kamuran Bey, Major (Binbaşı) Noel, Sultan Vahdettin'in fermanını

hâmil idiler. Güya heyet Kürdistan'da Kürt ve Ermeniler'in nüfus miktarını yazacak ve tespit edeceklerdi. Major Noel, benim kendilerine katılmamı çok ısrarla istiyordu. Ben yirmi dört saatlik bir mühlet istedim. Halep'te bazı arkadaşlarım vardı. Onlarla müşavere edecektim. Ben, tahsilimi ikmal için Belçika'ya gitmeyi çok istiyordum. Arkadaşlarla görüşükten sonra milli hizmeti şahsi menfaata tercih ettim. İki gün sonra mezkur heyetlerle Haleb'i terk ederek yola çıktık. İki geceyi Suruç civarında Berazi aşireti ağalarının çadırlarında geçirdik. Çok hüsnü kabul gördük. Antep'te misafir olduğumuz Kürt yine bize izaz ve ikram etti. Üç gün sonra Antep yaylalarına tevaccüh ettik. Bu yaylalarda Sinemili ve Atmalı aşiretleri çadırlarında bir hafta kaldık. Şerefimize at yarışları, nişancılık, koşma, atlama müsabakaları tertip ettiler. Davul, zurna refakatinde govendler bir hafta devam etti.

Veda sabahı bizi muazzam suretle uğurladılar. Ağalar seçkin atlılarla aşiret hudutlarını

Binbaşı Noel ve beraberindekilerin konakladıkları Tapo Ağa'nın Engizek yaylalarındaki yazlık evinin içten görünümü. [Kaynak: Noel] Sinemili Aşiretinin reisi Tapo Halil Ağa'nın, halen Maraş-Pazarcık'ın Gonik (Bozlar) köyündeki kışlık konağının içten görünümü. Resimdeki Tapo Ağa. [Kaynak: Bayrak]

geçinceye kadar bize refakat ettiler. Her fırsatta Major Noel resimler alıyordu. Antep'ten bize refakat eden rehberimiz bu civarı çok iyi bilen cesur, yakışıklı, terbiyeli bir gençti. Antep'ten itibaren bizi en münasip yollardan geçiriyordu. En münasip köylerde, en mühim ağaların konaklarında misafir ettiriyordu. **Sinemilli** ve **Atmalı** yaylalarını terk ettiğimiz beşinci günü Malatya'ya vardık. Her köyde izaz ve ikram edildik. Bu seyahatin Major Noel üzerinde etki bırakmış olduğu dışarıdan anlaşılıyordu. Major Noel hiç bir fırsat kaçırmıyor, her şeyi fotoğraf makinesiyle tespit ediyordu." (age, s. 45-46)

Celadet Bedirhan, Bazil Nikitin'in Hawar Kitabhanesi'nce yayımlanan "Kürd Meselesi" konulu broşürüne yazdığı dipnotlarda Noel'in sözkonusu seyahatını şöyle nitelendiriyor:

"Sevr Barış Konferansı birbirleriyle çelişen Kürt ve Ermeni tezleri konusunda bir çözüm bulmak üzere Noel isminde bir İngiliz Binbaşısını yerinde incelemeler yapmakla görevlendirmişti. Kürdistan havalisinde önceden de bulunmuş olan Major Noel ikinci defa olmak üzere 1919 senesi Eylül'ünde Birecik istikametinde Kürdistan'a girmiş ve ahaliye, köy ihtiyar heyetlerine ve özellikle aratıp bulduğu Ermeniler'e ve şehir

merkezlerindeki nüfus kayıtlarına başvurarak incelemelerde bulunuyordu." Nâşiri -Haco Ağa: Kürd Meselesi/Bir Ecnebi Nokta-i Nazarından, şam, 1934.

Üstte de vurgulandığı gibi Binbaşı Noel'in bu aşamadaki gezi alanı Kuzey Kürdistan'ın batı bölgelerini içine alan Antep, Maraş, Malatya ve Adıyaman'dır (Hısn-ı Mansur). Noel, bu bölgelerdeki aşiretler arasında incelemeler yapar ve ilginç gözlemlerde bulunur. Kürtçe'yi de bildiği için folklor ve etnografya açısından da belirlemeler yapar ve bunları Günlüğüne yedirir. Aşağıda okuyacağınız "**Kürt Takvimi**" de bu tür belgelerden biridir:

Kürt Takvimi

Tüm tarihler eski stilde, bizim tarihimizden 13 gün geride hesaplanmıştır. Örneğin 20 Şubat Kürtler'de Gajur'un 7. günü (20-7=13) olarak bilinmektedir.

Aşağıdaki tablo ayların İngilizce, Türkçe ve Kürtçe isimlerini göster

Bahar: Adar'ın 1'inde, yeni stile göre 13 Mart'ta;

Yaz: Hiziran'ın 1'inde, yeni stile göre 13

İngilizce	Türkçe (Osmanlıca)	Kürtçe
January	Qanuni Awal	Kanuna PaŞi
February	şubat	Gajur
Març	Mart	Adar
April	Nisan	Nisan
May	Mayıs	Gulan
June	Haziran	Hiziran
July	Temmuz	Tirma
August	Ağustos	Tebax Îlon ya da Îlol
September	Eylül	Çirîya Barî
Oktober	TeŞrin-i Awal	Çirîya PaŞi
November	TeŞrin-i Saani	Kanuna Barî
December	Kanun Awal	

Haziran'da:

Güz: Îlon'un 1'inde, yeni stile göre 13

Eylül'de;

Kış ise Kanuna Barî'nin 1'inde, yani 13

Aralık'ta başlar.

Çile ya da kışın en soğuk günleri Kanuna Barî'nin 10'undan (23 Aralık) Kanuna Paşî'nin 20'sine (3 Şubat) kadar sürer. Bunu ise Bayça izler ve Kanuna Paşî'nin 20'sinden Gajur'un 11'ine kadar 20 gün sürer (Şubat'ın 3'ünden 24'üne kadar). Bu dönemi sie "Çika Baharî" denen 40 günlük bir dönem izler ve Gajur'un 11'inden Adar'ın 21'ine (Şubat'ın 24'ünden Nisan'ın 3'üne) kadar sürer.

Bu ayırımları daha iyi anlatabilmek için aşağıdaki tümce verilmiştir:

Çil çile ya bist bayçe ya çildi hayya jowab hai bahar hat

(Çil çile ye, bist bayçe ye, çili din heya cewab hat behar hat) [Günümüz Kürtçe karşılıklarını biz ekledik. (M.B.)]

"Çile kırk gün sürer, sonra onu 20 günlük Bayçe izler, ilk kuş sesine ve bahara kadar ise bir kırk gün daha."

Aşağıdaki özdeyiş ve şiirler yılın aylarını ve mevsimlerini anlatmaktadır:

1- Khirdnabi jamid zhe bare wa bu.
(Xirdnebî cemed ji berawa bû)
"Şubat'ın 21'inde (Khirdnabi) karlar erir, kayalardan akmaya başlar."

2- Waki maha Gajuke gav dakanit gav dagirit.

(Wekî meha gajukê geh dikenit geh digirît)

"Şubat ayı gibi bir ağlayıp bir gülmek."

3- Khuşk a Adar

Bida min ruzheki sar

Ja az giske pai bekama dar.

(Xwişka Adar. Bide min rojeke sar. Da ez gîskê pey bikim dar)

"Mart kardeşim. Bana soğuk bir gün ver, ver ki onunla bir çocuk daha öldürebileyim."

"Gîskê" sözcüğünde kelime oyunu var. Gîskê, hem çocuk hem de Mart'ın 1'i anlamına gelmektedir. Genelde Mart'ın 1'nin küçük çocukların ölümüne neden olacak kadar soğuk olduğu söylenir. Şubat'ın sadece 28 günü olduğu için 31 günü olan Mart'tan 1 gün ister.

4- Hendi adar zhe mehan bit

Zozan la pire heram bit.

(Kengî Adar ji meha be, zozan li pîrê

Binbaşı Noel'in, Ekrem Cemil Paşa ve beraberindeki heyetle Urfa-Suruç bölgesinde misafir olduğu Berazi aşiretinin kimi bireylerini yansıtan eski bir kartpostal.

heram be)

"Mart ayında yaylaklar yaşlı kadınlara yasaktır."

(Bu eski bir anlatıya dayanmaktadır; yaşlı bir kadın Mart'ın büyüüne kapılıp yaylaya çıkar, ancak ani bir hava değişimi olur ve sürüsünü telef eder."

5- Hazdeh Adare av ghu gupka dare.

(Heystê Adarê av gîha gupka darê)

"Mart'ın 8'inde sel ağaçların tepelerine ulaşır."

6- Nisan dow di kisan bar dare hema pisan.

(Nisan dew di kîsan ber derê hemû pîsan)

"Nisan'da yoksulların midesi ,dew' ayran görür."

7- Bist o çare Nisane gavmaış

Çuna garane hatinawa kuni dane:

(Bîstûçarê Nisanê gamêş çûne garanê hatine kunî danê)

"24 Nisan'da güzel bir hava olabilir, camizlar bunun üzerine otlamak için dışarıya çıkabilirler, ama 'Guni'lerine çabuk dönerler."

(Guni, şığırlar için kış yemi olarak depolanan, Gum Tragacanth'dır [kitre])

8- La daşte Nisan naçit bai

Gul wa gulan naçit bai mil.

(Li deştê Nisan naçe bê gul, wa gulan naçe bê mil)

"Ovalarda Nisan bir çiçek, Mayıs ise bir buket çiçek bırakmadan geçmez."

9- Gulan kalla kalla miana

(Gulan e kala kala mîyan e)

"Mayıs'ta koyunların kanı kaynar."

10- Hiziran khinziri giah la baiyaran kuziri.

(Hezîran xinzirî, giya li ber beyaran kizirî)

"Haziran hinzirî ısıtmaya başlayınca, bayırlardaki otlar yanmaya başlar."

11- Tirma sare kaçelan dasozhit.

(Tirmeh serî keçelan disojit)

"Temmuz ayı kelleri bile terletir."

12- Tabakhe meh dagirrin kemakhe.

(Tebaxê mîh digirin kemaxê)

"Ağustos'ta koyunlar şişmeye başlar."

13-İlol'un 15 "Kowçerrin" diye ya da keklıkların otladığı gün diye bilinir. Söylenene

göre Eylül'ün ortasında ay ışığı o denli parlak olurmuş ki keklıklar gündüz olduğunu sanırlarmış.

14- Şame şamaldane

Silave e çirriian draizha

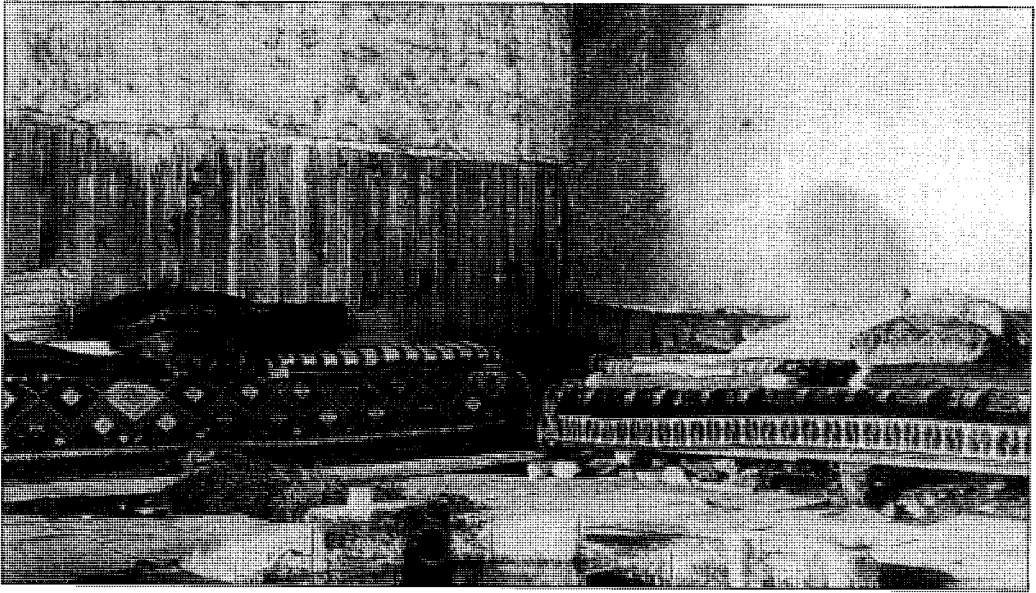
Çirukh yeki zhe mara baizha.

(şem e Şemildan e,

Şevê çiliyan dirêj e

Çirokekê ji me ra bêje)

"Ah kandil, oturmuşun tahtına, çirri (ekim-kasım) geceleri çok uzun, bana bir hikâye anlatsana."

Binbaşî Noel ve beraberindekilerin konakladıkları Tapo Ağa'nın Engizek yaylalarındaki yazlık evinin içten görünümü. [Kaynak: Noel]

17.- 18. Yüzyılda

KUZEY SURİYE'NİN GÖÇEBE AŞİRETLERİ ÖRNEĞİNDE OSMANLI SOSYAL DİSİPLİN ÇABALARI

1. Suriye'de Aşiret İdaresinin Kurumları

Emirlik (Beylik)

Merkezi yönetimin Suriye'nin uzak çöl ve dağlık bölgelerinde otoritesini güvence altına almak yolunda sıkça başvurduğu strateji buralarda bulunan etkin kabile reislerini onure ederek tanımak ve resmi yükümlülük altına almak oluyordu. Daha ortaçağda, Beyrut'un dağlık kesiminin ya da Arabistan'a giden Hac Yolu'nun güvenliğini sağlamak için bazı Dürzi ve bedevi reisleri resmen görevlendirilmiş ve kendilerine askeri rütbe olan " emir" (komutan) ünvanı verilmişti. Bu durum onların öteki kabileler karşısında konumunu güçlü hale getirmişti. Özellikle "Arap emiri", Memluk Sultanları adına Suriye Çölü'nde büyük bir aşiret bölgesinin idaresinden sorumluydu ve bağlılığından ötürü Kahire yönetimi onu para ve değerli eşyalar vererek ödüllendirmişti ¹.

1516 fethinden sonra, Osmanlılar Suriye'ye ait bölgelerin imparatorluğa entegrasyonu ve hükümet belgelerinde sıkça dile getirildiği gibi, aşiret eşkiyacılığını önlemek amacıyla kabile reislerini onure etme ve ödüllendirmeyi içeren bu prensibi devralıp devam ettirdiler.

Devletin önemli sorunlarını içeren arşivlere göre, örneğin Osmanlı eyalet yönetimi 16.yy'da, daha sonra (1558) isyancı Beyazid'e karşı da kullanılan, hatta imparatorluk tarihçisi

Mustafa Ali'nin (Ö: 1600) yazışmalarına bile konu olan, en güçlü bedevi beyliğinden Ebu-Rıf ailesiyle olan ilişkileriyle hayli uğraşmıştı. 17. yy'dan itibaren, Ebu-Rıf yerine, onun gibi yine Arap Mevali- Konfederasyonu'na bağlı olan Hamdül Abbas ailesi getirildi. Bu değişim, çöl beyliğini sıkı merkezi denetim altına alma anlamına geliyordu. Hamdül Abbas'a, Bedevileri kontrol altında tutmanın yanısıra, Bağdat yolu üzerinde bulunan Ane ve Rahbe gibi iki önemli çöl noktasının valiliği görevi verilmişti ².

Yeni çağın başlarında, Osmanlı ekonomisinin moneterize edilmesiyle beylik kurumunda, sosyal disiplin açısından önemli değişimler yaşandı. Bir yandan artan askeri harcamalar ve enflasyon, diğer yandan teknik olarak zamanı geçmiş olan vilayet- süvari birlikleri, 16. yy'ın sonlarından itibaren idarenin askeri hizmetten vergi hizmetine geçiş yapmasına yolaçtı ³.

Geçmişte köy ve çiftlikleri ordunun süvarilerine tımar olarak verilen alanlar yaygın bir biçimde yerel üst sınıf mensuplarına iltizam olarak verilmeye başlandı. Aşiret alanları yerel emirlere verildi. Bu yolla onlar, gelirleri artmasına ve politik otonomiye sahip olmalarına rağmen merkezi yönetimin tavırlarına ve genel ekonomik gelişmeye bağımlı hale gelmiş oldular. Ve sahip oldukları

konumu rakiplerine kaptırmamak için yarıcılık mukavelelerinin şeriya mahkemelerince tasdikine, kredi vericilere, alt yarıc ve vergi verenlere muhtaç oldular.

1585'de Osmanlılar Şam Vilayeti'nde yoğun bir cezalandırma seferberliğine giriştiler ve bölgedeki tüm aşiret reislerini İstanbul'a esir götürdüler, yerlerine kendilerine sadık olan yenilerini geçirdiler. Bu durum, bazı büyük yarıc ve vergi toplayıcıların palazlanmasına yolaçtı. Örneğin, Beka Ovası'nda bulunan, hem de Şii mezhebine mensup olan Emir Hanedanlığına mensup Hartfuşlar bu yolla, Homs Sancak Beyliği ünvanına sahip oldular. Merkezi yönetim, Dürzi olan Ma'n ailesini Safad ve Beyrut Sancak Beyliğine atadı ve bununla onu, heteredoks olan dağlık kıyı şeridinde devletin resmi görevlisi yaptı ⁴.

Bölgenin mediteran ipek ticaretinin gelişmesiyle bu yeni vergi emirleri, 17.yy'da Suriye kırsalında kendini yönetmenin önemli kurumu olan Bedevi Emirliği'nin yerine geçmiş oldular. Ma'nlar Beyrut'un sınırlarını aşan şekilde, hatta bir ara İtalya ile ticari ilişkiler geliştirebilecek duruma gelmiş oldular. Bundan dolayı da onlar, bugün Lübnan okul kitaplarında ulusal bağımsızlığın kurucuları olarak adlandırılıyorlar. Ancak bu bakış açısı, Ma'nların imparatorluk yönetimine bağlılığını ve imparatorluğun onları mali çıkarları ve kırsalda çetelerle mücadele için kullandığı gerçeğini gözardı etmektedir ⁵. Nitekim Osmanlılar, 1662'de, örneğin bir Ma'n emirini gizlice öldürmüş ve onun kardeşi Ahmed Mana Dürzi'nin vergi iltizamını diğer büyük vergi toplayıcılarından almasına izin vermişlerdi ⁶.

Ancak, Osmanlı'ya vergi borçlarını ödemeyen Tripoli Vilayeti'nin Şii Hamâde Emiri'ne karşı girişilen cezalandırma eylemini sabote ettiği için, beylik ünvanı onun da elinden alınır ve karşıtlarına verilir. Bu yıllarda,

Dürzi ve Şiilerin yanısıra, bölgedeki küçük çaplı Alevi ve Kürt aşiret emirlerine karşı da, Balkanlarda büyük masraflara yolaçan savaşırlardan dolayı, cezalandırma seferleri sıkça gerekli görülür⁷. Pek çok emir bir yandan kendi başına buyruk aşiretlerini yönetme, diğer yandan devletin artan taleplerini karşılama konusunda zorlanıyordu. Özellikle Şiiler sıkça yarıcılık anlaşmalarının gereğini yerine getirmiyor ya da başka bölgelere göç ediyorlardı.

Halep Kürt Voyvodalığı

Kendini yönetmenin önemli kurumu olan ve Halep'in kuzeybatısında bulunan Kilis Voyvodalığı oldukça az incelenmiş bir konu. Osmanlı saray belgelerinde uzun süre, "Kürt Livası" (Liva-i Ekrad) olarak adı geçen Kilis Voyvodalığı'nın özellikle 18.yy'da, Suriye Anadolu sınır bölgesinin bütün Kürt aşiretlerini kontrol işlevi gördüğü anlaşılıyor. Balkanlarda Türk olmayan beyliklere verilen bir adlandırma olarak Voyvodalık, Kilis'te özellikle Vali ailesi Maraşlı Reşwanzadelerden birine veriliyor. Slav meslektaşları gibi, onlar da güvenlik, düzen ve vergi toplamanın yanısıra, imparatorluğun her yanında kullanılacak özel Kürt Süvari Alaylarını oluşturmaktan da sorumluydular.

Lübnan Beylikleri gibi, Kilis Voyvodalığı da öncelikle kendi bölgesindeki halkı kapsıyordu. Kürt aşiretlerinin konar-göçerliğinin bir sonucu olarak, onların bulunup tespit edilmesi ve vergi kayıtlarının yapılması Kilis idari yazışmalarının ana konusunu oluşturuyordu. Günümüzde olduğu gibi, Osmanlı döneminde de, Kürt Dağı yerlileri ekonomik nedenlerden Halep'e göç ediyordu. Bu da, bölgede kalanların kollektif vergi yükünün ağırlaşmasına ya da, karmaşık yeni düzenlemelerin yapılmasına yolaçabiliyordu ⁸. Biçimsel olarak Voyvodalığı bağlı olan ama bölgede nadiren bulunan Kürt

aşiretlerinin, örneğin azıllı Kılıçlar gibi, vergi hesabı da Voyvodalığa yüklediği anlaşılıyor. Şexlı ve Okçu– İzzedinliler de komşu Maraşta, kervanları soyuyor ve Adana'daki Türkmen çeteleriyle birlik oluşturuyordu. Bu da, bölge Ordu güçlerinin sıkça Kilise karşı cezalandırma seferlerine girişmesine yolaçıyordu ⁹.

Diğer tarafta, 18.yy'da, Kürt aşiretlerinin aşırı vergilendirme ve cezalandırmaya karşı saray yönetimince korunmasına yönelik olarak yeterince örnekler de bulunuyor. Hatta müslüman olmadıkları için aşağılanan Yezidi Kürtlere bile sabit ve yasal olarak aşılmanması gereken vergiler konmuştu ¹⁰. Herşeyden önce, Voyvodalık doğudaki savaşlar öncesinde sıkça ilan edilen seferberlik yoluyla, imparatorluğun politikasına dahil ediliyordu: Rhoads Murphey'in belirttiği gibi, özellikle haraç toplayan gruplar geçişli stratejik bölgelerde savaş malzemesinin yüklenmesinde ve Sultan Ordusunun gereksinimlerinin karşılanmasında büyük kazançlar sağlıyor. Fırat'ın en önemli Birecik Limanını kullanan Kilis'in deve ve eşek taşımacılığı yapanlar örneğinde görüldüğü gibi ¹¹.

Bu tür savaş hazırlıkları nedeniyle yönetim bölgede asi aşiretlere karşı da sıkça kampanyalar başlatıyordu. Örneğin 1734'de gemi taşımacılığından sorumlu olan Said'a'nın paşası önce Kürt Dağı'nın Serkanlı aşiretine karşı sefere çıkmıştı ¹².

Sonuç olarak, Kürt Voyvodalığının devlete sıkıca entegrasyonu, prensip olarak, aşiretlerin kontrol altında tutularak disiplin altına alınması yolundaki yoğun çabaların bir sonucu olduğu tespitini yapmak gerekiyor.

2. Osmanlı İskan Siyaseti

Bürokratik– idari reformun yanısıra, kırsal alanlarda hakimiyetin pekiştirilmesi de ilk

modernleştirme hamlesinin temel öğeleri arasında sayılmalıdır.

Prusya gibi oldukça az gelişmiş bir öncü cepheye sahip olan Osmanlılarda, 18.yy'da özellikle Batı Asya yakasındaki belirgin göçebe yapısı nedeniyle, iskan politikası önemli bir boyut kazandı. Türk sosyal tarihçisi Cengiz Orhonlu, Osmanlı İskan defterlerini temel alarak, özellikle de 1691 –1696 yılları arasına tekabül eden emperyal bir aşiret iskan politikasını tarif ediyor. Balkanlardaki ağır savaş yenilgisi ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan vergi açıkları ve Anadoluya yönelmiş bulunan göçmen akınları, Asya yakasındaki eyaletlerin ekonomik gelişmesini yönetimin en öncelikli sorunu haline getirdi ¹³. Yerleşik hayata geçişi göze alan ve ticaret yollarının güvenliğini üstlenen ya da yeni arazileri tarıma açan göçebelere sağlanan vergi kolaylıkları, aynı zamanda disiplini sağlamaya yönelik çabalar olarak görülmelidir.

İskana tabi tutma sadece yeni köylü yetiştirmeye yönelik olmayıp, aynı zamanda büyük aşiret federasyonlarını parçalayarak kontrol altında tutma ve onların yerleşik köyler ve kırsal alanlardaki halk üzerindeki baskılarını azaltma amacına yönelikti. Bu politika 1699 barışıyla da son bulmamış, 18.yy'ın pekçok savaş ve mahkeme belgelerinde ifadesini bulmuş ve kuşkusuz Osmanlı Eyalet İdaresinin tüm yakın çağın ilk döneminin en önemli adımı olarak görülmelidir ¹⁴. Erzurum, Sivas ve Diyarbakır'ı da içine alan Osmanlı iskan siyaseti kuzey Suriye'de özel bir öneme sahipti. Yönetim kuzeyin dağlık kıyılarında, göçebelere yerleştirmeyi amaçlıyordu. Bunu, uygun olan otlakların daha iyi kullanılması, yerel beyliklerin nüfusunu sınırlamak için de yapıyordu ¹⁵. Bu durum, konar– göçerlerin yükümlülük ve hakları konusunda eyalet başkentlerinde şeriye mahkemeleri tarafından

karar verilen ihtilaflara yolaçtı. Örneğin Safita'da yerleşik yaşama geçen Türkmenler 1732'de aşiret aidiyetlerini neden göstererek yerel Alevi vergi toplayıcılarına ödeme yapmayı redetmişlerdi ¹⁶. Yeni aşiretlerin zoraki olarak yerleştirilmeleri politikası Tripoli'de önemli oranda vergi açığına yolaçmıştı ¹⁷. Buna karşın, Maronit Khâzinler ve Reşwan Kürtleri ve başkaları kendi girişimleriyle toprak talebinde bulunmuş ve böylece gönüllü olarak devletin kırsalda istikrarına katkıda bulunmuşlardır. Arap, Türkmen, Çingene, Çerkez ve diğer Osmanlı halk gruplarının devlet eliyle Batı Suriye toplumuna entegrasyonu 18. ve 19.yy'da, tarih araştırmalarına yansıtılamayacak büyük bir boyuta ulaştı. Bu politikanın yarattığı sorunlar ve çelişkiler en iyi biçimde Lekwan Kürtleri örneğinde gözönüne serilebilir.

Lekwan Kürtleri 1749'larda büyük çiftliklerde günlükçü olarak çalışma olanağı bulmuş ve bunu takiben, başta Tripoli olmak üzere yerleşik hale gelmiştir. Bu örnekte görüldüğü gibi, iskan politikasının ana amaçları gerçekleştirilmiş, yani göçebe bir aşiret federasyonu parçalanarak üyeleri köylülüğe geçiş yapmıştır. Merkezi İdare bunların geçmişteki kollektif vergi mükellefiyetinin kaldırılmasını hazmetmemiş olacak ki Lekwanların, yasaların öteden beri öngördüğü biçimde vergiye tabi tutulmasında ısrar etmiştir ¹⁸. Kuzey Suriye'nin Rakka Vilayeti, Osmanlı'nın iskan siyasetinde anahtar bir rol oynamıştır. Anadolu Platosu ile büyük Arap Çölü arasında bulunan Rakka her yıl pekçok göçebe topluluğun gidip gelmesine sahne olmasına rağmen, seyrek bir nüfus yapısına sahipti.

Rakka'ya yerleştirme ekonomik ve politik nedenlerin yanı sıra, daha çok Anadolu'daki asi göçebelere ve benzer gruplara karşı bir

cezalandırma olarak yapılıyor. Pek çok saray ve mahkeme kayıtlarında, bu yıllarda, yerleşik halka karşı yaptıkları "eşkiyalık" tan ötürü, Kürt ve Türkmen gruplarının Rakka'ya sürgününe ilişkin bilgiler yer almaktadır. Rakka Osmanlı'nın bir nevi Sibiryası olarak anlaşılmalıdır.

3.Osmanlı İmparatorluğu'nun Merkezi bir Aşiret İdaresi var mıydı?

Genel mali kriz ve savaşın yarattığı yıkımlar Bab-ı Ali'yi 17.yy sonlarından itibaren, imparatorluğun Asya yakasındaki göçebe aşiretleri kayıt ve kontrol altına alma, yeri geldikçe cezalandırma girişimi başlattı. İskan politikası kavramının yeterince karşılayamadığı bu süreçte, tarih yazımının yeterince kapsamadığı, devletin tüm katmanlarını kapsayan sosyo-idari bağlaşıkların ortaya çıktığı tez olarak ileri sürüyoruz.

Daha önce bahsettiğimiz Reşwan Kürtlerini ele alacak olursak: Osmanlı'nın mali belgelerine göre, vergi yasaları bakımından, Reşwanlar Maraş'ın doğusunda bulunan Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kazası'nın kollektif bir iltizamını oluşturuyordu. Ama gerçekte ise, Reşwan Konfederasyonu'nun bazı kolları, tüm Anadolu'ya, Karadeniz'in Kastamonu'sundan İran sınırındaki Erzurum'a ve güneyde Mardin'e kadar dağılmış bulunuyorlardı ¹⁹. Kimi Reşwan Kolları daha önceleri, Halep idari belgelerine göre, hem eyalet makamları hem de Arap Çöl emirleri ile iyi geçindikleri için, Rakka'da yerleşik hale gelmişler ²⁰. Bazı diğer Reşwan gruplarının izlerine Tripoli mahkemelerinin kayıtlarında rastlıyoruz. Buna göre, onlar 1741'lerde hükümetin onayı ile iskana tabi tutulmuş ve yerli halka karışmışlar ²¹.

Reşwanlara ilişkin olarak bu ilginç ve geniş

çaplı göç, disiplin altına alma ve uyum daha Batı Asya araştırmacılığının hiç bir disiplini tarafından ele alınmamıştır. Reşwanlara ilişkin kaynakların çok değişik arşivler ve dillerde dağınık bir biçimde olması konuyu önemsiz kılmış olabilir.

Reşwanlar ve benzeri bölgelerüstü göçebe aşiret konfederasyonları üzerine genel bilgilere 17. ve 18. yy'da giderek merkezleşen dini vakıflar yönetimi sahip bulunuyordu. Kutsal yerler (Mekke, Medine) için para toplayan, kısmen Osmanlı öncesi dönemden kalma bu vakıflar, daha çok Osmanlı prensesleri tarafından kurulmuştu. Onlar sahip buldukları arazilerden ve göçebe aşiretlerden gelir elde etme yetkisine sahip bulunuyordu²². Reşwanlar, Kilis Voyvodalığı ve Halep'in yeni İl Türkmenleri bu vakıf aşiretleri arasında sayılıyordu. Onların yıllık vergileri devletin kasasına değil, doğrudan Üsküdar'da şatafatlı cami komplekslerine sahip olan ve 1583'de ölen sultan anası Atik Valide Sultan'a gidiyordu. Ve bu camiler sekular vergilendirmeden muaf tutuldukları için, elde edilen gelirleri il idarelerinin kayıtlarına geçmiyordu. Oldukça etkinlikleri bulunan harem kadınlarının özel işlerine ve vakıflarına bakan, sarayın Hadım Başı Zenci; aşiret vakıflarından da sorumluydu. Jane Hathaway'ın yaptığı araştırmaların gösterdiği gibi, Harem Başı Zenci 17.yy'ın sonları ve 18.yy'da Osmanlı

Devleti'nde etkin bir figür haline gelmiştir²³. Onun başında bulunduğu ve Bab-ı Ali hükümetinden ayrı oldukça otonom bir büro oluşturulmuştu.

İl idarelerinin arşivleri her biri tek tek aşiret gruplarının tarihine ilişkin kısmi bilgiler içerirken, şimdide dek az incelenmiş bulunan bu yakın geçmişin merkezleştirilmiş Vakıf İdaresi'nin (bugünkü adıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü- Ankara) arşivleri bölgelerüstü büyük konfederasyonlar hakkında bilgileri içermektedir. Bir kaç örnek: 1706 ve 1707'de, Tripoli Divanı'ndan henüz yerleşik hale getirilen Yeni il Türkmenlerinden vakıf girdilerinin gönderilmesi istenir. Yeni ile ilişkin esas iskan kampanyası sadece Tripoli İli ile sınırlı olmayıp, Erzurum, Kars, Sivas, Malatya, Rakka ve hatta imparatorluğun Avrupa yakasında bulunan Rumeli'yi de kapsıyordu²⁴. 1751'de Yeni İl'in Voyvodasına (Sivas) adı geçen Yeni İl yerleşim köyü Akçakalé'nin (Rakka) Reşwan Kürtlerince (Maraş) talan edildiğinin bildirilmesi daha karmaşık bir durum teşkil ediyordu. Her iki Konfederasyonun vergilendirme bakımından, Üsküdar'da bulunan dini vakıfa tabi olmaları için ironik yanına işaret ediyor²⁵.

Not: Almanca'dan türkçeye çevirisini okuduğunuz bu yazı "Periplus" (2003) Dergisi'nin 13.sayılarından kısaltılarak alınmıştır.

(Dipnotlar)

¹ Kamal Salibi, *The Buhturids of the Arab: Medieval Lords of Beirut and of Southern Lebanon*, in *Arabica*, 1961, S. 74-97; Mustafa Hiyari, *The Origins and Development of the Arabs During the Seventh/Thirteenth and Eight/ Fourteenth Centuries*, in: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 38, 1975, S. 509-524

² Zu den Ebû-Rîş siehe weiter Nejat Göyünç, *Einige osmanisch-türkische Urkunden über die Abu Rîşe, eine Deyh-Familie der Mawâli im 16. Jahrhundert*, in: Holger Preißler, Heide Stein (Hg.), *Annäherung an das Fremde: XXVI. Deutscher Orientalistentag vom 25. bis 29.9.1995*

in Leipzig, Stuttgart 1998, S. 430-434.

³ Klaus Röhrborn, *Untersuchungen zur osmanischen Verwaltungsgeschichte*, Berlin 1973; Metin Kunt, *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*, New York 1983.

⁴ Stefan Winter, *The Şiite Emirates of Ottoman Syria, mid – 17th – mid – 18th Century*, Diss. University of Çicago 2002, S.74-85.

⁵ Kamal Salibi, *The Lebanese Emirate, 1667 –1841*, in: *al-Abhat*, 20, 3, 1967, S. 1-16. Vgl. Abdul-Rahim Abu-Husayn, *The View from Istanbul : Ottoman Lebanon and the Druze Emirate*, London 2003

⁶ Die osmanische Kanzleidarstellung dieser Ereignisse ist enthalten in dem heute in der Sächsischen Landes- und Universitätsbibliothek (Dresden) befindlichen Mühimme Defteri, Hs. Eb 387, Fol.54a-55b, 69a, 102a, 142a.

⁷ Winter, *The Şiite Emirates*, S. 168-174.

⁸ Zentrum für Historische Dokumente, *Damaskus: Aleppo Sultansdekrete (Evâmir-i Sultâniye)*, Bd. 1, S.59; Bd. 4, S. 44; Bd.5, S. 390.

⁹ *Aleppo Sultansdekrete*, Bd. 1, S. 22-23; Bd. 3, S. 31, S. 52, S. 151, S. 206

¹⁰ *Aleppo Şçaria- Geriçtsakten*, Bd. 36, S. 155, S. 188; *Aleppo Sultansdekrete*, Bd. 2, S. 140

¹¹ Rhoads Murpey, *Ottoman Warfare, 1500-1700*, London 1999, S. 82

¹² *Aleppo Sultansdekrete*, Bd. 3, S. 56

¹³ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İspani*, İstanbul 1987

¹⁴ Siehe weiter De Planhol, *Kulturgeographische Grundlagen*, S. 264 -71; Yusuf Halaçoğlu, *XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İşkân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988; Mouna Liliane Samman, *Aperçu sur les mouvements migratoires récents de la population en Syrie*, in: *Revue de géographie de Lyon*, 53, 1978, S. 211–228

¹⁵ In dieser Absicht begann schon 1305 das Mamlukensultanat den turkmenischen Assâf – Stamm im Libanongebirge anzusiedeln.

¹⁶ *Tripoli, Şçaria-Geriçtsakten*, Bd. 6, S. 125.

¹⁷ *Tripoli, Şçaria-Geriçtsakten*, Bd. 7, S. 233.

¹⁸ *Tripoli, Şçaria-Geriçtsakten*, Bd. 11, S. 85-86.

¹⁹ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, Neuausg., İstanbul 2001, S. 125, S. 541-542. Zu *Hısn-ı Mansur*, siehe Mehmet Taştemir, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Ankara 1999.

²⁰ *Aleppo Sultansdekrete*, Bd. 1, S. 85, Bd. 2, S. 32-33; Bd. 3, S. 218, S. 331; Bd. 5, S. 386

²¹ *Tripoli, Şçaria-Geriçtsakten*, Bd. 7, S. 280-81, S. 283; Bd. 9, S. 148.

²² Suraiye Faroqi, *Herrscher über Mekka: Die Geschichte der Pilgerfahrt*, Düsseldorf, Zürich 1990, bes. S. 104-105, S. 111-129, S. 143-150; Mustafa Güler, *Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, İstanbul 2002.

²³ Jane Hathaway, *The Role of the Kızlar Ağası in Seventeenth-Eighteenth Century Ottoman Egypt*, in : *Studia Islamica* 75, 1992, S. 41-58.

²⁴ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Ankara: Bd. 321, S. 18, S.53, S.75, S.100., S.119, S.186, S.196-197.

²⁵ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Ankara: Bd. 344, S. 272.

Kürt ve Türk göçmenlerinde göçü algılama biçimleri

Giriş

Almanların göç algısı üzerine konuşulduğunda hep Almanlarda göçün döngüsel bir süreç algısı olduğu dile getirilir. Bu durum "bir yerden göçe başlamışsanız, tekrar oraya dönmeniz gerekir" şeklinde açıklanabilir. Bundan dolayı, 1960lı yıllarda getirdikleri işçilerin bir gün geldikleri yere dönecekleri algılaması içindeydiler ama öyle olmadı. Çünkü tarih boyunca bir iki -örneğin Hititler- örnek dışında göçler hep batıya doğru olmuştur. Batıya doğru olan göç, belirli durumlar dışında asla tersi yönde gelişmemiştir. Çok bilindik iki örnek verilebilir. İsrail'in kurulmasından sonra, büyük teşviklerle Yahudilerin vatanlarına dönmeleri ve Saddam devrildikten sonra belirli Kürtlerin Kürdistan'a dönüşü göze çarpan örneklerdir.

Aynı biçimde Almanların gelen göçmenleri algılama biçimleri de belliydi. Yiğınlar halinde gerçekleşen göçler sonunda söylenen "biz işgücü bekliyorduk, insanlar geldi" şeklindeki söz Almanların algılama biçimini özetlemektedir.

Bir başka belirtilen konulardan biri "sömürge geçmiş" ile ilgilidir. Sürekli dile getirilen konulardan biri, Almanların diğer Avrupa devletleri gibi büyük bir sömürge geçmişinin olmadığı ve Almanların Yabancılarla yoğun karşılaşmasının çok sonralarda meydana çıkmasıdır. Bu geç tanışma Almanyayı diğer Avrupa ülkelerinden, örneğin Fransa, İngiltere vb. ülkelere ayırmaktadır. Bu geç tanışma ülke içindeki yabancıların beraber yaşadıkları Almanlardan görece daha fazla negatif geribildirim aldıklarına temel olarak gösterilmektedir. Sömürge geçmişi olan ülkelere bakıldığında ise durumun belirtildiği gibi net olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin Fransa'ya Cezayir'den gelen kitleler, çoğunun kendilerini Fransız olarak nitelemelerine rağmen Fransızlar tarafından kabul görmemişlerdir. 1960larda gelen iki milyonluk göçmen kitlesi Fransa'nın ekonomik olarak iyi olduğu bir zamanda olmasına rağmen kötü karşılanmışlar ve günümüze kadar bu kitle üzerinde süren olumsuz bir atmosfer hakimdir. Görüldüğü gibi sorun çokta farklı

kültürlerle önceden tanışma veya sömürge geçmişi olup olmaması ile ilgili değildir.

Burada değinilen konu, alıcı toplumun bu verimli durumuna karşılık Almanya'da yaşayan Kürt ve Türklerin yaşadıkları göç halini nasıl algıladıklarıdır. Bu biçimi ile çalışma psikolojik veya felsefik bir değerlendirme değil, bu iki grubun yaşam biçimleri üzerindeki gözlemlerden edinilen çıkarımlara dayanmaktadır.

GÖÇ

Günümüz insanı çeşitli baskı unsurların etkisiyle Sürekli Bir Göç halinde yaşamaktadır. Genel olarak bakıldığında bu Göç Hali, insanın kendi iradesi ile gerçekleşen bir hareket değil, belirli güç dengeleri arasındaki çatışmanın varlığından kaynaklanmakta ve yine bu çatışmanın yönü tarafından biçimlendirilmektedir. Örneğin kapitalist üretim biçimi, sömürgecilik, ulus devlet ve günümüzde globalizm belli güç dengelerin çatışması ve dünyaya yeniden biçim verme yönelimleri olarak, paralel şekilde belirli göç dalgaları ve biçimleri oluşturmuş ve oluşturmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında tarihsel süreç içerisinde belirli geniş çapta göç dalgaları meydana gelmiştir.

Avrupa'nın 17. yy'dan sonra emperyal güçler olarak ortaya çıkmasından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren ilk göç dalgası. Britanya, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa'nın artan nüfuslarından kurtulabilecekleri düşüncesiyle koloniler oluşturmalarından kaynaklanan göç dalgası.

17. ve 18. yy'da Avrupalı tüccarların Batı Afrika'dan Amerika'nın güneyine Karaib

Adaları'na, Brezilya'ya ve Guyana'ya köle taşımalarından ve kölelik sona erdikten sonra İngilizlerin güney Asya'dan doğu Afrika, Fiji, Jamaika, Surinam ve Trinidad'a sözleşmeli uşak ve işçi götürmelerinden kaynaklanan göç dalgası.

I. Dünya Savaşı sonunda imparatorlukların dağılmasıyla ortaya çıkan göç dalgası.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra genelde otoriter rejimlerle yönetilmeye başladılar. Yeni oluşan hükümetler Avrupalıların geldikleri yerlere dönmelerini savunmuşlar; bu da başka bir göç dalgasına neden olmuştur. Bu yönelimin bir örneği yukarıda sözü geçen bir grup insanın Cezayirden Fransaya göçüdür.

1950 ve 1960'larda Batı Avrupa, ABD ve petrol üreten Ortadoğu ülkelerindeki iş gücü açığını kapatmak amacıyla işçi ithal etmeleri olarak gerçekleşen başka bir göç dalgası bulunmaktadır. Türkiye'nin yurt dışına işçi göçü de bu zamana denk gelir.

Burada eklenmesi gereken bir göç dalgası daha açık şekilde belirginleşmektedir. ABD'nin özellikle Ortadoğuya biçim verme çabası ile meydana gelen göç dalgası.

İlk başlarda dramatik şekillerde gerçekleşen işçi göçü daha sonra bir çekim merkezi haline gelmiştir. Bu çekici faktörler günümüzde de artan şekilde devam etmektedir. Göçmen işçilerin –çok küçük bir grup dışında- hemen hemen hepsi Türkiye'nin batı bölgelerinden gönderilmişlerdir. Kürtlerin kitlesel olarak Avrupaya göçü siyasi nedenlerden kaynaklanmış, bu siyasi nitelikli ve biçimli göç günümüze kadar çeşitli şekillerde devam etmiştir. Kürt göçü siyasi nitelikli olduğu gibi siyasi biçimlidir

de, çünkü çoğu asyl (ilticacı) konumundadır.

Türkiye iç göç fenomeninde olduğu gibi, Avrupa'ya göçte de göç niteliği bağıntılı göç şeklinde oluşmaktadır. Yalnız burada yine özellikle belirtilmesi gereken, Türkiye'de Kürt göçüne temel karakter veren siyasi sorunlardır. Erzurumluların büyük şehir mahallelerinde akraba ve hemşeri birlikleri şeklinde yaşamaları bağıntılı göçte örnektir ama aynı büyük şehirlerde Kürt birlikleri her zaman bu özelliği taşımazlar. Küçük bir grup dışında Kürt göçü siyasal nedenlidir.

1960lardan günümüze kadar Türkiye'li işçi göçmenlerin Avrupa'da üçüncü generasyonu olduğu söylenmektedir. Son dönemde artık bu insanların Avrupa'da kalıcı olmaya karar verdikleri yazılıp çizilmektedir. Ama bu grubun bütün kurumlarıyla oturmuş bir sistem içinde kalıcılığı ne şekilde algıladığı büyük tartışma konusudur.

Algı

İnsanda belli bir şey üzerinde dikkatin yoğunlaşması sırasında, duyular yoluyla o şeyin ne olduğunu anlama sürecinde insan, o "şey"i anlar. Bilinç sahibi olma akıl ve zeka yoluyla gerçekleşir. İnsan algı yoluyla birilerinin önceden tanımladığı bir şeyi bilinçli olarak fark eder. Yani fark etmek duyuların aldığı izlenimlerden farklıdır. Algı olgusu, içeriği ve nesnesi sayesinde ayırt edilir. Descartes aklın saf zihinsel kavrayışı için bu anlamda Percipere kavramını, duyuların algılaması olarak adlandırdığı sentirenden farklı olarak kullanmıştır.

Dış dünyanın duyusal imgesi olarak algı, duyular üzerinden alınır ve kişinin düşünsel perspektivinde "yeniden" tanımlanarak özel

bir anlam kazanır. Bir özel anlam kazanma, dış dünyada önceden isimlendirilen, tanımlanan şeylerin nesnel (objektif) ve akli (Geistig) oluşlarına göre "yeniden" anlam kazanır.

Algı konusu püso-felsefi bir kavram olarak bütünlüklü bir ele alışı yazının konusu dışındadır. Sadece algının göç ile ilişkisine kısaca değinilecektir, çünkü algılama ve tanımlama arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İki farklı kültür alanı arasında yer değiştiren insan, yani Göç eden insan, içine girdiği toplumda sadece yeni bir dış dünya ile karşılaşmaz, yeni bir anlayış, düşünüş, yaşam, (bazen) din, yani bir kültür ile karşılaşır. Bu durumlarda kültüre olan atıf çoğu zaman akkültürasyon gibi süreç analizlerinde genel bir tanımlama biçimi ile sınırlı kalır. Oysa yeni yerleşim yerinde insan, bazı zamanlarda tanımlananın çok ötesinde sıkıntılı, zor bir durum yaşar. Bu sıkıntılı durumun, kültürel farklılıktan kaynaklanan biçimi genelde süreç bakımından uzun olması ile diğer etmenlerden ayrılır. Yeni kültürün, göçmene ilk bakışta farklı gelen öğeleri algılama biçimi ile göçmenin kendini bu öğelere göre konumlandırması birbirini izler. Bu konumlandırma, kişinin yabancı kültüre ilgisi veya ilgisizliğine göre yeni biçimler alır. Göçmenin kendini bu şekilde konumlandırması bir çok başka etkende olduğu gibi, aynı şekilde algı biçimiyle de ilintilidir. Göçmenin yabancı kültüre olan ilgisi ve kendi kültürüne olan mesafesi doğru biçimde oturtulduğunda, göçmen içine girdiği toplumda kendini daha iyi ifade etme şansını yakalamaktadır.

Sadece ele aldığımız iki grupta değil, bir çok göçmen grubunda yabancı ortama

dayanma sürecini uzatan, göçün genellikle bağıntılı göç biçiminde olması. Yani bir göçmen kısa süre içinde ailesi, yakın çevresi, akrabaları ve hatta arkadaşlarını da getirterek, önceden kurduğu grup ilişkisini yeni göç alanında devam ettirmesidir.

Bir-iki Örnek

Kürt göçmenlerle göçün nasıl bir anlam ifade ettiği üzerinde tartışıldığında konuyu özetleyen bir anekdot aktarırlar. "Köyün birinde çok fakir, gariban ve kimsesiz bir adam varmış. Birileri bir parça ekmek verirse yiyor, bir parça elbise verirse giyiyormuş. Bir gün köyün ağasına, hoşuna gitmeyen bir söz söylemiş. Ağa uzaktan bağırarak; 'Sesini kes yoksa oraya gelirim seni o biçimden çıkarır başka bir biçime sokarım' demiş. Gariban adam; 'Gel beni bu biçimden çıkar, hangi biçime sokarsan razıyım' diye karşılık vermiş." Bu anekdot durumun betimlenmesi için kullanıldı. Kürtler arasında bu durumu anlatan buna benzer bir çok anekdot vardır. Anlatılmak istenen durumun arkasında Kürtlerin Türkiye'deki durumdan hoşnutsuzluğu, o durumun dışındaki herhangi bir durumu seve seve kabullenecekleri anlamı yatmaktadır. Kürtlerin göç algısı, bir "zorunlu" tercih noktasına kaymaktadır.

Türklerin, Avrupalıların beklentilerinin dışında "artık buralıyız" da dayatmaları "gönüllü" bir tercih noktasındadır. Bu biçimi ile Kürtlerin ve Türklerin Avrupa'ya olan göçü algılamaları farklıdır. Bu farklılık çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Örneğin alıcı toplumun söz konusu iki kesimde algılaması da farklıdır. Bu algı alıcı toplum

ve göç olgusu arasındaki sıkı ilişkiden kaynaklanır.

Genel olarak Kürtler açısından bakıldığında alıcı toplum, bütün kurumlarıyla oturmuş, insana yaklaşımı insancıl, demokratik, özgürlüklerin güvenceye alındığı vb pozitif bir toplumdur. Yukarıda da anlatıldığı gibi bu durum Almanya ve Türkiye'nin hemen hemen her zaman karşılaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle sosyal devlet yönü karşılaştırılmalarda en çok öne çıkan unsurlardan biridir.

Bu durum Türk kesiminde farklıdır. Bir çok zaman "yakınma" pozisyonunda durmaktadırlar ama bu "yakınma" bütünlüklü bir eleştiri değildir. Göç süreci ile birlikte gerek Alman kesimi tarafından gerekse Türk kesimi tarafından belli imajlar yaratılmıştır. Bu imajlar tarihi sosyal ve kültürel belirli kabullere dayanmış bir kriz hali şeklinde sürmektedir. Örneğin Alman kurumların herhangi bir durumda göçe yönelik bir açıklama özellikle İslamcı ve Kemalist çevrelerde "Türk" olarak yorumlanmaktadır. Bu kesimlerin Medyalarında bu değerlendirmeler sürekli alınarak "...açıklamasıyla Türkler kastedilerek, Türkler ima edilerek..." vb açıklamalarına hemen hemen her haberde rastlanmaktadır. Bu, var olan imaja dayalı kriz haline süreklilik kazandırmaktadır. Bu çevrelerin talep ve istemleri, Avrupa'da varlığını devam ettirmek isteyen gruptan çok Türkiye Cumhuriyeti veya belli grup/dernek çıkarı içindir. Örneğin Milli Görüş Teşkilatı'nın bir alt kolu olan İslam Federasyonu'nun "Okullarda Din Dersi" verme yetkisini kazanması böylesi bir politikanın sonucudur. Bu çok yönlü bir konu olduğu için üzerinde durulmayacaktır.

Sadece konunun anlaşılması için kısaca değinmek gerekiyor.

Söz konusu iki grup açısından Göçün algılanması açısından bir başka nokta Avrupa Kültürüdür. Bu iki grubun Avrupa Kültürüne karşı duruşları da farklıdır. Genel olarak bakıldığında Kürtlerin özellikle Evrensel Değerler karşısında kendi kültürlerini sorgulamaları ve yeni bir Akkültürasyon sürecine çokta direnmedikleri görülmektedir. Örgütlü Türk tarafında bu başka bir pespektiften ele alınmaktadır. Örneğin, İslamın Ululuğu, Türk Kültürünün üstünlüğü gibi argümanlar sürekli kullanılarak, Türkiyede var olan Kültürün bu alana taşınması ve sürekliliği sağlanması için bütün Türk kurumları işbirliği halindedirler. Örneğin Türkiyede sistem tartışmalarında zıt kutuplarda yer alan Ordu ve İslamı kesim burada beraber çalışmaktadırlar. Bu durumu açıklayan bir çok örnek bulunmaktadır. Burada Yerleşme ve Süreklilik sağlama altı çizilmesi gereken noktalar olmaktadır. Örneğin Türklerin Kurum isimleri ve bunun üzerinden yapılan tartışmalar bunun göstergesi olarak verilebilir.

Göçmenlere yönelik olan veya onların kendi yayınlarında içinde yaşadıkları ülkeye yönelik yakınmalarında, o ülkenin faşist veya milliyetçi yanına sürekli gönderme yapılıdır. Kültürel hakların tanınmaması vb konularından dolayı bu yaklaşım genel olarak Türk Göçmenler arasında geçerlidir. Ama bu göçmenler Türkiyenin kendi içindeki diğer kültürel gruplara belirli hakların verilmesi konusunda, şikayetçi oldukları kişilerin konumuna kaymaktadırlar ve Türkiyenin bölünmesi konusuna anında sarılmaktadırlar. Bir başka nokta ise, Türkler Avrupaya işçi

olarak geldiler. Genel olarak bakıldığında işçi konumlarından dolayı bu insanlarda bir sınıf bilincinin gelişmesi ve bu konuda bir bilinçlenme içine girerek, Alman işçi sınıfına yakınlıkları beklenirdi ama böyle bir şey olmadı. Hatta böylesi bir bilince en uzak duran kesim oldukları bile söylenebilir .

Ayrıca Toplumsal Spektruma bakıldığında Türk Göçmenler Kürt Göçmenlerden daha parçalıdır. Bunun nedeni Türkiye gündelik yaşamının olduğu gibi Avrupada da dayatılmasıdır.

Bunlar bir araya getirildiğinde görülmektedir ki, Kürtler Göçü yeni ortamda bir Başlangıç, Türkler, yeni ortamı öncekinin bir Devamı şeklinde anlamaktadırlar. Bu daha kapsamlı çalışmalarda tartışılması gereken bir konudur. Yeni bir başlangıcın Asimilasyon, devamın Entegrasyon olarak yanlış değerlendirilmesi veya tersi durumun ortaya çıkabileceği öngörüsü yanlış bir çıkarım olacaktır. Bunun yönü Göçmenlik Bilincinin sorgulanması veya sorgulanmaması ile şekillenecektir. Kürtler belirli Kültürel Kalıplarla aralarına mesafe koymakla yeni bir başlangıç olarak değerlendirilmiştir.

Değinen konular ve bunlara benzer bir çok başka konularda iki grup arasında genel olarak Göçü ve onun sürecini değerlendirme farklılıkları göze çarpmaktadır.

Sonuç

Bu gün bütün Avrupa Ülkelerinde Göç ve Göçmenlikten kaynaklı çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Sorunların temelinde, dünyadaki gelir dağılımındaki adaletsizlik, ezen ezilen, sosyal adaletin gittikçe azalması ve emeğin sömürülmesi gibi konular

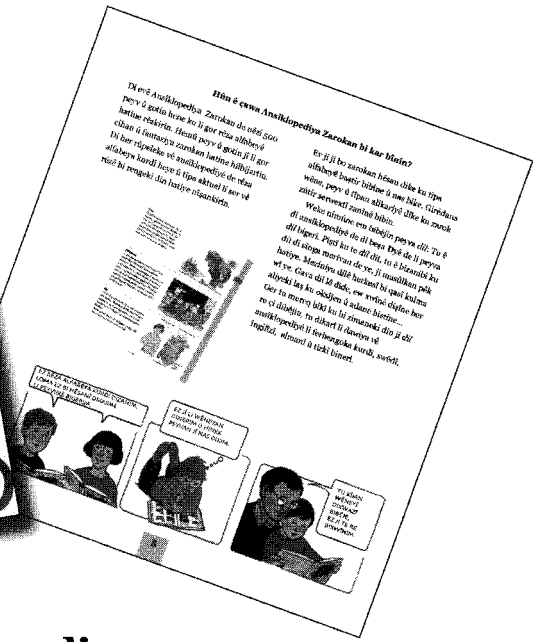
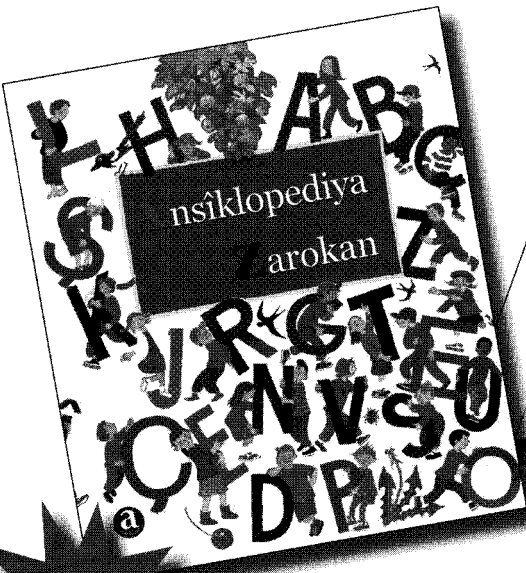
yatmaktadır. Bu sorunun Göçmenler tarafından bu şekilde açıkça algılanmasından sonra, geleceklerini Avrupa'da kalmakta bulan kararın gerekleri gelir. Bugün Avrupa'da özellikle Türk Göçmen bu sorunların çok uzağında, başka sorunlarla uğraşmaktadır. Durumun böyle olması bu göçmenlerin sürekli olarak aynı sorunları yaşamasını sağlamaktadır. Kendi özgül sorunları dışındaki eğilimi Türk göçmenin temel sorunudur. Örneğin çok küçük bir köyde kurulan üç cami yetmiyormuş gibi dördüncüsünü kurma sorunlarıyla uğraşmak gibi.

Yukarıda da aktarıldığı gibi Kürtlerin Avrupa ile kitlesel buluşması siyasi nedenlidir. Aleviler ve İslamcılar gibi Avrupa'daki en örgütlü gruplardan biri olmalarına rağmen günümüze kadar Kürtler yaşanan politik sürecin rengini yazamadılar. Genel anlamda bir bilinçlenme ve aydınlanmadan

bahsedilse bile Avrupada olmak çok daha fazlasını mümkün kılmasına rağmen bunu gerçekleştiremediler.

Bütün her şeye rağmen göçmen hangi kimlikten olursa olsun aynı sorunları yaşamaktadır. Sorun göçmenlerin özgül problemlerini bir kenara bırakıp göçmenler üzerinden başka hedeflerin gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Özellikle Türklerin belli örgütlülükleri, göçmen kitlesinin kendine has temel problemleriyle uğraşmak yerine örneğin onları Türkiye politikaları doğrultusunda enstrümentalize etmekte ve bu biçimi ile paralaks (hatası) yaratmaktadır. Yazıda söz konusu edilen Türk kesimi bu örgütlülükler ve onların çevresidir. Diğer kategoriye giren büyük bir Türk göçmen kitlesi yukarıda belirtilen durumun dışında durmaya çalışmaktadırlar ama İslamcı ve Kemalist medya bunu farklı göstermektedir.

Perwerda bi zimanê kurdî
bo zarokên xwe bixwazin!
Ziman hebûna me ye!

Buha:
25 €

Ansîklopediya Zarokan

Ansîklopediya Zarokan, çapa kurdî ya ansîklopediyeka înternasyonalî ye. Gotin bi wêne û danasinên heta dereceyêkê fireh hatine amadekirin. Pedagojiya zarokan, etîmolojiya peyvan, hêsanî û estetîka hevokan li ber çav hatiye girtin.

Agahiyên di ansîklopediyê de ne tenê yên li ser welatê me ne, yên dunyayî ne jî. Di amadekirina Ansîklopediya Zarokan de, ji bilî ferhengên kurdî yên erebî, farisî, tirkî û ewropî jî hatine bikaranîn.

Bi Ansîklopediya Zarokan, biçûkên me ê:

- Di warê ziman de jîriya têgehîştin û vegotina xwe xurt bikin û xwe bi pêş bixin.
- Di van salên xwe yên teze de bibin xwediyê gotinên ji nava malê der ku di jiyana wan de gelekî giring e.
- Tekst û wêneyên ku di Ansîklopediya Zarokan de hene, ew ê bihêlin ku agahî zû têkeve hişên wan.

Fîşa xwestinê

Buhayê posteya verêkirinê tê serê.

Ansîklopediya Zarokan

Nav:.....
 Adres:.....

 Hejmar (dane)

Fîşa xwestinê bi nameyekê tê verêkirin an tê fakskirin ji bo APEC Förlag AB.

Adresên xwestinê:

Li Swêdê:
 Box 81 21, 163 08 Spånga/Sweden
 Fax. +46-8-761 24 90
 E-mail: apec.t@telia.com

Li Almanyayê:
 Muzaffer Özgür, Postfach 900 348, D-1113 KÖLN
 Mobil: 0172-29 824 51
 E-mail: mozgur@web.de

www.netewe.com

Bi zimanê xwe biaxive, bixwîne û binivîse!

Ev kitêb li Tirkiyê ji bal Enstîtuya Kurdî ya Stembolê belaş tên belav kirin.
Yên ku zêdetir agahiyan li ser kitêban bixwazin dikarin ji Enstîtuyê peyda bikin.

www.netowo.com